

I n d e k s 3 8 1 5 4 3 ■ I S S N 0 1 3 7 - 7 2 7 2

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEŃ ■ WARSZAWA 2025

4
[316]

ROK XCVIII

Indeks 381543 ■ ISSN 0137-7272 ■ Egz. bezpłatny

WOJSKOWY PRZEGŁĄD PRAWNICZY

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEŃ ■ WARSZAWA 2025

4^[316]

R A D A P R O G R A M O W A

Przewodniczący
Członkowie

Dariusz Korneluk
prof. dr hab. Sorin Alamoreanu
gen. bryg. SG dr Piotr Boćko
prof. dr hab. Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz
Alexandre Ferreira Baptista Coelho
gen. bryg. dr Dariusz Czekaj
prof. dr hab. Katarzyna Dudka
Veronika Húšťová
ppłk dr Wińczysław Jastrzębski
płk Tomasz Kajzer
dr Krzysztof Karsznicki
dr Mykola Khavroniuk
płk dr Bartosz Klepczyński
płk Tomasz Mackiewicz
dr hab. Piotr Milik
dr hab. Eugeniusz Moczuk
prof. dr hab. Marek Mozgawa
dr Krzysztof Mucha
prof. dr hab. Hanna Paluszkiewicz
płk Anatol Sawa
prof. dr hab. Maciej Szostak
Bohdan Telefanko
dr hab. Marzena Małgorzata Toumi
płk dr n. med. Radosław Tworus

K O L E G I U M R E D A K C Y J N E

Redaktor Naczelny
Członkowie

dr Krzysztof Wójcik
Zbigniew Badelski
Małgorzata Duszyńska
Agnieszka Goździk
Ireneusz Szelaąg
Grzegorz Artymiak

WYDAJE
PROKURATURA KRAJOWA

Adres Redakcji:
02-676 Warszawa, ul. Postępu 3
tel. 22 12-51-666

e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl

Redakcja i korekta językowa wizjonerzytekstu.pl Halina Sadulak

Druk, skład i korekta
Centrum Poligrafii sp. z o.o., www.jakubiccy.com.pl

Wersją podstawową (referencyjną) czasopisma jest wersja papierowa.
Artykuły i recenzje w „Wojskowym Przeglądzie Prawniczym” nie mają
charakteru urzędowego, lecz są wyrazem poglądów ich autorów.

WOJSKOWY PRZEGLĄD PRAWNICZY KWARTALNIK

PAŹDZIERNIK-GRUDZIEN ▪ WARSZAWA 2025

WYDAJE PROKURATURA KRAJOWA

SPIS TREŚCI

PROF. DR HAB.

RYSZARD A. STEFAŃSKI

Katedra Prawa Karnego
Wydziału Prawa
i Administracji Uczelni
Łazarskiego w Warszawie

*Odpowiedzialność karna uczestnika rajdu
samochodowego za spowodowanie
wypadku drogowego*

5

PROF. DR HAB.

PIOTR GIRDWOYŃ

Katedra Kryminalistyki
Wydział Prawa
i Administracji Uniwersytet
Warszawski

*Dowód naukowy a dowód sądowy
– wciąż nierozwiązane dylematy*

22

**DR ANNA GROCHOWSKA-
WASILEWSKA**

Katedra Postępowania
Karnego, Uniwersytet
Warszawski

*Areszt elektroniczny jako nowy środek
zapobiegawczy – rozważania na tle projektu
Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*

39

DR KRZYSZTOF MUCHA

Instytut Nauk Prawnych,
Wydział Prawa
i Administracji,
Uniwersytet Opolski

.....

*Ryzyko cybernetyczne jako współczesne zagrożenie
dla bezpieczeństwa systemu finansowego
na tle prawa Unii Europejskiej*

57

DR JAROSŁAW KOWALSKI

Katedra Prawa
Informatycznego i Zawodów
Prawniczych, Wydział Prawa
i Administracji, Uniwersytet
Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie

.....

*Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych
na tle innych zawodów prawniczych*

75

Odpowiedzialność karna uczestnika rajdu samochodowego za spowodowanie wypadku drogowego

Criminal Liability of a Car Rally Participant for Causing a Road Accident

S T R E S Z C Z E N I E

Przedmiotem artykułu jest problem odpowiedzialności karnej uczestnika rajdu samochodowego za spowodowanie wypadku drogowego. W celu rozstrzygnięcia tego problemu zostały poddane analizie pojęcia rajdu samochodowego, wypadku drogowego i wypadku sportowego oraz stosowanie zasad bezpieczeństwa ruchu drogowego w miejscach odbywania rajdu samochodowego. Przeprowadzona analiza tych zagadnień doprowadziła do wniosku, że uczestnik rajdu jest obowiązany przestrzegać zasad bezpieczeństwa ruchu drogowego, w tym także zasady prędkości bezpiecznej, z wyjątkiem pozostających w sprzeczności z celem rajdu.

Słowa kluczowe: prędkość bezpieczna, rajd, ryzyko sportowe, wypadek drogowy, wypadek sportowy, zasady bezpieczeństwa

I. Wprowadzenie

Przedmiotem rozważań jest kwestia odpowiedzialności karnej uczestnika rajdu za spowodowanie wypadku drogowego. Tezą naukową jest twierdzenie, że uczestnik rajdu – w razie spowodowania wypadku drogowego – odpowiada za przestępstwo stypizowane w art. 177 § 1 lub 2 k.k. Hipotezą badawczą jest założenie, że uczestnika rajdu obowiązują zasady bezpieczeństwa ruchu drogowego zarówno na odcinkach drogowych, jak i odcinkach specjalnych, z wyjątkiem pozostających w sprzeczności z celami rajdu. Rozstrzygnięcie tego problemu wymaga rozważenia zasadniczo trzech zagadnień: po pierwsze, czy trasa rajdu samochodowego jest

¹ Prof. dr hab. Ryszard A. Stefański, Kierownik Katedry Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji Uczelni Łazarskiego w Warszawie (Polska), e-mail: ryszard.stefanski@lazarski.pl, ORCID: 0000-0003-0995-9499.

miejscem, w którym odbywa się ruch drogowy; po drugie, czy obowiązują w trakcie rajdu zasady bezpieczeństwa ruchu drogowego; po trzecie, czy w grę wchodzi kontratyp ryzyka sportowego. Rozwiązanie tych kwestii ma istotne znaczenie, gdyż sport motorowy jest sportem o wysokim ryzyku. Jak słusznie w judykaturze zauważa się: „Im bardziej niebezpieczny jest dany rodzaj sportu, tym bardziej skrupulatnie należy przestrzegać ustalonych reguł sportowych”². Dla zrealizowania tych założeń została zastosowana metoda formalno-dogmatyczna.

Przedmiotem rozważań nie były wyścigi samochodowe organizowane na torach zamkniętych. W wyścigach tych – słusznie stwierdza Regulamin Wyścigowych Samochodowych Mistrzostw Polski³ – nie obowiązują przepisy ustawy Prawo o ruchu Drogowym (pkt 1.3.). Jest to uzasadnione tym, że wyścigi te odbywają się wyłącznie na torze posiadającym aktualną Licencję krajową PZM toru i/lub Licencję FIA toru (odpowiedniego stopnia), przy spełnionych wymogach raportu z inspekcji homologacyjnej toru (pkt 3.1.), na których ruch innych pojazdów jest wyłączony.

II. Rajd samochodowy

W znaczeniu lingwistycznym „rajdem” jest „impreza turystyczna albo zawody sportowe polegające na przebyciu określonej trasy w wyznaczonym czasie zgodnie z ustalonym regulaminem”⁴. Przymiotnik „samochodowy” dookreśla, że jest to m.in. forma sportu samochodowego, w której rywalizacja odbywa się na drogach publicznych lub w innych miejscach.

Rajdem – zgodnie z Międzynarodowym Kodeksem Sportowym FIA (ang. *International Sporting Code*) 2025⁵ – są „Zawody drogowe z narzuconą średnią prędkością przejazdu, całkowicie lub częściowo rozgrywane na drogach otwartych dla normalnego ruchu drogowego”. Rajd składa się albo z pojedynczej trasy, którą muszą pokonać wszystkie samochody biorące w nim udział lub z kilku tras zdążających do jednego punktu zbiorczego, ustalonego z góry, po którym może być kontynuowana trasa wspólna lub nie. Trasa może zawierać jeden lub kilka odcinków specjalnych, tj. prób organizowanych na drogach zamkniętych dla normalnego ruchu drogowego i których wyniki razem, w myśl zasad ogólnych, są głównym wyznacznikiem

² Wyrok SN z 08.07.1968 r., II CR 216/68, OSPIKA 1969, nr 7-8, poz. 163.

³ Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Regulamin wyścigowych samochodowych Mistrzostw Polski 2025*, https://pzm.pl/pliki/zg/samochody/regulamin_wsmp_2025.pdf (dostęp: 15.08.2025 r.).

⁴ H. Zgółkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 35, Poznań 2002, s. 209.

⁵ Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Międzynarodowy Kodeks Sportowy. International Sporting Code 2025*, https://pzm.pl/pliki/zg/samochody/01_mks_2025_wersja_z_dnia_1.01.2025.pdf (dostęp: 14.08.2025 r.).

klasyfikacji generalnej rajdu. Części trasy, które nie obejmują odcinków specjalnych są odcinkami drogowymi. Na odcinkach drogowych najwyższa prędkość przejazdu nie może nigdy być czynnikiem stanowiącym klasyfikację. Zawody, które częściowo wykorzystują drogi otwarte dla normalnego ruchu drogowego, ale mają ponad 20% odcinków specjalnych całej trasy, rozgrywanych na torach stałych lub półstałych, są zawodami o charakterze szybkościowym.

Celem rajdu jest jak najszybsze pokonanie odcinków specjalnych oraz przejechanie całej trasy rajdu w czasie określonym przez organizatora.

Wyróżnia się:

1. rajdy samochodowe po drogach publicznych, np. Rajdowe Mistrzostwa Świata WRC, Rajdowe Samochodowe Mistrzostwa Polski, Rajdowe Mistrzostwa FIA, Rajdowy Challenge FIA, Rajdowe Trofea FIA oraz Rajdowe Puchary FIA;
2. rajdy terenowe, np. Rajd Dakar, Rajdowe Mistrzostwa Polski Samochodów Terenowych;
3. wyścigi samochodowe po zamkniętym torze wyścigowym, np. Formuła 1, Wyścigowe Samochodowe Mistrzostwa Polski⁶.

Tzw. rajdy off-roadowe są zawodami, w których uczestniczą kierowcy samochodów terenowych, i w których większość przebiegu trasy jest ustalana poza drogami publicznymi.

III. Wypadek drogowy a wypadek sportowy

Ze względu na to, że chodzi o odpowiedzialność karną uczestnika rajdu definicja wypadku drogowego musi nawiązywać do znamion przedmiotowych przestępstwa stypizowanego w art.177 k.k. Wobec tego wypadkiem drogowym jest zdarzenie zaistniałe w ruchu drogowym, w którym wskutek naruszenia zasad jego bezpieczeństwa nieumyślnie inna osoba odniosła obrażenia ciała, naruszające czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia trwający dłużej niż 7 dni (§ 1) albo doznała ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub poniosła śmierć (§ 2).

Wypadkiem sportowym zaś jest nieszczęśliwe wydarzenie, w którym ktoś ucierpiał lub powstały straty materialne pozostające w związku przyczynowym z działalnością sportową⁷. Sportem – zgodnie z art.2 ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie⁸ – są wszelkie formy aktywności fizycznej,

⁶ J.M. Marcinkowski, *Procesy logistyczne w organizacji imprez masowych na przykładzie rajdów samochodowych*, Gospodarka Materialowa i Logistyka 2016, nr 8, s. 18.

⁷ R. Kubiak, *Wypadek sportowy* [w:] E.J. Krześniak, A.J. Szwarz (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa. Prawo sportowe*, t. 24, Warszawa 2023, s. 391.

⁸ Dz.U. z 2024 r. poz. 1488 ze zm.

które przez uczestnictwo doraźne lub zorganizowane wpływają na wypracowanie lub poprawienie kondycji fizycznej i psychicznej, rozwój stosunków społecznych lub osiągnięcie wyników sportowych na wszelkich poziomach, a także współzawodnictwo oparte na aktywności intelektualnej, którego celem jest osiągnięcie wyniku sportowego.

W tym kontekście nie budzi wątpliwości, że wypadek drogowy, do którego dochodzi podczas rajdu jest jednocześnie wypadkiem sportowym.

IV. Kontrowersje co do odpowiedzialności karnej za wypadek drogowy spowodowany przez uczestnika rajdu samochodowego

Z punktu widzenia odpowiedzialności karnej za wypadek drogowy spowodowany przez uczestnika rajdu samochodowego istotne znaczenie ma odpowiedź na pytanie, czy jest on obowiązany przestrzegać zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym, w szczególności zachowania prędkości bezpiecznej. Wynika to – jak już wskazywałem – z tego, że istotą rajdu jest pokonanie jego trasy w jak najszybszym czasie, co immanentnie wiąże się z przekraczaniem dopuszczalnej prędkości.

Nie budzi wątpliwości obowiązek przestrzegania przepisów ruchu drogowego na odcinkach drogowych, bowiem Międzynarodowy Kodeks Sportowy FIA 2025 stanowi, że uczestnicy rajdu, pokonując „te części zawodów, które przeprowadzane są na drogach publicznych, otwartych dla ruchu drogowego, muszą stosować się do przepisów ruchu drogowego kraju, w którym są rozgrywane” (pkt 3. 4. 2). Także w myśl Regulaminu Rajdowych Samochodowych Mistrzostw Polski 2025⁹ „Wszystkie załogi uczestniczące w rajdzie zobowiązane są przestrzegać przepisów ruchu drogowego, z wyjątkiem przejazdów sportowych po zamkniętych dla ruchu publicznego trasach OS”, tj. odcinków specjalnych (pkt 10.1).

Jest to związane z tym, że na odcinkach drogowych biorą udział w ruchu także inni kierujący pojazdami i nie ma podstawy, by inaczej – z punktu widzenia zasad bezpieczeństwa ruchu drogowego – traktować uczestników rajdów. Nie jest trafne odmienne stanowisko uzasadniane tym, że w przypadku rajdów samochodowych na drogach publicznych dochodzi do zmiany organizacji ruchu lub całkowitego wyłączenia ruchu, a zasady bezpieczeństwa są uregulowane w regulaminach organizatora lub ogólnostawowych zasadach uprawiania rajdów. Ze względu na to, że rajdy są sportem

⁹ Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Regulamin rajdowych samochodowych Mistrzostw Polski 2025*, https://pzm.pl/pliki/zg/samochody/01_rsmpl_2025_wersja_na_dzien_05.02.2025.pdf (dostęp: 15.08.2025 r.).

podwyższonego ryzyka, gdyż ich celem jest pokonanie dystansu w jak najkrótszym czasie, załoga rajdowa ma obowiązek znać regulamin i w oparciu o własne doświadczenie sportowe umieć przewidzieć zachowanie pojazdu¹⁰.

W literaturze wystąpiła rozbieżność poglądów w kwestii stosowania przepisów prawa o ruchu drogowym na odcinkach specjalnych, a zapoczątkowała dyskusję na ten temat wypowiedź Sądu Najwyższego, który stwierdził, że „Na odcinku specjalnym rajdu samochodowego zawodnik nie jest zobowiązany do przestrzegania przepisów ruchu drogowego, w tym zasady prędkości bezpiecznej”¹¹. Zdaniem Sądu Najwyższego, rajd jako odmiana sportu wyczynowego z założenia polega na pokonywaniu barier ograniczających codzienną ludzką egzystencję, balansowaniu na granicy praw kinetyki i dlatego zawodnicy zwolnieni są z obowiązku stosowania się do ogólnych reguł obowiązujących normalnych uczestników ruchu. Na odcinkach specjalnych kierowcy dążą do uzyskiwania jak największych prędkości, gwarantujących najkrótsze czasy przejazdu i tym samym jak najlepszy wynik sportowy. Wprawdzie uczestników rajdów nie obowiązują zasady bezpieczeństwa ruchu, ale są obowiązani dostosować się do reguł, które ustalają porządek przebiegu rajdu i gwarantują bezpieczeństwo zarówno jego uczestnikom, jak i osobom postronnym, np. kibicom. Trudno byłoby sobie wyobrazić, aby kierowca rajdowy musiał uwzględniać administracyjne ograniczenia prędkości czy inne obowiązki wymagane w ruchu drogowym. Kierowca świadomy przepisów, regulaminów, zamknięcia i prawidłowego zabezpieczenia trasy odcinka specjalnego nie musi w swoim zachowaniu uwzględniać zasady prędkości bezpiecznej określonej w prawie o ruchu drogowym, a musi jedynie przestrzegać reguł przedmiotowej dyscypliny. Organ ten wskazał, że rozpoczynając jazdę na odcinku specjalnym, „oskarżony zasadnie mógł zakładać, że nawet w przypadku popełnienia błędu

¹⁰ S. Uściński, *Kontratyp ryzyka sportowego w polskim prawie karnym*, Prok. i Pr. 2022, nr 5, s. 153.

¹¹ Postanowienie SN z 07.01.2008 r., V KK 158/07, OSNKW 2008, nr 5, poz. 34 z głosami krytycznymi R.A. Stefańskiego, *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 stycznia 2008 r.*, V KK158/07, Prok. i Pr. 2009, nr 6, s. 156-163; T. Huminiak, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 2008 r.*, sygn. V KK 158/07, w sprawie odpowiedzialności karnej kierowcy rajdowego za spowodowanie wypadku na odcinku specjalnym rajdu, PnD 2009, nr 1, s. 7-24 i aprobującą M. Bojarskiego, *Prawo karne – kontratyp ryzyka sportowego. Glosa do postanowienia SN z dnia 7 stycznia 2008 r.*, V KK 158/07, Orzecznictwo Sądów Polskich 2008, nr 11, poz.114. Pogląd Sądu Najwyższego też aprobowali: L.K. Paprzycki, *Wypadek „drogowy” kierowcy rajdowego*, PnD 2008, nr 7, s. 30-44; J. Wierciński, *Rajd samochodowy a przepisy ruchu drogowego*, PnD 2008, nr 10, s. 72-74; M. Kowalczyk-Ludzia, *Wybrane aspekty ryzyka sportowego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, SPU 2015, nr 29, s. 125-132; G. Bogdan [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-211a*, t. 2., cz. 1, Warszawa 2017, s. 497; G. Majewski, P. Majewski, *Miejsce spowodowania i sprawca wypadku drogowego w kontekście art. 177 Kodeksu karnego*, PnD 2018, nr 5, s. 56; K.J. Pawelec [w:] K.J. Pawelec, P. Krzemień (red.), *Wypadki drogowe i inne zdarzenia drogowe. Opiniowanie w sprawach rekonstrukcji*, Warszawa 2020, s. 60-61.

sportowego w postaci wypadnięcia z trasy, co jest zdarzeniem często spotykanym w rajdach samochodowych i dotyczy zachowania nawet najlepszych kierowców rajdowych, nie dojdzie do naruszenia dobra prawnego osób obserwujących przejazd samochodów”.

Zwolennicy tego poglądu argumentują także, że gdyby na odcinku specjalnym miały obowiązywać normalne zasady, to byłoby to zaprzeczeniem celu, do którego dąży organizator imprezy; wyłączone są tam zasady normalnego ruchu drogowego, odcinek specjalny jest zamknięty dla innych „normalnych” użytkowników dróg¹². Twierdzą, że uczestnik odcinka specjalnego podczas przejazdu stosuje się do reguł uprawiania sportu motorowego, a nie do zasad ruchu drogowego. Przejazd sportowy na takim odcinku charakteryzuje się dążeniem załogi do jak najszybszego jego pokonania. Kierowca, ruszając na starcie odcinka specjalnego, ma za zadanie dojechać maksymalnie szybko do mety i w miarę możliwości nie uszkodzić samochodu, co mogłoby spowodować wycofanie się z rywalizacji. Nie bacząc na treść prawa o ruchu drogowym, kierowca ma walczyć o jak najszybsze przejechanie odcinka¹³. Odwołując się do ogólnych założeń ryzyka sportowego, dowodzi się, że przemawia za tym tzw. obiektywna teoria celu, zgodnie z którą „należy usprawiedliwić czyny zabronione, jeżeli zostały dokonane dla urzeczywistnienia istotnego celu”¹⁴, co znajduje swoje racjonalne uzasadnienie w braku ukarania sportowców za spowodowanie wypadku sportowego. Ponadto należy liczyć się z założeniem, że ryzyko podjęte przez uczestników dyscypliny sportowej immanentnie wiąże się z jej uprawianiem, a „ryzyko to implicite wpisane jest w prawie każdej dyscyplinie sportową, szczególnie jeżeli oparta jest na bezpośrednim kontakcie z przeciwnikiem. Gdyby przypadki takich naruszeń lub narażeń traktować jako czyny przestępne, uprawianie sportu nie byłoby możliwe”¹⁵. Wskazują, że „skoro (...) państwo popiera rozwój sportu, przekazując stosowane dotacje i wspierając inicjatywy w tym zakresie, dążenie ku realizacji woli państwa jest zawsze zgodne z prawem i legalizuje ewentualne wypadki”¹⁶. Argumentuje się też, że pojęcie „ruch lądowy”, o którym mowa w art. 177§ 1 k.k. implikuje istnienie celu komunikacyjnego¹⁷

¹² M. Bojarski, *Prawo karne – kontratyp ryzyka sportowego. Glosa do postanowienia SN z dnia 7 stycznia 2008 r.*, V KK 158/07, Orzecznictwo Sądów Polskich 2008, nr 11, poz.114.

¹³ M. Niemiec, *Przestępstwo wypadku drogowego w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2019, s. 141-142.

¹⁴ R. Kubiak, *Legalność pierwotna ryzyka sportowego*, Prok. i Pr. 2006, nr 12, s. 11; A. Szwarc, *Wypadki sportowe a prawo karne*, Sport Wyczynowy 1971, nr 9, s. 29-33.

¹⁵ K. Indeck, A. Liszewska, *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych*, Warszawa 2002, s. 141.

¹⁶ R. Kubiak, *Legalność...*, s. 18; M. Kowalczyk-Ludzia, *Wybrane aspekty...*, s. 130.

¹⁷ Taki pogląd jest prezentowany w literaturze (M. Olszewski, *Ochrona bezpieczeństwa ruchu*

i w związku z tym wypadek zaistniały podczas rajdu samochodowego nie jest wypadkiem w ruchu lądowym¹⁸. Co do tego ostatniego argumentu nie sposób nie zauważyć, że w art. 177 chodzi o wypadek w ruchu lądowym, wodnym lub powietrznym. Ma to być – o czym szerzej dalej – ruch reglamentowany. Wprawdzie przepis ten jest zamieszczony w rozdziale XXI „Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji”, ale z tego nie wynika, że zachowania stypizowane jako przestępstwa w przepisach w nich zawartych wymagają, by były podjęte w celu komunikacyjnym. Słowo „komunikacja” oznacza „łączność między bliższymi lub dalszymi miejscami utrzymywaną za pomocą różnych środków”, jak też „przejazdy, przewożenie ludzi lub rzeczy”. Z przepisów tych wynika, że chodzi o to drugie znaczenie.

Zasadny jest odmienny pogląd opierający się na braku podstawy prawnej do wyłączenia stosowania przepisów prawa o ruchu drogowym na tych odcinkach. W trakcie zawodów sportowych ich uczestnicy obowiązani są przestrzegać ogólnych zasad ostrożności, a jeżeli są przewidziane szczególne zasady – także ich respektowania. Osoby biorące udział w rajdach samochodowych są uczestnikami ruchu drogowego i chociażby już z tego powodu powinni przestrzegać zasad obowiązujących w ruchu drogowym jako zasad szczególnych. By odrzucić taką możliwość, trzeba byłoby wskazać podstawę prawną¹⁹. Wprawdzie w prawie o ruchu drogowym zawodów sportowych, rajdów i wyścigów dotyczą art. 65a -65g, lecz nie wyłączają one obowiązywania zasad ruchu drogowego w miejscu przeprowadzania rajdu samochodowego, gdyż stanowią jedynie o dopuszczalności odbywania imprez, w tym rajdów wymagających korzystania z drogi w sposób szczególny, pod warunkiem zapewnienia bezpieczeństwa i porządku oraz po uzyskaniu zezwolenia na ich przeprowadzenie; mają one charakter administracyjny i porządkowy. Szczególny sposób korzystania z drogi przejawia się w wyłączeniu jej dostępności dla użytkowników drogi innych niż uczestnicy i organizatorzy rajdu, obowiązywania znaków poziomych rozgraniczających pasy ruchu, jezdnie lub pobocza oraz dopuszczeniu przekraczania administracyjnie obowiązujących ograniczeń prędkości.

Z reguły droga, na której odbywa się rajd samochodowy, jest drogą w rozumieniu art. 2 pkt 1 p.r.d. w zw. z art. 4 pkt 2 ustawy z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych²⁰. Jest nią budowla składająca się z części i urządzeń drogi, budowli ziemnych lub drogowych obiektów inżynierskich,

drogowego w nowym kodeksie karnym, Pal. 1970, nr 4, s. 34).

¹⁸ G. Majewski, P. Majewski, *Miejsce...* s. 56.

¹⁹ R.A. Stefański, *Glosa...*, s. 158; R.A. Stefański [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 1036.

²⁰ Dz. U. z 2025 r. poz. 889, dalej u. d. p.

stanowiąca całość techniczno-użytkową, usytuowaną w pasie drogowym i przeznaczoną do ruchu lub postoju pojazdów, ruchu pieszych, ruchu osób poruszających się przy użyciu urządzenia wspomagającego ruch, jazdy wierzchem lub pędzenia zwierząt. Osoby biorące udział w rajdzie są uczestnikami ruchu drogowego w rozumieniu art. 2 pkt 17 p. r. d., do których zalicza się m.in. kierującego, będącego osobą, która kieruje pojazdem lub zespołem pojazdów (art. 2 pkt. 20 p.r.d.)²¹. Do rajdu odbywającego się w innym miejscu niż droga publiczna, strefa zamieszkania lub strefa ruchu stosuje się także przepisy Prawa o ruchu drogowym, ale tylko w zakresie koniecznym dla uniknięcia zagrożenia bezpieczeństwa osób (arg. ex art. 1 ust. 2 pkt 1 p.r.d.).

Takiej podstawy nie stanowią wcześniej wspomniane Międzynarodowy Kodeks Sportowy FIA 2025 (pkt 3. 4. 2) i Regulamin Rajdowych Samochodowych Mistrzostw Polski 2024 (pkt 10.1), które wyłączają nakaz przestrzegania przez załogi uczestniczące w rajdzie przepisów ruchu drogowego w trakcie przejazdów sportowych po zamkniętych dla ruchu publicznego trasach odcinków specjalnych.

Nie mogą one wyłączyć stosowania powszechnie obowiązujących uregulowań prawnych, gdyż nie są zawarte w aktach prawnych będących źródłami prawa w Polsce. Zgodnie bowiem z art. 87 ust. 1 Konstytucji RP źródłami powszechnie obowiązującego prawa Rzeczypospolitej Polskiej są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. Ratyfikowana umowa międzynarodowa po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw RP stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, o ile jej stosowanie nie jest uzależnione od wydania ustawy (art. 91 ust. 1 Konstytucji RP). Do żadnego z tych aktów nie można zaliczyć wspomnianych wyżej kodeksu i regulaminu.

Odwołanie się tylko do wspomnianych przepisów międzynarodowych oraz regulaminów poszczególnych rajdów, które nie określają szczegółowych zasad bezpieczeństwa obowiązujących uczestników rajdów, doprowadziłoby do tego, że w gruncie rzeczy na odcinkach tych nie obowiązywałyby żadne zasady ruchu, a to musiałoby stwarzać zagrożenie nie tylko dla innych uczestników rajdu, lecz także dla postronnych obserwatorów. W istocie uczestników rajdu nie obowiązywałyby żadne reguły bezpieczeństwa drogowego, co należałoby uznać za absurd.

Ponadto ruch drogowy jest jednym z rodzajów ruchu lądowego, w którym obowiązują określone reguły postępowania. Nie chodzi o ruch w sensie

²¹ T. Huminiak, *Odpowiedzialność karna kierowcy za wypadek podczas rajdu*, PnD 2004, nr 10, s.10-11, idem, *Odpowiedzialność karna kierowcy za wypadek podczas rajdu. Przykład praktyki orzeczniczej*, PnD 2004, nr 11, s. 34; idem, *Glosa...*, s. 11-22; T. Razowski [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 423.

fizycznym, tj. zmianę położenia przedmiotu materialnego w stosunku do innych punktów, lecz o ruch w znaczeniu prawnym, a więc taki, w którym obowiązują określone reguły poruszania się. Ruch ze swej istoty może odbywać się wyłącznie na drodze, tj. wydzielonym, przystosowanym do komunikacji pasie ziemi, łączącym poszczególne miejscowości lub punkty terenowe²². Ruch taki odbywa się na drogach publicznych, strefach zamieszkania, strefach ruchu, drogach wewnętrznych oraz innych miejscach dostępnych dla ruchu pojazdów. Do miejsc dostępnych dla ruchu pojazdów nie mogą natomiast zostać zaliczone miejsca, w których nie odbywa się ruch ogólnodostępny, a jedynie w danym miejscu dopuszczone jest do ruchu wąskie grono osób²³. W judykaturze wskazuje się, że kryterium tego ruchu należy wiązać nie tyle z formalnym statusem konkretnej drogi czy też określonego miejsca, lecz z faktyczną dostępnością i rzeczywistym wykorzystaniem tego miejsca dla ruchu pojazdów i innych uczestników, co powoduje powstanie możliwości zagrożenia bezpieczeństwa tego ruchu²⁴. Wprawdzie kryterium powszechnej dostępności terenu, na którym ma odbywać się ruch drogowy, nie jest przydatne w odniesieniu do sytuacji, gdy chodzi o tereny, których dostępność dla ruchu pojazdów ze swej istoty lub na podstawie szczególnych unormowań (zakłady przemysłowe, kopalnie, lotniska, lasy) jest limitowana. Jeżeli bowiem na takim terenie przygotowana jest droga przeznaczona dla ruchu wszystkich pojazdów należących do uprawnionych kategorii i taki ruch na tej drodze systematycznie się odbywa, to nie ma powodów, aby twierdzić, że nie ma on charakteru ruchu drogowego²⁵. Rację ma Sąd Najwyższy, że „Okoliczność, iż wjazd na drogę osiedlową jest zabezpieczony bramą, może wskazywać jedynie na to, iż odbywający się na niej ruch pojazdów ma lokalny, a nie ogólny charakter. Nie może natomiast automatycznie przesądzać o tym, iż ruch ten nie spełnia kryterium «ruchu lądowego», w sytuacji gdy droga taka jest przeznaczona do ruchu pojazdów i ruch ten na niej faktycznie odbywa się”²⁶.

²² Postanowienie SN z 20.08.1976 r., VII KZP 11/76, OSNPG 1976, nr 9, poz. 74.

²³ Postanowienie SN(7) z 12.12.1967 r., VI KZP 20/67, OSNPG 1968, nr 1, poz. 9, z glosą S. Zimocha, NP 1969, nr 7-8, s. 1307-1309; postanowienie SN z 20.08.1976 r., VII KZP 11/76, LEX nr 16934; postanowienie SN z 19.05.1978 r., VII KZP 13/78, LEX nr 17056; wyrok SN z 05.05.2009 r., IV KK 432/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz. 1068; wyrok SN z 15.12.2011 r., II KK 184/11, Prok. i Pr. dodatek *Orzecznictwo* 2012, nr 3, poz. 7; wyrok SN z 02.03.2012 r., V KK 358/11, OSNKW 2012, nr 6, poz. 66; wyrok SA w Łodzi z 17.09.2014 r., I ACa 437/14, LEX nr 2383732.

²⁴ Wyrok SN z 26.02.2020 r., IV KK 265/19, Prok. i Pr. dodatek *Orzecznictwo* 2020, nr 9, poz. 3; wyrok SN z 24.06.2013 r., V KK 435/12, LEX nr 1331400.

²⁵ Wyrok SN z 29.01.2016 r., IV KK 324/15, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2016, nr 6, poz. 60, z glosami aprobującą R.A. Stefańskiego, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2016, nr 6, s. 838-843, krytyczną A. Skowrona, LEX/el. 2016.

²⁶ Wyrok SN z 13.09.2022 r., IV KK 50/22, LEX nr 3485644.

Z faktu, że w trakcie rajdu droga ta nie jest ogólnie dostępna i zostaje wyłączona dla innych uczestników, nie wynika, że traci charakter drogi. Trafnie Sąd Najwyższy zauważa, że „Okresowe wyłączenie pewnego odcinka szlaku kolejowego z normalnego ruchu, w celu przeprowadzenia na tym odcinku odpowiednich prób (testów) doświadczalnych (badawczych), jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy, nie ma – w razie spowodowania wypadku na tym odcinku – znaczenia dla oceny prawnokarnej zachowania się sprawcy w aspekcie art. 145 (ob. – art. 177, uwaga R.A.S.) k.k.”²⁷

Nie przekonuje argumentacja, że specyfika tego sportu i autonomia organizacji nim zarządzających pozwalają na umieszczenie w regulaminach postanowień wyłączających *expressis verbis* stosowanie przepisów ruchu drogowego dla przejazdów na trasach odcinków specjalnych. O maksymalne bezpieczeństwo dbają organizatorzy zawodów poprzez m.in. wdrożenie odpowiednich zabezpieczeń dla załóg (kaski, kombinezony), samochodów (specjalna konstrukcja), zapewnianie opieki medycznej rajdu, opracowywanie planu bezpieczeństwa rajdu, m.in. poprzez wytyczanie miejsc bezpiecznego przebywania publiczności poza strefami ryzyka²⁸. W praktyce na odcinkach specjalnych w ruchu mogą uczestniczyć także inne pojazdy, np. służb ratunkowych lub organizatorów dbających o bezpieczeństwo na trasie, a w wyjątkowych sytuacjach służby te umożliwiają przejazd innym osobom, zwykle mieszkańcom miejscowości²⁹.

Niewiele zmienia odwołanie się do ogólnych reguł ostrożności, gdyż ze względu na specyfikę rajdu, zwłaszcza na odcinkach specjalnych, trudno byłoby wykazać, na czym miałyby polegać ta ogólna ostrożność. Słusznie wskazuje się, że reguły bezpieczeństwa mają największy wpływ na ryzyko sportowe, a w rzeczywistości nie ma możliwości pełnego stuprocentowego ustalenia ich treści, co wynika m.in. z tego, że wiele reguł bezpieczeństwa ma związki z okolicznościami, w jakich przebiega gra sportowa, np. pogoda, w jakiej rozgrywają się wyścigi samochodowe³⁰. Sytuacja jest klarowniejsza w razie odwołania się do art. 3 p.r.d., w myśl którego uczestnik ruchu i inna osoba znajdująca się na drodze są obowiązani zachować ostrożność albo gdy ustawa tego wymaga – szczególną ostrożność, unikać

²⁷ Wyrok SN z 30.09.1982 r., Rw 841/82, OSNKW 1983, nr 11-2, poz. 11 z uwagami R. Górala, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZW 1983, nr 5, s. 14; Z. Cwiakalskiego, A. Zolla, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie części szczególnej kodeksu karnego (za rok 1983)*, NP 1985, nr 1, s. 55; H. Kmiecika, *Przegląd orzecznictwa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego i procesowego*, WPP 1985, nr 1, s. 93-94.

²⁸ M. Niemiec, *Przestępstwo...*, s. 142-143.

²⁹ J.M. Maszczyński, *Analiza odpowiedzialności organizatora i uczestników rajdu samochodowego w świetle obowiązujących przepisów prawa i praktyki orzeczniczej*, PnD 2020, nr 4, s. 24.

³⁰ P. Petasz, *Uwag kilka o kontratybie ryzyka sportowego*, *Rocznik Naukowy AWFis w Gdańsku* 2012, t. 22, s. 101.

wszelkiego działania, które mogłoby spowodować zagrożenie bezpieczeństwa lub porządku ruchu drogowego, ruch ten utrudnić albo w związku z ruchem zakłócić spokój lub porządek publiczny oraz narazić kogokolwiek na szkodę. Wprawdzie w literaturze wskazuje się na taką możliwość, lecz bez bliższego wskazania zakresu tej ostrożności, a jedynie generalnie stwierdza się, że „kierujący samochodem rajdowym sprawca wypadku będzie ponosić odpowiedzialność karną za skutki swego zachowania według przepisów karnych o dyspozycji «ogólnej», nierelatywizowanych do szczególnych okoliczności działania lub zaniechania”³¹.

Jeśli chodzi o przestrzeganie zasady bezpiecznej prędkości, to – zgodnie z art. 19 ust. 1 p.r.d. – uczestnik rajdu *mutatis mutandis* jest obowiązany jechać z prędkością zapewniającą panowanie nad pojazdem, z uwzględnieniem warunków, w jakich obywają się rajdy. Niewątpliwie jest to prędkość większa niż w warunkach normalnego ruchu, gdyż na odcinku specjalnym jest mniejsze natężenie ruchu oraz kierujący pojazdem ma najwyższe kwalifikacje zawodowe. Kierowcą – zdefiniowanym w Międzynarodowym Kodeksie Sportowym, FIA 2025 – jest osoba kierująca samochodem w jakichkolwiek zawodach, obowiązkowo posiadająca licencję kierowcy wydaną przez jego macierzysty ASN³². Niemniej ma jechać z taką prędkością, przy której panuje nad pojazdem. Odrzucając przestrzeganie tego przepisu, należałoby przyjąć, że uczestnik rajdu może jechać nawet z taką prędkością, która powoduje utratę przez niego panowania nad pojazdem, a tym samym dopuszczenie do spowodowania wypadku drogowego.

Oczywiście nie obowiązują w nim – ze względu na cel rajdu – administracyjne ograniczenia prędkości. Wymóg ich przestrzegania pozostawałby w sprzeczności z istotą rywalizacji sportowej w czasie rajdu. Istota rywalizacji na odcinku specjalnym polega przecież na osiągnięciu jak największych prędkości i trudno byłoby sobie wyobrazić, aby kierowca musiał uwzględniać administracyjne ograniczenie prędkości.

V. Kontratyp ryzyka sportowego

Do rozważenia pozostaje kwestia, czy w razie dojścia do wypadku drogowego w trakcie rajdu ocenę zachowania uczestnika rajdu należy rozpatrywać na płaszczyźnie kontratypu dozwolonego ryzyka sportowego. Ryzyko podjęte przez uczestników różnych dyscyplin sportowych immanentnie wiąże się z ich uprawianiem; ryzyko to *implicite* wpisane jest w prawie każdą dyscyplinę sportową.

³¹ T. Huminiak, *Odpowiedzialność karna...*, s. 9.

³² Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Międzynarodowy...* s. 83.

Warunkami tego kontraktu są: 1) dopuszczalność danej dyscypliny sportu do uprawiania; 2) uregulowanie zasad uprawiania danej dyscypliny, np. w regulaminach; 3) zgodność zachowania z tymi regulami; 4) podjęcie działania w czasie gry lub ćwiczeń sportowych; 5) podjęcie działania w celu sportowym; 6) dobrowolne uczestnictwo w grze lub zawodach.

W piśmiennictwie twierdzi się, że skutki zachowania uczestnika zawodów sportowych mają dotknąć wyłącznie innego uczestnika, a nie osoby postronnej, np. kibica³³. Nie jest to jednak pogląd trafny i słusznie w doktrynie przyjmuje się, że skutki zachowania uczestnika zawodów mogą dotknąć także innych osób³⁴.

Nie jest dopuszczalne wyłączenie na podstawie tego kontraktu odpowiedzialności karnej za wypadek drogowy podczas rajdu, gdyż nie jest spełniony warunek zgodności zachowania z zasadami uprawiania danej dyscypliny. Słusznie w doktrynie wskazuje się, że znaczenie prawne przypisuje się regułom bezpieczeństwa i wobec tego naruszenie reguł bezpieczeństwa stanowi podstawę odpowiedzialności karnej za wypadek sportowy³⁵.

VI. Kwalifikacja prawnokarna wypadku drogowego spowodowanego w czasie rajdu

Kwalifikacja prawnokarna wypadku drogowego spowodowanego w czasie rajdu zależy od tego, czy przyjmuje się stosowanie zasad bezpieczeństwa ruchu drogowego w czasie rajdu.

Przyjęcie – moim zdaniem – słusznego poglądu, że uczestnik rajdu samochodowego jest obowiązany stosować zasady ruchu drogowego, przesądza o kwalifikacji prawnokarnej czynu; o ile dojdzie w wyniku naruszenia tych zasad do średniego lub ciężkiego obrażenia ciała u innej osoby albo jej śmierci zastosowanie ma odpowiednio art. 177 § 1 lub 2 k.k.³⁶ W razie zajęcia stanowiska, że tych zasad nie stosuje się – w grę wchodzi odpowiednio art. 157 § 3, art. 156 § 2 lub art. 155 k.k.³⁷

³³ T. Huminiak, *Glosa...*, s. 9-10.

³⁴ R.A. Stefański, *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 161; A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2009, s. 179-180; L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2023, s. 141.

³⁵ A.J. Szwarc, *Karnoprawne funkcje reguł sportowych*, Poznań 1977, s. 81; K. Miynarska-Puławska, *Ryzyko sportowe jako okoliczność wyłączająca bezprawność czynu w polskim prawie karnym*, Lublin 2018, s. 184.

³⁶ Tak też T. Huminiak, *Odpowiedzialność karna...*s. 12-13.

³⁷ Tak też L. K. Paprzycki, *Wypadek...*, s. 43.

VII. Wnioski

1. Rajdami samochodowymi są zawody drogowe z narzuconą średnią prędkością przejazdu, całkowicie lub częściowo rozgrywane na drogach otwartych dla normalnego ruchu drogowego. Są one organizowane na wydzielonych odcinkach dróg publicznych lub w innych miejscach, np. na stadionach sportowych, płytach lotnisk. Trasa rajdu składa się z otwartych dla ruchu odcinków drogowych oraz zamkniętych dla ruchu odcinków specjalnych,

2. Nie budzi wątpliwości obowiązek przestrzegania przepisów ruchu drogowego na odcinkach drogowych, bowiem wynika on z Międzynarodowego Kodeksu Sportowego 2025 (pkt 3. 4. 2) oraz Regulaminu Rajdowych Samochodowych Mistrzostw Polski 2025 (pkt 10.1.).

3. W literaturze nie ma jednolitego stanowiska co do stosowania przepisów ruchu drogowego na odcinkach specjalnych, które są drogami zamkniętymi dla normalnego ruchu drogowego; są na nich rozgrywane próby czasowe. Za ich stosowaniem także na tych odcinkach przemawia to, że:

- a) z reguły droga, na której odbywa się rajd samochodowy, jest drogą w rozumieniu art. 2 pkt 1 p.r.d. w zw. z art. 4 pkt 2 u.d.p., a osoby biorące udział w rajdzie są jako kierujący pojazdami uczestnikami ruchu drogowego w rozumieniu art. 2 pkt 17 p.r.d. W wypadku rajdu odbywającego się w innym miejscu niż droga publiczna, strefa zamieszkania lub strefa ruchu stosuje się także przepisy Prawa o ruchu drogowym w zakresie koniecznym dla uniknięcia zagrożenia bezpieczeństwa osób (art. 1 ust. 2 pkt 1 p.r.d.);
- b) przepisy Międzynarodowego Kodeksu Sportowego FIA 2025 i Regulaminu Rajdowych Samochodowych Mistrzostw Polski 2025, nakazując stosowanie przepisów prawa o ruchu drogowym przez uczestnika rajdów samochodowych, z wyjątkiem przejazdów sportowych po zamkniętych dla ruchu publicznego trasach, nie mogą wyłączyć stosowania powszechnie obowiązujących uregulowań prawnych, gdyż nie są zawarte w aktach prawnych będących źródłami prawa w Polsce (*arg. ex art. 87 ust. 1 Konstytucji RP*);
- c) nie jest wystarczające odwołanie się do ogólnych reguł ostrożności, gdyż są one trudne do określenia. W trakcie zawodów sportowych ich uczestnicy obowiązani są przestrzegać nie tylko ogólnych zasad ostrożności, a jeżeli są przewidziane szczególne zasady – także ich respektować. Taką zasadą jest zasada bezpiecznej prędkości, określona w art. 19 ust. 1 p.r.d., która w zakresie rajdu samochodowego nakłada na jego uczestnika *mutatis mutandis* obowiązek jazdy

z prędkością zapewniającą panowanie nad pojazdem, z uwzględnieniem warunków, w jakich odbywa się rajd. Niewątpliwie jest to prędkość większa niż w warunkach normalnego ruchu, gdyż na odcinku specjalnym jest mniejsze natężenie ruchu oraz kierujący pojazdem ma najwyższe kwalifikacje zawodowe. W czasie rajdu nie mogą być przestrzegane te zasady, które pozostają w sprzeczności z istotą odbywającej się imprezy, w tym wypadku wyścigu samochodowego. Niewątpliwie uczestnika rajdu nie obowiązują administracyjne ograniczenia prędkości, tj. prędkości ustalonej w przepisach (art. 20 p.r.d.) lub znakiem drogowym, np. za pomocą znaku B-33 „ograniczenie prędkości”.

4. Odpowiedzialność karna za spowodowanie wypadku drogowego w czasie rajdu nie zostaje wyłączona na podstawie kontratypu dozwolonego ryzyka sportowego, gdyż nie jest spełniony warunek zgodności zachowania sprawcy z zasadami uprawiania danej dyscypliny sportowej.

A B S T R A C T

This article addresses the issue of criminal liability of a car rally participant for causing a road accident. To address this issue, the following issues were analyzed: the concepts of a car rally, a road accident, and a sports accident, as well as the application of road safety rules at car rally locations. The analysis of these issues led to the conclusion, that a rally participant is obligated to follow road safety rules, including the safe speed rule, except when they conflict with the purpose of the rally.

Keywords: safe speed, rally, sports risk, road accident, sports accident, safety rules

Bibliografia

- Bogdan G. [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 117-211a*, t. 2., cz. 1, Warszawa 2017.
- Bojarski M., *Prawo karne – kontratyp ryzyka sportowego. Glosa do postanowienia SN z dnia 7 stycznia 2008 r., V KK 158/07*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2008, nr 11.
- Ćwiakalski Z., Zoll A., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie części szczególnej kodeksu karnego (za rok 1983)*, NP 1985, nr 1.

- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2023.
- Głosa A. Skowrona, LEX/el. 2016.
- Głosa R.A. Stefańskiego, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2016, nr 6, s. 838-843.
- Głosa S. Zimocha, *NP* 1969, nr 7-8, s. 1307-1309.
- Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Międzynarodowy Kodeks Sportowy. International Sporting Code 2025*, https://pzm.pl/pliki/zg/samochody/01_mks_2025_wersja_z_dnia_1.01.2025.pdf (dostęp: 14.08.2025 r.).
- Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Regulamin rajdowych samochodowych Mistrzostw Polski 2025*, https://pzm.pl/pliki/zg/samochody/01_rsmp_2025_wersja_na_dzien_05.02.2025.pdf (dostęp: 15.08.2025 r.).
- Główna Komisja Sportu Samochodowego PZM, *Regulamin wyścigowych samochodowych Mistrzostw Polski 2025*, https://pzm.pl/pliki/zg/samochody/regulamin_wsmp_2025.pdf (dostęp: 15.08.2025 r.).
- Góral R., *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZW 1983, nr 5.
- Huminiak T., *Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 2008 r., sygn. V KK 158/07, w sprawie odpowiedzialności karnej kierowcy rajdowego za spowodowanie wypadku na odcinku specjalnym rajdu*, PnD 2009, nr 1.
- Huminiak T., *Odpowiedzialność karna kierowcy za wypadek podczas rajdu*, PnD 2004, nr 10.
- Huminiak T., *Odpowiedzialność karna kierowcy za wypadek podczas rajdu. Przykład praktyki orzeczniczej*, PnD 2004, nr 11.
- Indecki K., A. Liszewska, *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach penalnych*, Warszawa 2002.
- Kmiecika H., *Przegląd orzecznictwa Izby Wojskowej Sądu Najwyższego w zakresie prawa karnego materialnego i procesowego*, WPP 1985, nr 1.
- Kowalczyk-Ludzia M., *Wybrane aspekty ryzyka sportowego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, SPU 2015, nr 29.
- Kubiak R., *Legalność pierwotna ryzyka sportowego*, Prok. i Pr. 2006, nr 12.
- Kubiak R., *Wypadek sportowy* [w:] E.J. Krześniak, A.J. Szwarc (red.), *Wielka Encyklopedia Prawa. Prawo sportowe*, t. 24, Warszawa 2023.
- Majewski G., Majewski P., *Miejsce spowodowania i sprawca wypadku drogowego w kontekście art. 177 Kodeksu karnego*, PnD 2018, nr 5.
- Marcinkowski J.M., *Procesy logistyczne w organizacji imprez masowych na przykładzie rajdów samochodowych*, *Gospodarka Materiałowa i Logistyka* 2016, nr 8.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2009.
- Maszczyński J.M., *Analiza odpowiedzialności organizatora i uczestników rajdu samochodowego w świetle obowiązujących przepisów prawa i praktyki orzeczniczej*, PnD 2020, nr 4.

- Młynarska-Puławska K., *Ryzyko sportowe jako okoliczność wyłączająca bezprawność czynu w polskim prawie karnym*, Lublin 2018.
- Niemiec M., *Przestępstwo wypadku drogowego w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2019.
- Olszewski M., *Ochrona bezpieczeństwa ruchu drogowego w nowym kodeksie karnym*, Pal. 1970, nr 4.
- Paprzycki L.K., *Wypadek „drogowy” kierowcy rajdowego*, PnD 2008, nr 7.
- Pawelec K.J. [w:] *Wypadki drogowe i inne zdarzenia drogowe. Opiniowanie w sprawach rekonstrukcji*, K.J. Pawelec, P. Krzemień (red.), Warszawa 2020.
- Petasz P., *Uwag kilka o kontratypie ryzyka sportowego*, Rocznik Naukowy AWFIS w Gdańsku 2012, t. 22.
- Postanowienie SN(7) z 12.12.1967 r., VI KZP 20/67, OSNPG 1968, nr 1, poz. 9.
- Postanowienie SN z 20.08.1976 r., VII KZP 11/76, LEX nr 16934.
- Postanowienie SN z 20.08.1976 r., VII KZP 11/76, OSNPG 1976, nr 9, poz. 74.
- Postanowienie SN z 19.05.1978 r., VII KZP 13/78, LEX nr 17056.
- Postanowienie SN z 07.01.2008 r., V KK 158/07, OSNKW 2008, nr 5, poz. 34.
- Razowski T. [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Stefański R.A. [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Stefański R.A., *Glosa do postanowienia SN z dnia 7 stycznia 2008 r., V KK158/07*, Prok. i Pr. 2009, nr 6.
- Stefański R.A., *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2008.
- Szwarc A., *Wypadki sportowe a prawo karne*, Sport Wyczynowy 1971, nr 9.
- Szwarc A.J., *Karnoprawne funkcje reguł sportowych*, Poznań 1977.
- Uścimiak S., *Kontratyp ryzyka sportowego w polskim prawie karnym*, Prok. i Pr. 2022, nr 5.
- Wierciński J., *Rajd samochodowy a przepisy ruchu drogowego*, PnD 2008, nr 10.
- Wyrok SN z 08.07.1968 r., II CR 216/68, OSPiKA 1969, nr 7-8, poz. 163.
- Wyrok SN z 30.09.1982 r., Rw 841/82, OSNKW 1983, nr 11-2, poz. 11.
- Wyrok SN z 05.05.2009 r., IV KK 432/08, OSNwSK 2009, nr 1, poz. 1068.
- Wyrok SN z 15.12.2011 r., II KK 184/11, Prok. i Pr. dodatek *Orzecznictwo* 2012, nr 3, poz. 7.
- Wyrok SN z 02.03.2012 r., V KK 358/11, OSNKW 2012, nr 6, poz. 66.
- Wyrok SN z 24.06.2013 r., V KK 435/12, LEX nr 1331400.
- Wyrok SN z 29.01.2016 r., IV KK 324/15, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2016, nr 6, poz. 60.

Wyrok SN z 26.02.2020 r., IV KK 265/19, Prok. i Pr. dodatek *Orzecznictwo* 2020, nr 9, poz. 3.

Wyrok SN z 13.09.2022 r., IV KK 50/22, LEX nr 3485644.

Wyrok SA w Łodzi z 17.09.2014 r., I ACa 437/14, LEX nr 2383732.

Zgółkowska H. (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 35, Poznań 2002.

Akty prawne

Ustawa z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych, Dz. U. z 2025 r. poz. 889.

Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz. U. z 2024 r. poz. 1488 ze zm.

PIOTR GIRDWOYŃ¹*Dowód naukowy a dowód sądowy
– wciąż nierozwiązane dylematy**Scientific versus Legal Evidence – Still
Unresolved Dilemmas*S T R E S Z C Z E N I E

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie uwag na temat inicjatyw legislacyjnych i naukowych w USA w ostatnich 15 latach w odniesieniu do problematyki tzw. dowodu naukowego jako punktu odniesienia do polskiej praktyki w tym zakresie. Począwszy od roku 2009, kiedy to opracowano tzw. raport *National Academy of Sciences*, w którym po raz pierwszy w historii w sposób przekrojowy wskazano problemy i wątpliwości metodologiczne w odniesieniu do szeregu dyscyplin wchodzących w skład kryminalistyki, przez szereg projektów oraz uchwalonych aktów normatywnych w Stanach Zjednoczonych – przedstawiono idee i rozwiązania służące poprawie jakości badań. I choć po ponad 15 latach sytuacja w Stanach Zjednoczonych uległa zmianie (wzrosła świadomość m.in. organów procesowych w zakresie niepewności dowodów), to jednak podstawowa kwestia, czyli znalezienie skutecznych sposobów określenia pewności metod identyfikacji, pozostaje nadal nierozwiązana. Część opisanych tendencji została – jak się wydaje – uwzględniona przy pracach nad polską ustawą o biegłych sądowych i może być użyta w praktyce polskich organów procesowych.

Słowa kluczowe: biegły, dowód naukowy, opinia biegłego, nauki sądowe

Jednym z istotniejszych problemów współczesnego wymiaru sprawiedliwości wydaje się zapewnienie wysokiej jakości dowodu z opinii biegłego², który – niezależnie od kraju i systemu – niekiedy wymyka się kontroli organów procesowych³. Analiza orzecznictwa, zarówno polskiego,

¹ Prof. dr hab. Piotr Girdwoyń, Katedra Kryminalistyki WPIA UW

² Niniejszy artykuł powstał na podstawie referatu pt. *Dowód naukowy a dowód sądowy – obecny stan nauk sądowych*, wygłoszonego na XVIII Zielonogórskim Sympozjum Kryminalistycznym „Nauki sądowe. Między postępowaniem teorii a realiami praktyki”, 25.09.2024. Sympozjum zostało zorganizowane przez Prokuraturę Okręgową w Zielonej Górze oraz Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury w Krakowie.

³ Por. T. Tomaszewski, *Reforma prawa o biegłych sądowych. Kluczowy problem: certyfikacja*, Prok. i Pr. 2025, nr 3, s. 86 i nast.

europejskiego czy amerykańskiego (m.in. standardy *Frye*, *Daubert*, *Kumho*)⁴, i przybliżanie kryteriów pomocnych organom procesowym w tej materii były przedmiotem uwagi doktryny szczególnie na przełomie XX i XXI wieku, kiedy to m.in. na tle wprowadzenia w Polsce nowego kodeksu postępowania karnego⁵ lub jego nowelizacji⁶ formułowano szereg uwag mających w zamierzeniu zapewnić wysoką jakość opinii.

Mimo bogatego stanowiska doktryny oraz licznych postulatów środowiska, a także przygotowania projektu ustawy o biegłych sądowych, który ma być ostatecznie przyjęty w IV kwartale 2025 roku⁷ (sama ustawa ma wejść w życie 1 stycznia 2027 roku), problem wiarygodności dowodów opartych zarówno na klasycznych, jak i nowoczesnych metodach identyfikacji nie doczekał się rozwiązania. Choć od lat w literaturze wskazuje się niepewność niektórych dziedzin, związanych z subiektywizmem biegłego⁸ (jak np. osmologia, badania włosów, badania pisma ręcznego), to jednak wciąż organy procesowe, nie mówiąc o stronach, pokładają zbyt dużą ufność w – niezwyfikowanych przecież według standardów nauk przyrodniczych – stosowanych metodach. Ogólnoeuropejska akredytacja laboratoriów i certyfikacja biegłych, wprowadzone decyzją ramową z 2009 roku⁹ (z mocą od 2013 i 2015 roku) stanowiły krok w dobrym kierunku, lecz zapewnienie kontroli jakości pozwoliło raczej na zarządzanie ryzykiem, w mniejszym stopniu – na znalezienie instytucjonalnego rozwiązania. Sprawdzenie przez organy procesowe, czy badania zostały przeprowadzone przez akredytowaną placówkę (co pozwala przynajmniej wykluczyć pewne rodzaje błędów) nadal nie stanowi reguły, choć powinno, a w Europie zabrakło szerzej zakrojonych działań administracyjnych ukierunkowanych na zwiększenie poprawności stosowanych metod, mimo podejmowanych prób diagnozy problemu¹⁰. Nawiasem mówiąc, właśnie inicjatywa

⁴ Por. systematyczne przedstawienie wcześniejszego orzecznictwa: T. Tomaszewski, *Problemu dopuszczalności dowodów naukowych w procesie amerykańskim – ciąg dalszy*, PS 1995, nr 6, s. 79-93.

⁵ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998; J. Wójcikiewicz, *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Kraków 2000; idem, *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993–2008*, Toruń 2009.

⁶ S. Waltoś, *Opinie biegłych – na ostrym zakręcie w polskim procesie karnym* [w:] J. Czapka, A. Okrasa (red.), *Bezpieczeństwo-Policja- Kryminalistyka: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej w praktyce*, Kraków 2015, s. 29-37.

⁷ A. Moskaluk, *Projekt ustawy o biegłych sądowych oraz instytucjach opiniujących*, 21.07.2025, KPRM, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-bieglych-sadowych-oraz-instytucjach-opiniujacych> (dostęp: 25.10.2025 r.).

⁸ J. Moszczyński, *Subiektywizm w badaniach kryminalistycznych*, Olsztyn 2011, s. 39 i nast.

⁹ Decyzja Ramowa Rady 2009/905/WSiSW z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie akredytacji dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne (Dz. Urz. UE L 322 z 9.12.2009, s. 14).

¹⁰ Ch. Champod, J. Vuille, *Scientific Evidence in Europe – Admissibility, Evaluation and Equality of Arms*, International Commentary on Evidence 2011, nr 9(1), s. 1-68.

uchwalenia obecnie w Polsce ustawy o biegłych sądowych stanowi początek takich działań, ale będą one możliwe do realizacji, jeśli w ślad za nią pójdzie zmiana nastawienia orzecznictwa do otrzymanych opinii.

Zupełnie inaczej proces ten przebiegał w Stanach Zjednoczonych. Można tam było zaobserwować współdziałanie środowiska naukowego, do którego stanowiska odwoływało się orzecznictwo, a administracja państwowa starała się również wdrożyć zalecenia doktryny i judykatury. Kiedy w 2009 roku opublikowano tzw. raport NAS¹¹ pokazujący aktualny stan rozwoju i perspektywy poszczególnych dyscyplin kryminalistyki w przyszłości z punktu widzenia ich akceptowalności m.in. w myśl reguł dowodzenia w procesie amerykańskim oraz kryteriów dopuszczalności dowodu naukowego, okazało się, że dotychczasowe oczekiwania odnośnie do wartości identyfikacyjnej znacznej części metod były zbyt optymistyczne. Tym niemniej, co czasami umyka komentatorom, w samym raporcie obok diagnozy sytuacji znalazł się szereg założeń i postulatów co do kierunków projektowanych działań zmierzających do poprawy sytuacji przekładającej się na bardziej przydatne wyniki opinii, pozwalające sądom amerykańskim zwiększyć zaufanie (oparte na naukowych podstawach) do poszczególnych rodzajów ekspertyz kryminalistycznych.

Sam raport zresztą nie tylko stał się przedmiotem uwagi środowiska nauki i praktyki kryminalistycznej, ale dodatkowo został zauważony przez orzecznictwo amerykańskiego Sądu Najwyższego w sprawie *Melendez-Diaz v. Massachusetts*¹². Przypadek ten wart jest nieco szerszego omówienia.

Sprawa rozpoczęła się od zatrzymania trzech osób – pracownika sklepu zachowującego się w sposób podejrzany (regularne odbieranie telefonów i wychodzenie przed sklep do podjeżdżającego niebieskiego sedana) oraz osób w samochodzie. Przy pracowniku sklepu (Thomas Wright) znaleziono cztery pakiety z białą substancją przypominającą kokainę. Wszystkich mężczyzn zatrzymano i zdecydowano o przewiezieniu na najbliższy komisariat. W czasie podróży funkcjonariusze bostońskiej policji zauważyli podejrzane ruchy zatrzymanych, co skłoniło ich do przeszukania radiowozu po dostarczeniu mężczyzn na przesłuchanie. W samochodzie odkryto 19 pakietów zawierających białą substancję ukrytych w okolicy przegrody między przednimi a tylnymi siedzeniami. Zgodnie z przepisami stanowymi substancję przekazano do laboratorium kryminalistycznego do analizy. W efekcie dalszych czynności jeden z zatrzymanych, Luis Melendez-Diaz, został oskarżony m.in. o handel kokainą w ilości między 14 a 28 gramów. W trakcie procesu oskarżyciel

¹¹ Por. Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*, 08.2009, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf> (dostęp: 25.10.2025 r.).

¹² *Melendez-Diaz v. Massachusetts*, 557 U.S. 305 (2009), tekst i stanowiska sędziów: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/557/305/> (dostęp: 25.10.2025 r.).

posłużył się dowodami rzeczowymi w postaci czterech pakietów ujawnionych przy zatrzymanym Wrightie oraz pozostałych torebek zabezpieczonych w samochodzie policyjnym. Dowody rzeczowe były opatrzone dokumentami potwierdzającymi wynik analizy, zawierającymi zarówno wagę, jak i skład chemiczny zatrzymanych pakietów. Zgodnie z przepisami stanowymi omawiane wyniki analizy zostały sporządzone i notarialnie potwierdzone przez specjalistów ze State Laboratory Institute of the Massachusetts Department of the Public Health.

W odniesieniu do pisemnych raportów z analizy Melendez-Diaz, powołując się na sprawę *Crawford v. Washington*¹³, zażądał bezpośredniego zadawania pytań biegłym analitykom, a nie tylko opierania się przez sąd na treści ich pisemnej opinii jako wystarczającego dowodu. Sąd nie uwzględnił tego wniosku, ława przysięgłych uznała oskarżonego winnym. W apelacji Melendez-Diaz konsekwentnie podnosił, że zarówno z precedensu *Crawford* przeciwko stanowi *Washington*, jak też przede wszystkim z VI Poprawki do Konstytucji USA wynika jego prawo do skonfrontowania się ze świadkami, tj. zadanie im pytań. W swojej opinii sędziego Antonin G. Scalia (reprezentujący tzw. konserwatywne skrzydło SN USA) stwierdził w dłuższym wywodzie m.in., że tzw. „neutralne badania naukowe” (czyli zobiektywizowane) nie zawsze są tak wiarygodne lub obiektywne, jak się to niekiedy uważa, a dowody z badań kryminalistycznych nie są w jakiś nadzwyczajny sposób odporne na ryzyko manipulacji. Ponadto osoba, która wykonuje badania na wniosek funkcjonariusza organów ścigania, może albo wskutek presji, albo motywacji modyfikować swoją opinię w sposób korzystny dla oskarżenia¹⁴. Powołał się przy tym na wspomniany raport National Academy of Sciences z 2009 roku. Scalia zauważył, co też wymaga podkreślenia, że notarialnie potwierdzone stanowisko danej osoby, złożone na piśmie jako takie (tzw. *affidavit*), wprawdzie jest procesowo dopuszczalne, jednak w świetle VI Poprawki do Konstytucji Stanów Zjednoczonych opinia biegłych ostatecznie przybiera postać zeznania¹⁵, ma bowiem stanowić dowód stworzony do użycia w procesie, co nakazuje umożliwienie oskarżonemu (zwłaszcza gdy o to wnosi) przesłuchanie autora oświadczenia w trakcie postępowania sądowego¹⁶.

¹³ *Crawford* przeciwko *State of Washington*, 541 U.S. 36 (2004), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/541/36/> (dostęp: 25.10.2025 r.).

¹⁴ „Nor is it evident that what respondent calls »neutral scientific testing« is as neutral or as reliable as respondent suggests. Forensic evidence is not uniquely immune from the risk of manipulation. [...] A forensic analyst responding to a request from a law enforcement official may feel pressure – or have an incentive – to alter the evidence in a manner favorable to the prosecution.”, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/557/305/> (dostęp: 25.10.2025 r.).

¹⁵ W systemie amerykańskim biegły (*expert witness*) składa zeznania, a nie opinię rozumianą jako odrębny środek dowodowy.

¹⁶ „As we stated in *Crawford*: »Most of the hearsay exceptions covered statements that by their

W konsekwencji raportu NAS wdrożono równolegle działania administracyjne, powołując w dniu 7 lipca 2009 r. Podkomitet Do Spraw Kryminalistyki (*Subcommittee on Forensic Science*) w ramach The National Science and Technology Council (NSTC), Committee on Science. Warto zwrócić uwagę, że NSTC został powołany przez prezydenta USA B. Clintona w 1993 roku¹⁷ dla realizacji pięciu podstawowych celów w postaci (ustęp 4):

1. koordynacji procesu tworzenia polityki naukowej i technologicznej;
2. zapewnienia, że decyzje i programy w zakresie polityki naukowej i technologicznej są zgodne z celami określonymi przez Prezydenta;
3. pomocy w integracji programu polityki naukowej i technologicznej Prezydenta w całym rządzie federalnym;
4. zapewnienia, że nauka i technologia będą brane pod uwagę przy opracowywaniu i wdrażaniu federalnych polityk i programów; oraz
5. wspierania współpracy międzynarodowej w dziedzinie nauki i technologii.

W ramach NSTC funkcjonował m.in. Komitet Nauki (*Committee on Science – CoS*), zajmujący się koordynacją zagadnień według podziału na dyscypliny (wielokrotnie zresztą modyfikowanego). Fakt wyodrębnienia podkomitetu w ramach omawianego ciała należy oceniać jako docenienie nauk sądowych, próbę rzeczywistego dążenia do stworzenia bądź ujednolicienia standardów i dążenie do wdrożenia jednolitej, naukowej metodologii w kryminalistyce.

17 kwietnia 2010 roku American Statistical Association wydało dokument pt. *ASA Board Policy Statement on Forensic Science Reform*¹⁸, gdzie w kontekście raportu NAS sformułowano następujące zalecenia pod adresem nauk sądowych. Po pierwsze, zwrócono uwagę na potrzebę prowadzenia dobrze zaprojektowanych eksperymentów, których wyniki mogą się

nature were not testimonial—for example, business records or statements in furtherance of a conspiracy.» 541 U. S., at 56. Business and public records are generally admissible absent confrontation not because they qualify under an exception to the hearsay rules, but because – having been created for the administration of an entity's affairs and not for the purpose of establishing or proving some fact at trial – they are not testimonial. Whether or not they qualify as business or official records, the analysts' statements here – prepared specifically for use at petitioner's trial – were testimony against petitioner, and the analysts were subject to confrontation under the Sixth Amendment.”, <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/557/305/> (dostęp: 25.10.2025 r.). Należy przy tym zauważyć, że biegły jako expert witness składa zeznanie, podobnie jak oskarżony, gdyby zgodził się na to, aby być przesłuchiwanym.

¹⁷ Administration of William J. Clinton, *Executive Order 12881— Establishment of the National Science and Technology Council*, 23.11.1993, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-1993-11-29/pdf/WCPD-1993-11-29-Pg2450.pdf> (dostęp: 25.10.2025 r.).

¹⁸ American Statistical Association, *ASA Board Policy Statement on Forensic Science Reform*, 17.04.2010, https://www.amstat.org/asa/files/pdfs/POL-Forensic_Science_Endorsement.pdf (dostęp: 25.10.2025 r.).

przyczynić do ustalenia rzeczywistej wartości diagnostycznej danej metody¹⁹. Drugim postulatem było wykorzystanie powszechnie akceptowanych metod statystycznych do analizy danych, tak jak to ma miejsce np. w naukach przyrodniczych. Po trzecie, postulowano ścisły przegląd nowych metod analizy danych. Po czwarte, zwrócono uwagę na konieczność statystycznej kontroli i procedur zapewnienia jakości, podwójnie ślepych testów biegłości oraz – co interesujące – publiczną dostępność raportów ekspertów. W tym ostatnim punkcie chodzi o upublicznienie dyskusji i krytycznych uwag dotyczących ewentualnych wad, niedociągnięć czy innych negatywnych zjawisk w obrębie stosowanych procedur.

Kilka miesięcy później (21.09.2010 r.) w The District Court of King County for The State Washington zapadło orzeczenie w sprawie *Washington v. Fausto*²⁰, w której oskarżeni zakwestionowali wyniki badań alkomatem na podstawie wybranych przepisów dowodowych (E702, ER403, ER901). Wnioskodawcy twierdzili, że jeśli Laboratorium Toksykologiczne Stanu Waszyngton (WLTD) byłoby w stanie wraz z wynikiem testu podać margines błędu, to pomijanie tej wartości nie powinno mieć miejsca. Po przeprowadzeniu postępowania sąd, dokonując starannej analizy zarówno orzeczeń (w tym innych sądów w innych stanach), jak też literatury oraz przesłuchań, stwierdził w szczególności, że:

1. historyczne standardy sprawiedliwości – zawarte w konstytucji Stanów Zjednoczonych, orzecznictwie i przepisach sądowych – wymagają, aby państwo przedstawiło wyniki testów alkomatem, zarówno w postępowaniu przedprocesowym, jak i podczas procesu, pokazując ich prawdziwą wartość, a nie przedstawiając je w sposób, który tworzy fałszywy obraz sytuacji, zarówno wobec oskarżonego, jak i osoby rozstrzygającej sprawę;
2. „państwo musi zapewnić oskarżonym przedział ufności/margines błędu dla pomiaru alkoholu w wydychanym powietrzu każdego oskarżonego. W przypadku braku tych informacji pomiar alkoholu w wydychanym powietrzu oskarżonego zostanie pominięty”;
3. „Niewiele metod kryminalistycznych opracowało odpowiednie miary dokładności wnioskowania dokonywanego przez kryminalistyków. Wszystkie wyniki dla każdej metody kryminalistycznej powinny wskazywać na niepewność dokonywanych pomiarów”²¹.

¹⁹ Dobrym przykładem są np. badania osmologiczne, wokół których wartości – właśnie ze względu na m.in. brak dobrze przeprowadzonych eksperymentów, już dawno pojawiły się wątpliwości – por. M. Wiśniewska, *Jak pachnie sprawca? Wartość diagnostyczna i praktyczne znaczenie ekspertyzy osmologicznej* [w:] M. Szostak, I. Dembowska (red.), *Innowacyjne metody wykrywania sprawców przestępstw. Materiały z konferencji*, Wrocław 2014, s. 94 i nast.

²⁰ <https://forensic-resources-offload-media.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2019/04/03112317/Fausto.pdf> (dostęp 25.10.2025 r.).

²¹ Ibidem.

Na początku 2011 roku senator P.J. Leahy wniósł projekt ustawy o reformie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i kryminalistyki (*Criminal Justice and Forensic Science Reform Act of 2011*). Akt ten przewidywał stworzenie Biura Kryminalistyki (*Office of Forensic Science*) w ramach Biura Zastępcy Prokuratora Generalnego w Departamencie Sprawiedliwości (czyli na poziomie rządu federalnego).

Do zadań dyrektora biura miało należeć: ustanowienie, wdrożenie i egzekwowanie standardów akredytacji laboratoriów kryminalistycznych i certyfikacji personelu kryminalistycznego, opracowanie kompleksowej strategii badań naukowych w dziedzinie kryminalistyki, stworzenie i wdrożenie standardów oraz najlepszych praktyk dla dyscyplin kryminalistycznych, zdefiniowanie pojęć „dyscyplina kryminalistyczna” i „laboratorium kryminalistyczne”, uruchomienie i prowadzenie rejestru dyscyplin kryminalistycznych oraz powołanie komisji do badania potrzeb badawczych, standardów, najlepszych praktyk i standardów certyfikacji dla dyscyplin kryminalistycznych. Przewidywano ponadto powołanie Rady Nauk Sądowych (*Forensic Science Board*) jako organu promującego zaufanie do systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych poprzez standardy i najlepsze praktyki oraz zapewnienie spójności, naukowej zasadności i dokładności badań kryminalistycznych, analiz, identyfikacji i porównań, których wyniki mogą być wykorzystywane w trakcie postępowania przedprocesowego lub postępowania sądowego. Podmioty prowadzące badania identyfikacyjne (laboratoria kryminalistyczne i inne jednostki) nie mogłyby otrzymywać funduszy federalnych, chyba że placówka ta zostałaby akredytowana zgodnie z normami i procedurami ustanowionymi na mocy projektowanej ustawy oraz certyfikowania personelu, laboratorium lub podmiotu prowadzącego badania zgodnie z przepisami. Przewidywano także stworzenie i wdrożenie planu wsparcia oraz standardowego programu nauczania w zakresie edukacji i szkolenia sędziów, adwokatów i funkcjonariuszy organów ścigania w dziedzinie nauk kryminalistycznych oraz metodologii naukowej, planu wspierania rozwoju programów edukacyjnych dla studentów i absolwentów w dziedzinie nauk kryminalistycznych, a także pokrewnych, oraz planu uaktywnienia inicjatyw rządu federalnego oraz władz stanowych i lokalnych do wdrożenia systemów zapewniających przeprowadzanie sądowo-lekarskich badań zwłok przez wykwalifikowane osoby oraz zachęcania wykwalifikowanych osób do podjęcia pracy w tym zakresie²².

Mimo że ustawa ta nie weszła ostatecznie w życie, w dniu 22.02.2013 roku w Departamencie Sprawiedliwości powołano National Commission

²² Skrócone zasady projektowanego systemu ujęte w tym akapicie przytoczono na podstawie tłumaczenia pełnych założeń przedstawionych w metryce aktu: <https://www.congress.gov/bill/112th-congress/senate-bill/132/all-info> (dostęp: 25.10.2025 r.).

on Forensic Science (NCFS) jako ciało doradcze współpracujące z National Institute of Standards And Technology (NIST). Instytucja ta przetrwała do 2017 roku.

Głównym celem działania komisji miało być „udzielanie rekomendacji i porad Departamentowi Sprawiedliwości w zakresie krajowych metod i strategii dotyczących: wzmocnienia ważności i wiarygodności nauk kryminalistycznych (w tym badań sądowo-lekarskich), poprawy zapewnienia jakości i kontroli jakości w laboratoriach i jednostkach kryminalistycznych, określania oraz zalecania wytycznych naukowych oraz protokołów zabezpieczania dowodów, badania, analizy i raportowania przez laboratoria, a także placówki kryminalistyczne, wreszcie – określania, a także oceny innych potrzeb środowiska kryminalistycznego w celu wzmocnienia ich dyscyplin oraz sprostania rosnącym wymaganiom generowanym przez systemy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i cywilnych na wszystkich szczeblach administracji rządowej”²³. Komisja była ciałem reprezentującym szerokie spektrum interesariuszy, w jej skład wchodziłi zarówno urzędnicy federalni, stanowi, funkcjonariusze organów ścigania, sędziowie, adwokaci, akademicy i przedstawiciele środowiska.

W dniu 18 lipca 2013 roku The Innocence Project, The Innocence Network, National Association of Criminal Defense Lawyers oraz kilka innych podmiotów ogłosiły zawarcie porozumienia z Federalnym Biurem Śledczym (FBI) i Departamentem Sprawiedliwości w celu przeglądu około 2000 spraw, w których mikroskopijna analiza włosów przeprowadzona przez FBI została wykorzystana do postawienia zarzutów oskarżonym. Motywowano to pragmatycznie: „Agencje zgodziły się przeprowadzić przegląd po tym, jak trzech mężczyzn, którzy odbyli długie kary więzienia, zostało uniewinnionych na podstawie badań DNA w sprawach, w których trzech różnych ekspertów FBI ds. analizy włosów złożyło opinie wykraczające poza granice nauki i przyczyniające się do ich niesłusznego skazania. Przegląd skoncentruje się na konkretnych sprawach, w których raporty laboratoryjne FBI i opinie zawierały stwierdzenia, które były naukowo nieprawdziwe”²⁴.

²³ Charter U.S. Department of Justice. National Commission of Forensic Science, 23.04.2015, <https://www.justice.gov/archives/ncfs/file/624216/dl?inline> (dostęp 25.10.2025 r.).

²⁴ P. Cates, I. Dominguez, *Innocence Project and NACDL Announce Historic Partnership with the FBI and Department of Justice on Microscopic Hair Analysis Cases*, 18.07.2013, Innocence Project, <https://innocenceproject.org/news/innocence-project-and-nacdl-announce-historic-partnership-with-the-fbi-and-department-of-justice-on-microscopic-hair-analysis-cases/> (dostęp: 25.10.2025 r.).

Kolejne inicjatywy ustawodawcze z lat 2013²⁵ i 2014²⁶ zmierzały do udoskonalenia systemu, w którym w ramach federalnego Departamentu Sprawiedliwości funkcjonowałoby biuro (z dyrektorem w randze zastępcy Sekretarza Sprawiedliwości), które na bieżąco koordynowałoby działania na poziomie zarówno federalnym, jak i stanowym, zmierzające do zapewnienia najwyższej jakości badań identyfikacyjnych, udostępnienia wyników tych badań, edukacji w zakresie możliwości identyfikacyjnych itp.

W kwietniu 2015 roku ukazał się raport FBI zapowiedziany w roku 2013 w odniesieniu do badań włosów. Z dokumentu tego wynika, że opinie „biegłych w co najmniej 90 procentach protokołów rozpraw sądowych przeanalizowanych przez Biuro w ramach przeglądu mikroskopowej analizy porównawczej włosów zawierały błędne stwierdzenia. Dwudziestu sześciu z dwudziestu ośmiu agentów/analityków FBI złożyło opinie zawierające błędne stwierdzenia lub przedłożyło raporty laboratoryjne zawierające błędne stwierdzenia”²⁷.

Szczególnie badania przed wprowadzeniem analizy DNA mitochondrialnego (czyli sprzed 2000 r.) obarczone były dużym ryzykiem. „Zanim zaczęto używać testów mitochondrialnego DNA do analizy włosów w sprawach karnych, prokuratorzy w całym kraju rutynowo polegali na mikroskopowym porównaniu włosów, żeby powiązać oskarżonego z przestępstwem. Praktyka ta została uznana za <<wysoce niewiarygodną>> w raporcie Narodowej Akademii Nauk z 2009 r. [...] Niemniej jednak niektóre jurysdykcje nadal stosują analizę włosów, gdy badania mitochondrialnego DNA są uważane za zbyt kosztowne, czasochłonne lub w inny sposób niedostępne. Według danych *Innocence Project*, 74 z 329 niesłusznych wyroków skazujących uchylonych na podstawie dowodów DNA dotyczyło błędnych dowodów z analizy włosów”²⁸.

W maju 2015 roku Narodowy Instytut Standardów i Technologii (NIST) Departamentu Handlu USA wspólnie z Uniwersytetem Iowa (oraz innymi partnerami: Uniwersytetem Wirginii, Uniwersytetem Kalifornijskim) powołał do życia Forensic Science Center of Excellence, którego zadaniem miało być prowadzenie badań naukowych w zakresie dowodów rzeczowych

²⁵ Congress.gov, *All Information (Except Text) for H.R.3064 – Forensic Science and Standards Act of 2013*, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/3064/all-info> (dostęp: 25.10.2025 r.).

²⁶ Congress.gov, *All Information (Except Text) for S.2022 – Forensic Science and Standards Act of 2014*, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2022/all-info> (dostęp 25.10.2025 r.).

²⁷ FBI, *FBI Testimony on Microscopic Hair Analysis Contained Errors in at Least 90 Percent of Cases in Ongoing Review*, 20.04.2015, <https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-testimony-on-microscopic-hair-analysis-contained-errors-in-at-least-90-percent-of-cases-in-ongoing-review> (dostęp 25.10.2025 r.).

²⁸ Ibidem.

oraz cyfrowych z zastosowaniem metod statystycznych, w tym w szczególności niepewności pomiarów²⁹. Niemal równolegle, bo w marcu 2016 roku, National Institute of Justice³⁰ (NIJ) stworzył Forensic Technology Center of Excellence, którego prowadzenie zlecono Scientific Research Institute³¹.

W 2016 roku postanowiono podsumować dotychczasowe wysiłki i sprawdzić, czy zalecenia sformułowane przez raport NAS z 2009 roku zostały wdrożone, jeśli tak – to na ile, jeśli nie – to co stoi temu na przeszkodzie. Pełniąca rolę doradczą President's Council of Advisors on Science and Technology sporządziła raport dla Baracka Obamy pt. *Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*³².

Dokument ten stanowił odpowiedź na pytanie prezydenta dotyczące działań administracji w zakresie zwiększenia wartości metod identyfikacyjnych używanych dla celów dowodowych w krajowym systemie prawnym (szczególnie po bardzo krytycznym wspomnianym wielokrotnie raporcie NAS z 2009 roku). W tym dokumencie zwracano uwagę (po raz kolejny), iż „wiele metod identyfikacji kryminalistycznej było historycznie przyjmowanych za pewnik, a nie uznanych za potwierdzone w oparciu o odpowiednie dowody empiryczne. Dopiero w ciągu ostatniej dekady środowisko kryminalistyczne zaczęło dostrzegać potrzebę empirycznego sprawdzania, czy konkretne metody spełniają kryteria naukowe dotyczące poprawności naukowej. Na przykład dopiero w ciągu ostatnich pięciu lat przeprowadzono odpowiednie badania, które ustaliły podstawową wartość i zmierzyły wiarygodność analizy śladów palców. W przypadku większości metod subiektywnych nie ma [...] odpowiednich dowodów poprawności metody ani szacunków wiarygodności.”³³

²⁹ Podsekretarz Handlu ds. Standardów i Technologii oraz Dyrektor NIST Willie E. May: „Utworzenie Forensic Science Center for Excellence stanowi znaczący kamień milowy w krajowych wysiłkach na rzecz ustanowienia bardziej rygorystycznych, opartych na naukowych podstawach standardów i praktyk w zakresie analizy dowodów kryminalistycznych. [...] Praca centrum pomoże zmniejszyć błędy pomiarowe i zwiększyć zaufanie do wyników uzyskanych dzięki ulepszonym narzędziom i metodom statystycznym”, NIST, *New NIST Center of Excellence to Improve Statistical Analysis of Forensic Evidence*, 26.05.2015, <https://www.nist.gov/news-events/news/2015/05/new-nist-center-excellence-improve-statistical-analysis-forensic-evidence> (dostęp: 25.10.2025 r.).

³⁰ Agencja ulokowana w strukturach federalnego Departamentu Sprawiedliwości zajmująca się prowadzeniem szerokich i różnorodnych badań nad problematyką przestępczości, przekładających się na usprawnienie wymiaru sprawiedliwości.

³¹ National Institute of Justice, *Forensic Technology Center of Excellence. Providing Evidence-based Resources about Forensic Technologies and Emerging Challenges*, 26.01.2021, <https://nij.ojp.gov/topics/forensics/forensic-technology-center-excellence#2-0> (dostęp: 25.10.2025 r.).

³² Executive Office of the President President's Council of Advisors on Science and Technology, *REPORT TO THE PRESIDENT. Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*, 09.2016., https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf (dostęp: 25.10.2025 r.).

³³ Ibidem, s. 122.

Report ten był zapewne jedną z inspiracji artykułu B. Obamy pt. *The President's Role in Advancing Criminal Justice Reform*, w którym wprowadzie zagadnieniom kryminalistycznym poświęcono niewiele więcej niż dwie strony, tym niemniej sformułowano istotne podsumowanie wciąż nierozwiązanego problemu: „W przeciwieństwie do tego, co pokazują seriale telewizyjne, nauki sądowe są obarczone różnym stopniem niepewności i błędnej interpretacji. Raport Narodowej Akademii Nauk z 2009 r. ujawnił wiele wyzwań, przed którymi stoją metody poszczególnych dyscyplin w zakresie wiarygodności i poprawności. Ciągły postęp w analizie DNA i innych dyscyplinach nauk kryminalistycznych poprawi wiarygodność dowodów kryminalistycznych i zapewni sprawiedliwość, zarówno poprzez przyczynienie się do skazania sprawców przestępstw, jak i uniewinnienia osób fałszywie oskarżonych lub niesłusznie skazanych”³⁴. Koniec kadencji B. Obamy i zmiana na stanowisku Prezydenta Stanów Zjednoczonych (pierwsza kadencja D. Trumpa) doprowadziły do zakończenia wszystkich istotniejszych inicjatyw, m.in. rozwiązania National Commission on Forensic Science, która w finalnym raporcie po raz kolejny podkreśliła: „Wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych to przedsięwzięcie o wysokiej stawce. Podobnie jak w służbie zdrowia czy lotnictwie, błędy na każdym etapie procesu mogą mieć katastrofalne konsekwencje dla ofiar, podejrzanych i społeczeństwa. Decyzje podejmowane na podstawie dowodów kryminalistycznych mają bezpośredni i trwały wpływ na życie obywateli. Z tego powodu amerykański system wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych dąży do doskonałości. Jednak osiągnięcie właściwego wyniku wymaga nie tylko doskonałości na wszystkich etapach procesu, ale także zaufania społeczeństwa”³⁵.

Brak zainteresowania administracji D. Trumpa kontynuacją programu, następnie pandemia COVID-19 spowodowały zatrzymanie prac w roku 2017. Do tej pory ich nie podjęto w takim zakresie, jak poprzednio, co utrzymuje stan niepewności (z punktu widzenia naukowego) i powszechną wiarę organów procesowych w możliwości identyfikacyjne metod stosowanych w laboratoriach kryminalistycznych. Połączenie obu tych czynników sprzyja pomyłkom sądowym.

Wskazane powyżej procesy, zjawiska oraz idee dążenia do sformułowania naukowych standardów i kryteriów przeprowadzenia, a także oceny metod identyfikacyjnych stosowanych w kryminalistyce mają charakter uniwersalny, a nie lokalny, gdyż nie zależą od systemu prawnego,

³⁴ B. Obama, *The President's Role in Advancing Criminal Justice Reform*, The Harvard Law Review 2017, vol. 130, nr 3, s. 860.

³⁵ National Commission on Forensic Science, *Reflecting Back – Looking Toward to the Future*, 11.04.2017, s. 10, <https://www.justice.gov/archives/ncfs/page/file/959356/dl?inline> (dostęp: 25.10.2025 r.).

ale zmierzają do ustalenia prawdy. Mogą i powinny być zatem używane do oceny innych przedsięwzięć. Dlatego postanowiono przyrzeć się w tym kontekście założeniom procedowanego obecnie projektu ustawy o biegłych sądowych oraz instytucjach opiniujących, która miałaby – jak to już zaznaczono wyżej – wejść w życie z początkiem roku 2027.

U podstaw nowej ustawy – jak można wnosić z zapowiedzi³⁶ – leży potrzeba spójnego uregulowania problematyki biegłych sądowych, zarówno indywidualnych, jak i instytucjonalnych, ze względu m.in. na przestarzałość dotychczasowych przepisów, rozumianą także w kontekście weryfikacji kompetencji biegłych. Skutkuje to takimi zjawiskami, jak: niski poziom opiniowania, słabe merytoryczne i prawne przygotowanie biegłych, brak skutecznych mechanizmów kontroli dowodu z opinii, prowadzący do funkcjonowania pseudoinstytucji naukowych³⁷.

Jednym ze słabszych punktów dotychczasowej polskiej regulacji (co także pośrednio wynika z doświadczeń amerykańskich) jest brak spójnego systemu zapewnienia jakości opiniowania. W Stanach Zjednoczonych (i innych krajach *common law*) w dość oczywisty sposób kompetencje biegłych podlegają każdorazowemu badaniu na sali sądowej w ramach *cross-examination*³⁸. W systemie kontynentalnym (w jego różnorodnych odmianach) biegli są powoływani albo z listy (rejestr), albo są osobami obowiązany do opiniowania ze względu na stanowisko, jakie pełnią. W związku z tym przyjmuje się, że choć można w konkretnym przypadku kwestionować procesowo ich kompetencję (lub nieprzydatność), jednak korzystają z pewnego rodzaju domniemania kwalifikacji. W polskim systemie, w którym wpis następuje na poziomie prezesa sądu okręgowego (a zatem istnieje blisko 50 podmiotów prowadzących listy), nadto ma on w dużej mierze charakter formalny w drodze decyzji administracyjnej – nie ma gwarancji właściwej kontroli kompetencji. Dlatego należałoby poprzeć ideę powołania odpowiedniego ciała, które oceniałoby według jednolitych i poprawnych kryteriów, czy kandydaci (indywidualni oraz instytucjonalni) spełniają przesłanki wymagane do pełnienia funkcji. Tę rolę w amerykańskiej praktyce poniekąd pełniły wskazane powyżej ciała kolegialne zmierzające do ustalenia minimalnych standardów opiniowania, na podstawie których wskazań orzecznictwo kształtowało zasady procesu.

Z aprobatą należy odnieść się do idei certyfikacji biegłych indywidualnych i instytucjonalnych, która miałaby zaświadczać zarazem o kompetencjach merytorycznych oraz kwalifikacjach etycznych. Znowu odwołując

³⁶ Tekst projektu nie został jeszcze upowszechniony w momencie oddawania artykułu do druku.

³⁷ Ogólne idee projektowanej ustawy za: T. Tomaszewski, *Reforma prawa o biegłych...*, s. 79 i nast.

³⁸ A dokładniej jego odmiany, czyli tzw. impeachment, w którym mocno kwestionuje się nie tylko kompetencje merytoryczne, ale niekiedy także kwalifikacje etyczne biegłego.

się do doświadczeń amerykańskich – obie te sfery mogą być każdorazowo przedmiotem dowodzenia w toczącej się sprawie (właśnie po to, aby wyeliminować biegłych niedouczonego lub choćby nieświadomie stronniczych), lecz po pierwsze – wydłuża to postępowanie, po drugie – legitymowanie się certyfikatem przez biegłego w rezultacie rzetelnie prowadzonego postępowania będzie utrudniało dowolne kwestionowanie kompetencji przez strony niezadowolone z treści opinii. Należy założyć, że wskazana certyfikacja również będzie prowadzona z uwzględnieniem stosowania przez kandydatów na biegłych jedynie aprobowanych i sprawdzonych metod (a w odniesieniu do biegłych instytucjonalnych będzie brana pod uwagę akredytacja).

Istotne znaczenie będzie miało zdefiniowanie pojęć: „instytucja naukowa” czy „instytucja specjalistyczna”, które w zamierzeniu powinno doprowadzić do eliminowania patologii w postaci powoływania do opinowania podmiotów działających w formie spółek prawa handlowego opatrzonych firmą zawierającą element typu „instytut naukowy” czy „instytucja specjalistyczna” mających jedynie cel merkantylny. Tutaj również da się wskazać analogię do dążeń w USA do wskazania zasad, na jakich mają funkcjonować laboratoria, lub procedur, które muszą być stosowane w badaniach, a także promowania tzw. dobrych praktyk.

Zapewnieniu stosowania odpowiednich standardów przez osoby opiniujące indywidualnie (co znowu w warunkach amerykańskich bywa przedmiotem kontroli dopiero na sali sądowej) powinien służyć obowiązek kształcenia ustawicznego biegłych nie tylko w zakresie merytorycznej specjalizacji, ale także prawa dowodowego. Brak bowiem świadomości co do zasad dowodzenia w procesie (szczególnie karnym) może być przyczyną nawet nieświadomego „nadopiniowania”, czyli określania prawdopodobieństwa formułowanych wniosków w zgodzie z prawidłami dziedziny, ale niekoniecznie adekwatnie do sądowego rozumienia prawdopodobieństwa.

Reasumując, należy wskazać, że współczesny stan wiedzy na temat dokładności metod identyfikacyjnych (w kontekście dowodów) pozostaje więc na znacznie niższym poziomie, niż powszechnie się uważa. Wspomniane powyżej badania: osmologiczne, badania włosów (bez DNA, nawet mitochondrialnego), pisma ręcznego i szereg innych – mają niewątpliwie znaczenie, choć jeśli chodzi o potwierdzenie tożsamości, w większości wypadków (poza badaniem DNA jądrowego) nie istnieje procedura, która pozwalałaby na poczynienie kategoriycznych wniosków pozytywnych według standardu nauk przyrodniczych. Współczesny dowód naukowy wciąż pozostaje obciążony niedokładnością, która może skutkować popełnieniem błędu na etapie postępowania przygotowawczego lub nieprawidłowym rozstrzygnięciem w wyroku. W Stanach Zjednoczonych wdrożono szereg rozwiązań, które spowodowały wzrost świadomości organów procesowych.

Trudno jest sformułować jednoznaczną odpowiedź na pytanie, jak omawiana problematyka przekłada się na praktykę organów procesowych we współczesnej Polsce. Nie ulega jednak wątpliwości, że obecny stan wiedzy (rozumiany jako jedno z kryteriów oceny dowodów) nakazuje daleko idący sceptycyzm wobec otrzymywanych opinii – niezależnie od ich przedmiotu, osoby wydającej czy systemu prawnego. Sceptycyzm ten nie powinien i nie może być interpretowany jako wyraz niedouczenia czy braku kompetencji, ale jako postawa krytyczna, którą należy przyjąć przy wyjaśnianiu stanu faktycznego. Sądy amerykańskie (jak świadczą choćby przykłady zacytowane powyżej) nie boją się zakwestionować zeznań ekspertów na podstawie posiadanych lub uzyskanych w toku procesu informacji, z pełną świadomością, że same wprawdzie nie posiadają wiadomości specjalnych, ale stoją na straży praworządności i gwarancji obywatelskich. Oczywiście po części ma to związek z filozofią amerykańskiego procesu karnego, w którym (zawodowy) sędzia rozstrzyga jedynie o prawnych konsekwencjach stwierdzonego przez inny podmiot stanu faktycznego. Jednak warto promować postawę krytycznego spojrzenia na dostarczane dowody, niezależnie od ich źródła i fazy postępowania.

Wskazane powyżej tendencje, starania czy nawet konkretne rozwiązania zastosowane w Stanach Zjednoczonych mogą i powinny być brane pod uwagę nie tylko przy ocenie dowodu z opinii biegłego, ale także w odniesieniu do zasad kształtowania funkcjonowania tej instytucji w polskim systemie prawnym. Trudność w ocenie dowodu z opinii biegłego jest zjawiskiem niezależnym od systemu czy kultury prawnej, a w interesie wymiaru sprawiedliwości leży uzyskanie dobrej, rzetelnej i uczciwej opinii, także opierającej się presji organu procesowego, który z reguły życzyłby sobie wypowiedzi kategorycznej. Nie zawsze jest ona możliwa do uzyskania, z czego sądy powinny zdawać sobie sprawę.

A B S T R A C T :

The purpose of this article is to present comments on legislative and scientific initiatives in the US over the last 15 years with regard to the issue of so-called scientific evidence as a point of reference for Polish practice in this area. Starting in 2009, when the National Academy of Sciences report was prepared, which for the first time in history comprehensively identified methodological problems and doubts in relation to

a number of disciplines within forensic science, a series of projects and legislative acts have been adopted in the United States to improve the quality of research. And although after more than 15 years, the situation in the United States has changed (there is greater awareness, among others, of professional lawyers including judges regarding the uncertainty of evidence), the fundamental issue, namely finding effective ways to determine the certainty of forensic identification methods, remains unresolved. Some of the trends described appear to have been taken into account in the work on the Polish law on court experts and may be used in the practice of Polish judicial authorities.

Keywords: expert, scientific evidence, expert opinion, forensic science

Bibliografia

- Administration of William J. Clinton, *Executive Order 12881—Establishment of the National Science and Technology Council*, 23.11.1993, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/WCPD-1993-11-29/pdf/WCPD-1993-11-29-Pg2450.pdf> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- American Statistical Association, *ASA Board Policy Statement on Forensic Science Reform*, 17.04.2010, https://www.amstat.org/asa/files/pdfs/POL-Forensic_Science_Endorsement.pdf (dostęp: 25.10.2025 r.).
- Champod Ch., Vuille J., *Scientific Evidence in Europe – Admissibility, Evaluation and Equality of Arms*, International Commentary on Evidence 2011, nr 9(1).
- Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, *Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward*, 08.2009, <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- Executive Office of the President President's Council of Advisors on Science and Technology, *REPORT TO THE PRESIDENT. Forensic Science in Criminal Courts: Ensuring Scientific Validity of Feature-Comparison Methods*, 09.2016, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/microsites/ostp/PCAST/pcast_forensic_science_report_final.pdf (dostęp: 25.10.2025 r.).
- Moszczyński J., *Subiektywizm w badaniach kryminalistycznych*, Olsztyn 2011.

- Obama B., *The President's Role in Advancing Criminal Justice Reform*, The Harvard Law Review 2017, vol. 130, nr 3.
- State of Washington przeciwko Fausto, sprawa nr C076949 i 9Y6231062, <https://forensic-resources-offload-media.s3.amazonaws.com/wp-content/uploads/2019/04/03112317/Fausto.pdf> (dostęp 25.10.2025 r.).
- Tomaszewski T., *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 1998.
- Tomaszewski T., *Problemu dopuszczalności dowodów naukowych w procesie amerykańskim – ciąg dalszy*, PS 1995, nr 6.
- Tomaszewski T., *Reforma prawa o biegłych sądowych. Kluczowy problem: certyfikacja*, Prok. i Pr. 2025, nr 3.
- Waltoś S., *Opinie biegłych – na ostrym zakręcie w polskim procesie karnym* [w:] J. Czapska, A. Okrasa (red.), *Bezpieczeństwo–Policja– Kryminalistyka: w poszukiwaniu wiedzy przydatnej w praktyce*, Kraków 2015.
- Wiśniewska M., *Jak pachnie sprawca? Wartość diagnostyczna i praktyczne znaczenie ekspertyzy osmologicznej* [w:] M. Szostak, I. Dembowska (red.), *Innowacyjne metody wykrywania sprawców przestępstw. Materiały z konferencji*, Wrocław 2014.
- Wójcikiewicz J., *Dowód naukowy w procesie sądowym*, Kraków 2000.
- Wójcikiewicz J., *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego 1993–2008*, Toruń 2009.

Akty prawne

- Decyzja Ramowa Rady 2009/905/WSiSW z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie akredytacji dostawców usług kryminalistycznych wykonujących czynności laboratoryjne (Dz. Urz. UE L 322 z 9.12.2009, s. 14).

Strony internetowe

- Cates P., Dominguez I., *Innocence Project and NACDL Announce Historic Partnership with the FBI and Department of Justice on Microscopic Hair Analysis Cases*, 18.07.2013, Innocence Project, <https://innocenceproject.org/news/innocence-project-and-nacdl-announce-historic-partnership-with-the-fbi-and-department-of-justice-on-microscopic-hair-analysis-cases/> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- Charter U.S. Department of Justice. National Commission of Forensic Science, 23.04.2015, <https://www.justice.gov/archives/ncfs/file/624216/dl?inline> (dostęp 25.10.2025 r.).
- Congress.gov, *All Information (Except Text) for H.R.3064 – Forensic Science and Standards Act of 2013*, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/house-bill/3064/all-info> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- Congress.gov, *All Information (Except Text) for S.132 - Criminal Justice and Forensic Science Reform Act of 2011*, <https://www.congress.gov/bill/112th-congress/senate-bill/132/all-info> (dostęp: 25.10.2025 r.).

- Congress.gov, *All Information (Except Text) for S.2022 – Forensic Science and Standards Act of 2014*, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2022/all-info> (dostęp 25.10.2025 r.).
- Crawford przeciwko State of Washington, 541 U.S. 36 (2004), <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/541/36/> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- FBI, *FBI Testimony on Microscopic Hair Analysis Contained Errors in at Least 90 Percent of Cases in Ongoing Review*, 20.04.2015, <https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-testimony-on-microscopic-hair-analysis-contained-errors-in-at-least-90-percent-of-cases-in-ongoing-review> (dostęp 25.10.2025 r.).
- Melendez-Diaz v. Massachussets, 557 U.S. 305 (2009), tekst i stanowiska sędziów: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/557/305/> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- Moskaluk A., *Projekt ustawy o biegłych sądowych oraz instytucjach opiniujących*, 21.07.2025, KPRM, <https://www.gov.pl/web/premier/projekt-ustawy-o-bieglych-sadowych-oraz-instytucjach-opiniujacych> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- National Commission on Forensic Science, *Reflecting Back – Looking Toward to the Future*, 11.04.2017, s. 10, <https://www.justice.gov/archives/ncfs/page/file/959356/dl?inline> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- National Institute of Justice, *Forensic Technology Center of Excellence. Providing Evidence-based Resources about Forensic Technologies and Emerging Challenges*, 26.01.2021, <https://nij.ojp.gov/topics/forensics/forensic-technology-center-excellence#2-0> (dostęp: 25.10.2025 r.).
- NIST, *New NIST Center of Excellence to Improve Statistical Analysis of Forensic Evidence*, 26.05.2015, <https://www.nist.gov/news-events/news/2015/05/new-nist-center-excellence-improve-statistical-analysis-forensic-evidence> (dostęp: 25.10.2025 r.).

*Areszt elektroniczny jako nowy środek
zapobiegawczy – rozważania na tle projektu
Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego*

*Electronic Arrest as a New Preventive
Measure – Reflections on the Draft Proposed
by the Commission for the Codification of
Criminal Law*

S T R E S Z C Z E N I E :

W niniejszym artykule podjęto próbę analizy rozwiązań zaproponowanych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego w projekcie nowelizacji Kodeksu postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, poświęconym wprowadzeniu nowego środka zapobiegawczego w postaci aresztu elektronicznego. W pierwszej kolejności przedstawiono sposoby wykorzystania dozoru elektronicznego w różnych jurysdykcjach oraz dotychczasową praktykę jego stosowania w Polsce. Następnie omówiono kluczowe założenia projektowanego aresztu elektronicznego oraz sformułowano uwagi krytyczne wobec wybranych rozwiązań przewidzianych w projekcie. Kolejna część artykułu poświęcona została analizie zasadności wprowadzenia tego środka, w tym również z punktu widzenia realizacji zakładanych przez autorów projektu celów nowelizacji, tj. ograniczenia długości stosowania tymczasowego aresztowania oraz liczby osób tymczasowo aresztowanych. W dalszej części przedstawiono obawy dotyczące potencjalnego nadużywania aresztu elektronicznego w praktyce.

Słowa kluczowe: areszt elektroniczny, dozór elektroniczny, środki zapobiegawcze, tymczasowe aresztowanie

¹ dr Anna Grochowska-Wasilewska, Adiunkt w Katedrze Postępowania Karnego, Uniwersytet Warszawski, ORCID 0000-0001-8027-8974.

I. Wprowadzenie

Jak wynika z opublikowanych w ostatnich latach raportów Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka², Fundacji Court Watch Polska³ oraz Krakowskiego Instytutu Prawa Karnego⁴, tymczasowe aresztowanie jest w Polsce wciąż nadużywane. Szczególnie niepokojącym zjawiskiem pozostaje przewlekłość stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego. Jedną z odpowiedzi Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego na bolączki związane ze stosowaniem tymczasowego aresztowania jest projekt nowelizacji Kodeksu postępowania karnego⁵ i innych ustaw⁶, przewidujący wprowadzenie nowego środka zapobiegawczego w postaci aresztu elektronicznego. Z uzasadnienia projektu wynika, że jego celem jest „ograniczenie skali stosowania tymczasowego aresztowania zarówno w znaczeniu ilościowym, jak i co do długotrwałości stosowania tego środka”⁷. Przedmiotem artykułu jest analiza projektowanych rozwiązań, ocena zasadności uzupełnienia katalogu środków zapobiegawczych o areszt elektroniczny, a także próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy wprowadzenie nowego środka zapobiegawczego w proponowanym kształcie może rzeczywiście stanowić skuteczne remedium na problemy związane z nadużywaniem tymczasowego aresztowania.

II. Sposoby wykorzystania dozoru elektronicznego

Dozór elektroniczny (monitoring elektroniczny)⁸ stanowi stosunkowo nowe narzędzie w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych,

² P. Kładoczny (red.), *O standardzie, który się nie przyjął (w Polsce). Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2023 <https://hfhr.pl/publikacje/raport-praktyka-stosowania-tymczasowego-aresztowania-2023> (dostęp: 15.10.2025 r.).

³ B. Pilitowski (red.), *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce. Wyniki badań ilościowych i jakościowych*, Toruń 2024, https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2024/03/FCWP_Stosowanie_tymczasowego_aresztowania_2024.pdf (dostęp: 15.10.2025).

⁴ M. Małecki (red.), *Tymczasowe aresztowanie w Polsce. Dlaczego jest złe? Jak powinno być? Analiza prawna na tle przepisów państw Europy*, Kraków 2023, https://kipk.pl/wp-content/uploads/2023/10/kipk_tymczasowearesztowanieraport.pdf (dostęp: 15.10.2025 r.).

⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 46 ze zm., dalej k.p.k.

⁶ Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 7 stycznia 2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, dalej projekt, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekty-aktow-prawnych> (dostęp: 15.10.2025 r.).

⁷ Uzasadnienie projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 7 stycznia 2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, dotyczącego aresztu elektronicznego, s. 1, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekty-aktow-prawnych> (dostęp: 15.10.2025 r.).

⁸ W literaturze anglojęzycznej poświęconej temu zagadnieniu najczęściej używa się pojęcia *electronic monitoring* (monitoring elektroniczny). Jednak ze względu na przyjęte od początku wpro-

służące kontroli zachowania osoby skazanej lub oskarżonego (podejrzane-go⁹) w toku trwającego procesu karnego. Po raz pierwszy narzędzie to zostało wprowadzone w Europie pod koniec lat 80. XX wieku w Wielkiej Brytanii¹⁰. Z czasem jego zastosowanie stopniowo się rozszerzało, obejmując kolejne państwa europejskie. Dostrzeżono w nim uniwersalny sposób na ograniczenie populacji więziennej. W tym kontekście, w zależności od jurysdykcji, dozór elektroniczny jest najczęściej stosowany na trzech etapach: w toku trwającego postępowania karnego (*pre-trial*¹¹), w ramach wykonywania orzeczonej kary lub środka (*sentencing*) oraz po odbyciu całości lub części kary, w ramach środka probacyjnego (*post-release*)¹². W toku postępowania karnego dozór elektroniczny może być wykorzystywany w ramach stosowania środków zapobiegawczych po pierwsze jako forma wykonywania tymczasowego aresztowania. Przykładem państwa, w którym przyjęto takie rozwiązanie, jest Belgia. W praktyce oznacza to, że sąd w pierwszej kolejności ocenia, czy zachodzą podstawy do zastosowania tymczasowego aresztowania, a dopiero następnie rozstrzyga o sposobie jego wykonania – w areszcie śledczym bądź w warunkach domowych, z wykorzystaniem dozoru elektronicznego. Taki sposób zastosowania dozoru elektronicznego wiąże się ze znaczną dolegliwością dla osoby objętej środkiem, gdyż oznacza całonocowy areszt domowy¹³. Drugim sposobem wykorzystania dozoru elektronicznego jest zastosowanie go do kontroli wykonywania obowiązków nałożonych w ramach odrębnego środka zapobiegawczego w postaci aresztu domowego. Tego rodzaju rozwiązanie funkcjonuje m.in. w Bułgarii, gdzie areszt domowy stanowi jeden z alternatywnych środków zapobiegawczych wobec

wadzenia w Polsce nazwy „dozór elektroniczny” i „system dozoru elektronicznego” w niniejszym opracowaniu używane będą te określenia. Zgodnie z definicją wyrażoną w art. 43b § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 911; dalej k.k.w.) dozór elektroniczny to kontrola zachowania skazanego przy użyciu środków technicznych. Natomiast na gruncie art. 43b § 1 k.k.w. system dozoru elektronicznego jest to ogół metod postępowania i środków technicznych służących do wykonywania dozoru elektronicznego.

⁹ W dalszej części opracowania pojęcie „oskarżonego” będzie używane w znaczeniu szerokim, obejmującym również podejrzanego.

¹⁰ A. Hucklesby, K. Beyens, M. Boone, *Creativity and Effectiveness in the use of electronic monitoring: a case study of five jurisdictions*, 2016, s. 4, <https://emeu.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/87/2016/06/EMEU-Creativity-and-effectiveness-in-EM-Long-version.pdf> (dostęp: 15.10.2025 r.).

¹¹ Używane w tym kontekście pojęcie *pre-trial* obejmuje zazwyczaj cały okres postępowania karnego do czasu jego prawomocnego rozstrzygnięcia.

¹² Por. A. Hucklesby, K. Beyens, M. Boone, *Comparing Electronic Monitoring Regimes: Length, Breadth, Depth and Weight Equals Tightness*, Punishment & Society 2021, nr 23, s. 89; A. Hucklesby, K. Beyens, M. Boone, *Creativity and Effectiveness...*, s. 4-8.

¹³ E. Maes, A. Jonckheere, *Well Meant is not Always Well Done: Pre-trial Detention in Belgium* [w:] C. Morgenstern, W. Hammerschick, M. Rogan, *European Perspectives on Pre-Trial Detention. A Means of Last Resort?*, London 2023, s. 39.

tymczasowego aresztowania¹⁴. Zasadniczo wykonywanie tego środka kontrolowane jest przez struktury Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, jednak może ono być również nadzorowane przy użyciu dozoru elektronicznego¹⁵. Wreszcie w niektórych państwach dozór elektroniczny wykorzystuje się jako sposób kontrolowania wykonywania obowiązków nałożonych w ramach innych środków zapobiegawczych (np. Czechy, Węgry, Serbia¹⁶).

Dozór elektroniczny pojawił się w polskim ustawodawstwie po raz pierwszy w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego¹⁷, która weszła w życie w dniu 1 września 2009 r. Na gruncie ustawy o SDE był on wykorzystywany jako sposób wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym¹⁸. Ustawodawca dostrzegł potencjał wykorzystania dozoru elektronicznego i rozszerzył zakres jego zastosowania w ramach wzmacniania bezpieczeństwa na potrzeby organizacji turnieju UEFA EURO 2012 w Polsce¹⁹. Wprowadzono wówczas możliwość kontrolowania obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu w czasie trwania imprezy masowej, w związku z orzeczoną zakazem wstępu na imprezę masową (art. 41b § 3 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny²⁰). Następnie ustawodawca zmienił sposób wykorzystania dozoru elektronicznego na etapie wykonywania orzeczonej kary. Od 1 lipca 2015 r.²¹ system dozoru elektronicznego był orzekany jako forma wykonywania kary ograniczenia wolności²². Ponadto mógł zostać wykorzystany do

¹⁴ W. Hammerschick, PRETRIAD. *Alternative Pre-trial Detention Measures. D2.2 – Pre-trial Detention Alternatives: Best Practices*, 09.04.2021, s. 33, https://www.uibk.ac.at/media/filer_public/8f/0c/8f0c02ec-44c7-46ab-be88-839b07db8a3b/d22-pre-trial-detention-alternatives-best-practices.pdf (dostęp: 15.10.2025 r.).

¹⁵ Art. 62 (1) i (6) Bułgarskiego Kodeksu Postępowania Karnego, <https://justice.government.bg/home/normdoc/2135512224> (dostęp: 15.10.2025 r.).

¹⁶ E. Róth, *Coercive Measures in Criminal Proceedings* [w:] E. Váradi-Csema (red.), *Criminal Legal Studies: European Challenges and Central European Responses in the Criminal Science of the 21st Century*. Legal Studies on Central Europe, Miskolc-Budapest 2022, s. 355.

¹⁷ t.j. Dz. U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm., dalej ustawa o SDE.

¹⁸ Na temat istoty systemu dozoru elektronicznego w kontekście kary pozbawienia wolności por. m. in. R.A. Stefański, *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, WPP 2007, nr 4, s. 30; P. Artymionek, *System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie 2010, nr 5, s. 105-106; K. Mamak, *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia* (art. 242 § 1 kk), Cz.PKiNP 2017, nr 3, s. 19-29.

¹⁹ Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 217, poz. 1280).

²⁰ t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383 ze zm., dalej k.k.

²¹ Na mocy ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).

²² Szerzej na ten temat: K. Mamak, D. Zająć, *Dozór elektroniczny* [w:] W. Wróbel (red.) *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015, s. 213–280.

wykonywania niektórych środków karnych i środków zabezpieczających. Z dniem 15 kwietnia 2016 r.²³ przywrócono podstawową funkcję systemu dozoru elektronicznego jako jednej z metod wykonywania orzeczonej kary pozbawienia wolności.

W aktualnym stanie prawnym system dozoru elektronicznego jest wykorzystywany jako sposób wykonania kary pozbawienia wolności (art. 431a i n. k.k.w.), metoda kontroli wykonywania środków karnych w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób (art. 41a § 1-2 k.k.) i zakazu uczestniczenia w imprezach masowych (art. 41b § 3 k.k.), a także metoda kontroli wykonywania środka zabezpieczającego w postaci elektronicznej kontroli miejsca pobytu (art. 93a § 1 pkt 1 k.k.). Dodatkowo od 1 stycznia 2026 r.²⁴ system dozoru elektronicznego będzie stanowił narzędzie służące kontroli wykonywania elektronicznej kontroli miejsca pobytu, orzeczonej w związku z udzieleniem przerwy w wykonaniu kary pozbawienia wolności (art. 153a k.k.w.).

Projekt Komisji Kodyfikacyjnej z 7 stycznia 2025 r. nie jest pierwszym projektem, w którym zaproponowano wykorzystanie dozoru elektronicznego w toku trwającego postępowania karnego, w ramach stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania. Do Sejmu V kadencji wpłynęły dwa projekty ustaw²⁵, które obok wprowadzenia dozoru elektronicznego, jako jednej z form wykonywania kary pozbawienia wolności, przewidywały również dodanie art. 275a k.p.k., umożliwiającego zastosowanie tego rozwiązania „tytułem środka zapobiegawczego”. Należy podkreślić, że w obu projektach błędnie posłużono się pojęciem „systemu dozoru elektronicznego”, które w istocie odnosi się do całokształtu metod i środków technicznych służących kontroli zachowania osoby objętej dozorem. W konsekwencji sam system dozoru elektronicznego nie powinien być traktowany jako środek zapobiegawczy. Jednocześnie zasadniczym mankamentem wspomnianych projektów było również to, że nie wynikało z nich jednoznacznie, czy w zamyśle projektodawców system dozoru elektronicznego miał stanowić sposób wykonywania tymczasowego aresztowania, czy też miał służyć jako instrument zabezpieczający stosowanie innego środka zapobiegawczego. Projektodawcy zaproponowali odpowiednie stosowanie przepisów k.k.w. dotyczących wykonywania kary pozbawienia

²³ Na mocy ustawy z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 428).

²⁴ Na mocy ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2600 z późn. zm.).

²⁵ Projekt z dnia 30 listopada 2005 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks Postępowania Karnego, ustawy – Kodeks wykroczeń oraz ustawy – Kodeks karny (druk nr 338). Projekt z dnia 23 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks wykroczeń oraz ustawy – Kodeks karny (druk nr 1352).

wolności w systemie dozoru elektronicznego, co przy przyjętej konstrukcji przepisu skłaniałoby raczej do uznania systemu dozoru za sposób wykonywania tymczasowego aresztowania. Ostatecznie żaden z projektów nie był procedowany na dalszych etapach procesu legislacyjnego. Należy również zwrócić uwagę na projekt z 2011 r. przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości, w którym zaproponowano wprowadzenie aresztu domowego jako nowego środka zapobiegawczego. Jego wykonywanie miało być kontrolowane przy użyciu dozoru elektronicznego. Projekt przewidywał stosowanie aresztu domowego wyłącznie na wniosek oskarżonego, niezależnie od etapu postępowania²⁶. Wykorzystanie systemu dozoru elektronicznego w ramach stosowania środków zapobiegawczych było również rozważane w piśmiennictwie²⁷.

III. Rozwiązania przyjęte w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego zaproponowała wprowadzenie nieznanego dotychczas w polskim ustawodawstwie sposobu wykorzystania dozoru elektronicznego w toku postępowania karnego, mającego funkcjonować w ramach procedury stosowania środków zapobiegawczych. Z treści projektowanych przepisów wynika, że zdecydowano się na wprowadzenie nowego środka zapobiegawczego w postaci aresztu domowego, określonego w projekcie aresztem elektronicznym. Środek ten polegać ma na „stałym, nieprzerwanym przebywaniu przez oskarżonego w przedziałach czasowych i miejscu określonych w postanowieniu sądu”. Wykonywanie tego obowiązku ma być kontrolowane wyłącznie w systemie dozoru elektronicznego. O tym, że areszt elektroniczny nie został przewidziany jako sposób wykonywania tymczasowego aresztowania świadczy przede wszystkim fakt, iż projektodawca nie wskazał, że stanowi on jedną z form wykonania tego środka. Wskazuje na to również proponowane brzmienie przepisów, w których wyraźnie rozróżniono tymczasowe aresztowanie oraz areszt elektroniczny (np. art. 249 § 4 k.p.k. i art. 250 § 2 k.p.k.).

Biorąc pod uwagę proponowany charakter aresztu elektronicznego, pojawiają się wątpliwości dotyczące jego kwalifikacji – czy należy zaliczyć go do środków izolacyjnych, czy też bliżej mu do nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Z jednej strony obowiązek nieprzerwanego przebywa-

²⁶ Szerzej na temat projektu por. M. Jachimowicz, *Środek zapobiegawczy aresztu domowego w świetle projektu noweli do KPK*, Kwart. KSiP 2012, nr 4, s. 78-95.

²⁷ Por. m.in. S. Waltoś, *Wizja procesu karnego XXI wieku*, Prok. i Pr. 2002, nr 1, s. 24; K. Dyl, G. Janicki, *Dozór elektroniczny*, ZP UKSW 2005, z. 2, s. 219-220; K. Fila, *Środek zapobiegawczy w postaci dozoru elektronicznego jako postulat de lege ferenda*, Pal. 2018, nr 10, s. 38-49.

nia przez oskarżonego w określonym miejscu, którego przestrzeganie jest w trybie ciągłym zdalnie monitorowane przy użyciu systemu dozoru elektronicznego, stanowi formę izolacji i permanentnej kontroli. W samym uzasadnieniu projektu wskazano, że „to środek zapobiegawczy, polegający na faktycznym pozbawieniu wolności, tyle tylko, że nie w warunkach aresztu, a w określonym przez sąd miejscu”²⁸. W niektórych przepisach osoby objęte aresztem elektronicznym zostały wprost uznane za osoby pozbawione wolności (np. art. 117 § 5 i art. 124 k.p.k.). Z drugiej strony jednak przewidziana możliwość opuszczania miejsca wykonywania środka, w tym w celu podjęcia zatrudnienia, a także możliwość przebywania pod jednym dachem z najbliższymi osobami łagodzi jego dolegliwość. W konsekwencji najwłaściwsze wydaje się zakwalifikowanie aresztu elektronicznego do trzeciej kategorii środków zapobiegawczych – o charakterze quasi-izolacyjnym. W zależności przede wszystkim od sposobu określenia przedziałów czasowych, w których osobie objętej aresztem elektronicznym wolno opuścić miejsce jego wykonywania, a także od wpływu zastosowanego środka na jej życie prywatne i zawodowe, w konkretnych okolicznościach areszt elektroniczny może wykazywać większe podobieństwo bądź do środka izolacyjnego, bądź do środków o charakterze nieizolacyjnym. W związku z powyższym, za słuszne należy uznać proponowane w projekcie umiejscowienie szczegółowych przepisów dotyczących warunków i sposobu wykonywania aresztu elektronicznego. Mają one zostać umieszczone pomiędzy przepisami o tymczasowym aresztowaniu a regulacjami dotyczącymi poręczenia majątkowego, które rozpoczynają część k.p.k. poświęconą szczegółowym zasadom stosowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Jednocześnie należy zauważyć, że zgodnie z zamysłem projektodawców areszt elektroniczny ma być środkiem zapobiegawczym, który z perspektywy sądu sytuuje się pomiędzy tymczasowym aresztowaniem a dozorem Policji²⁹.

Odnosząc się do szczegółowych reguł stosowania aresztu elektronicznego, zasadą ma być stosowanie tego środka, zarówno na etapie postępowania przygotowawczego, jak i sądowego, przez sąd. Uzupełniając należy wskazać, że projekt przewiduje możliwość zmiany tymczasowego aresztowania na areszt elektroniczny w postępowaniu przygotowawczym przez prokuratora, który stosowałby go na czas oznaczony przez sąd w postanowieniu o zastosowaniu tymczasowego aresztowania (art. 253 § 2a k.p.k.). Mając jednak na względzie izolacyjny aspekt aresztu elektronicznego, dostrzeżony przez samych projektodawców w uzasadnieniu części propozycji, zasadne wydaje się, aby rozstrzygnięcia w przedmiocie tego środka były

²⁸ Uzasadnienie projektu..., s. 7.

²⁹ Ibidem, s. 1.

podejmowane wyłącznie przez sąd. Prokurator określałby dni tygodnia oraz godziny, w których oskarżony miałby prawo opuścić miejsce wykonywania aresztu elektronicznego, a tym samym wpływałby na stopień dolegliwości tego środka.

Na etapie postępowania przygotowawczego sąd będzie mógł zastosować areszt elektroniczny w następujących przypadkach. Po pierwsze, po rozpoznaniu wniosku prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania z możliwością zmiany na areszt elektroniczny. Właściwy do rozpoznania wniosku ma być sąd rejonowy, w którego okręgu prowadzi się postępowanie, a w wypadkach niecierpiących zwłoki – inny sąd rejonowy (art. 250 § 2 k.p.k.). Po drugie, również sąd rozpoznający wniosek o zastosowanie albo przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania będzie mógł sięgnąć po ten mniej dolegliwy środek, zastrzegając, że tymczasowe aresztowanie ulegnie zmianie na areszt elektroniczny pod spełnieniu określonych wymogów. Po trzecie, z przyczyn wskazanych wyżej, sąd (a nie prokurator) powinien być również właściwy do rozpoznawania wniosków o zmianę tymczasowego aresztowania na areszt elektroniczny w toku postępowania przygotowawczego, co wymagałoby wprowadzenia odpowiedniej zmiany w art. 254 k.p.k. Prokurator, który w ramach ciągłej kontroli prawidłowości stosowania środków zapobiegawczych w toku postępowania przygotowawczego uznałby, że należy zamienić tymczasowe aresztowanie na areszt elektroniczny, również powinien być uprawniony do wystąpienia z analogicznym wnioskiem.

W związku z powyższym, zgodnie z projektem, zastosowanie aresztu elektronicznego przez sąd w każdym przypadku poprzedzać ma zastosowanie tymczasowego aresztowania. W ten sposób proponuje się wprowadzenie kolejnej formy warunkowego tymczasowego aresztowania, które ma być uchylane „pod warunkiem spełnienia wszystkich warunków określonych w projektowanym art. 265b § 1 k.p.k., z dniem, w którym uruchomione zostaną środki techniczne niezbędne do wykonywania aresztu elektronicznego” (art. 257 § 1a k.p.k.). W każdym przypadku zastosowanie tego środka będzie uzależnione od zgody oskarżonego, której nie będzie on mógł następnie cofnąć (art. 265b § 1 i § 7 k.p.k.). Wymagana ma być również co do zasady zgoda pełnoletnich osób wspólnie z nim zamieszkujących (art. 265b § 1 pkt 2 k.p.k.). Sąd będzie jednak uprawniony do zastosowania aresztu elektronicznego pomimo braku zgody tych osób, jeżeli wykonanie środka w sposób oczywisty nie będzie się wiązało z nadmiernymi trudnościami dla osoby, która takiej zgody nie wyraziła, oraz naruszało jej prywatność jedynie w nieznacznym stopniu. Dodatkowym wymogiem ma być to, aby współpraca takich osób pełnoletnich nie była niezbędna do prawidłowego wykonywania aresztu elektronicznego (art. 265b § 2 k.p.k.). Nie jest

jednak jasne, w jakim trybie i przez jaki podmiot ma dojść do odebrania zgód od osób pełnoletnich zamieszkujących wspólnie z oskarżonym. Ponadto zastosowanie aresztu elektronicznego będzie możliwe jedynie wówczas, gdy oskarżony dysponuje „odpowiednim miejscem pobytu” na czas wykonywania tego środka (art. 265b § 1 pkt 1 k.p.k.). Projekt nie wymaga zatem, żeby było to miejsce stałego pobytu, takie jak lokal mieszkalny. W uzasadnieniu wskazano, że może to być np. miejsce w hotelu³⁰. Wreszcie ostatnim warunkiem, który będzie musiał zostać spełniony, ma być to, że wykonaniu tego środka nie mogą stać na przeszkodzie warunki techniczne, o których mowa w art. 43h § 1 k.k.w., obejmujące w szczególności liczbę oraz zasięg dostępnych nadajników i rejestratorów oraz możliwości organizacyjne ich obsługi (art. 265b § 1 pkt 3 k.p.k. w zw. z art. 43h § 1 k.k.w.).

Brzmienie art. 257 § 1a k.p.k. może budzić wątpliwości w zakresie dotyczącym momentu weryfikacji spełnienia warunków niezbędnych do zastosowania aresztu elektronicznego, o których mowa w art. 265b § 1 k.p.k. Wydaje się, że kwestia ta uzależniona będzie od sytuacji, w której dojdzie do wydania postanowienia o zastosowaniu aresztu elektronicznego. W przypadku podejmowania decyzji o zmianie tymczasowego aresztowania na areszt elektroniczny, zarówno po rozpoznaniu przez sąd wniosku o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania, jak i w związku z wnioskiem o jego zmianę (analogicznie w sytuacji, gdy postanowienie o zmianie wydaje prokurator, o ile kompetencja ta pozostanie po jego stronie), weryfikacja spełnienia warunków powinna nastąpić przed wydaniem postanowienia o zmianie środka zapobiegawczego. Sąd będzie bowiem dysponować odpowiednim czasem na uzyskanie od podmiotu dozoru informacji dotyczących istnienia warunków technicznych umożliwiających stosowanie aresztu elektronicznego, zgodnie z art. 265b § 6 k.p.k. Ponadto, w razie potrzeby, na polecenie sądu podmiot dozoru, podczas sprawdzania warunków technicznych, lub Policja, w drodze zebrania informacji, mają uzupełniającą ustalać m.in. czy oskarżony zamieszkuje wspólnie z inną osobą lub osobami pełnoletnimi, a także jego warunki rodzinne oraz socjalno-bytowe, w zakresie niezbędnym do prawidłowego wykonania aresztu elektronicznego. Zgromadzone w tym zakresie informacje będą przekazywane do sądu niezwłocznie, nie później jednak niż w terminie 7 dni od dnia otrzymania żądania (art. 265b § 4 k.p.k.). Dokonanie powyższych ustaleń wymagać będzie kilku dni. Oznacza to, że nie jest możliwe ich dokonanie przed rozpoznaniem wniosku prokuratora o zastosowanie tymczasowego aresztowania z możliwością jego zmiany na areszt elektroniczny, ani w sytu-

³⁰ Ibidem, s. 7.

acji, gdy sąd podejmuje decyzję o zastosowaniu aresztu elektronicznego po rozpoznaniu wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania. Projekt jednak nie precyzuje, jakie działania i w jakim terminie powinien podjąć sąd po otrzymaniu informacji zgromadzonych przez podmiot dozoru albo ewentualnie Policję po wydaniu postanowienia w przedmiocie aresztu elektronicznego.

Podobnie jak w przypadku tymczasowego aresztowania, sąd, stosując tymczasowe aresztowanie w postępowaniu przygotowawczym, zobowiązany będzie oznaczyć jego termin na okres nie dłuższy niż 3 miesiące (art. 265c § 1 k.p.k.). Jeżeli jednak ze względu na szczególne okoliczności sprawy nie będzie można ukończyć postępowania przygotowawczego w tym terminie, na wniosek prokuratora sąd pierwszej instancji właściwy do rozpoznania sprawy, gdy zajdzie tego potrzeba, będzie mógł przedłużyć areszt elektroniczny na dalszy okres, nie dłuższy każdorazowo niż 6 miesięcy (art. 265c § 2 k.p.k.). Przepis ten znajdzie zastosowanie jedynie do przedłużania okresu aresztu elektronicznego na wniosek prokuratora w toku postępowania przygotowawczego. Projekt nie przewiduje natomiast maksymalnego okresu stosowania aresztu elektronicznego. Brak oznaczenia maksymalnego terminu to rozwiązanie znane z jurysdykcji, w którym stosuje się dozór elektroniczny na etapie *pre-trial*³¹. Biorąc jednak ponownie pod uwagę izolacyjny aspekt aresztu elektronicznego, a także stopień ingerencji tego środka w prawo do prywatności jednostki, zasadne wydaje się rozważenie wprowadzenia maksymalnych granic czasowych jego stosowania.

Zgodnie z projektem w postanowieniu o zastosowaniu aresztu elektronicznego należy określić miejsce wykonywania tego środka, dni tygodnia i godziny, w których oskarżony ma prawo opuścić to miejsce, oraz ewentualnie dodatkowe obowiązki (art. 251 § 2a k.p.k.). Kluczowym elementem projektowanego rozwiązania jest określenie dni tygodnia i godzin, w których oskarżony będzie mógł opuścić miejsce wykonywania tego środka. Podejmując decyzję w tym przedmiocie, sąd uwzględnia potrzebę realizacji przysługujących oskarżonemu praw. Projekt przewiduje jednak ograniczenie dyskrecjonalności sądu w tym zakresie w początkowym okresie stosowania środka. Przez pierwsze 3 miesiące czas, w którym oskarżony będzie mógł opuszczać miejsce wykonywania aresztu elektronicznego, nie będzie mógł przekraczać 3 godzin dziennie. Rozwiązanie to budzi wątpliwości. Może bowiem dojść do sytuacji, w której areszt elektroniczny zostanie zastosowany po dłuższym okresie tymczasowego aresztowania, a wówczas tak restrykcyjne ograniczenie może prowadzić do nieproporcjonalnej dolegliwości środka. W szczególności sytuacja osobista oskarżonego może

³¹ A. Hucklesby, K. Beyens, M. Boone, *Comparing Electronic...*, s. 95.

w konkretnym przypadku wymagać natychmiastowego powrotu do pracy lub podjęcia innej działalności zarobkowej w celu utrzymania siebie i rodziny po zwolnieniu z aresztu śledczego, a jednocześnie zabezpieczenie prawidłowego toku postępowania nie musi wymagać, aby oskarżony pozostawał aż przez 21 godzin na dobę w miejscu wykonywania środka. W związku z tym zasadne wydaje się, aby ustawodawca określił jedynie ramowy przedział czasowy, w którym oskarżony mógłby opuścić miejsce wykonywania środka (np. od 3 do 12 godzin dziennie), pozostawiając sądowi swobodę orzekania w tym zakresie w toku całego okresu jego stosowania, w zależności od okoliczności konkretnej sprawy i sytuacji osobistej oskarżonego.

Za trafne należy uznać rozwiązanie umożliwiające łączenie aresztu elektronicznego z poręczeniem majątkowym oraz środkiem zapobiegawczym przewidzianym w art. 276 k.p.k., który może przybrać postać: zawieszenia w czynnościach służbowych, zawieszenia w wykonywaniu zawodu, nakazu powstrzymania się od określonej działalności, nakazu powstrzymania się od prowadzenia określonego rodzaju pojazdów czy zakazu ubiegania się o zamówienia publiczne na czas trwania postępowania. Dodatkowo zastosowanie mogą znaleźć także obowiązki przewidziane w ramach dozoru Policji w art. 275 § 2 k.p.k., w tym w szczególności zakaz kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami oraz zakaz zbliżania się do określonych osób. Łączne stosowanie powyższych zakazów i nakazów może w większym stopniu zabezpieczać prawidłowy tok postępowania karnego, a tym samym zwiększać atrakcyjność aresztu elektronicznego jako środka alternatywnego wobec tymczasowego aresztowania, zarówno z perspektywy sądu, jak i prokuratora występującego z wnioskiem o jego zastosowanie.

Na aprobatę zasługują również te rozwiązania, w których na potrzeby przyznania określonych uprawnień i gwarancji osobie objętej aresztem elektronicznym przyjęto regulacje i gwarancje analogiczne do tych, które znajdują zastosowanie wobec osób tymczasowo aresztowanych. Warto w tym kontekście wspomnieć m.in. o dostępie do akt postępowania przygotowawczego w części zawierającej treść dowodów dołączonych do wniosku o zastosowanie albo przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania (art. 156 § 5a k.p.k.), prawie obrońcy do wzięcia udziału w posiedzeniu sądu dotyczącym przedłużenia stosowania aresztu elektronicznego oraz rozpoznania zażalenia na zastosowanie i przedłużenie stosowania tego środka (art. 249 § 5 k.p.k.), braku możliwości stosowania aresztu elektronicznego, gdy jest wysoce prawdopodobne, że zostanie orzeczona kara niepolegająca na pozbawieniu wolności albo kara pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania lub okres aresztu elektronicznego przekroczyłby wymiar bezwzględnej kary pozbawienia wolności (art. 259 § 2 k.p.k.). Kolejnymi rozwiązaniami świadczącymi o uwzględnieniu przez

autorów projektu istotnych dolegliwości, jakie będą wiązały się ze stosowaniem aresztu elektronicznego, są również: zaliczenie okresu aresztu elektronicznego na poczet kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz grzywny (art. 63 § 2a k.k.), a także możliwość złożenia wniosku o odszkodowanie i zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne stosowanie aresztu elektronicznego (art. 552 § 4 k.p.k.).

IV. Ocena zasadności propozycji wprowadzenia aresztu elektronicznego

Z punktu widzenia realizacji celów środka zapobiegawczego zastosowanie aresztu elektronicznego będzie możliwe w postępowaniach, w których obawa mactwa procesowego w ogóle nie występuje lub jest niewielka albo na określonym etapie postępowania przestała być konkretna i realna, a dozór Policji i inne nieizolacyjne środki zapobiegawcze nie byłyby wystarczające do zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Istotą tymczasowego aresztowania jest w wielu przypadkach ograniczenie kontaktów oskarżonego ze światem zewnętrznym. W sytuacji gdy zachodzi konieczność zabezpieczenia kluczowego materiału dowodowego pochodzącego ze źródeł osobowych, na określonym etapie postępowania w konkretnych sprawach areszt elektroniczny nie będzie mógł skutecznie zastąpić tymczasowego aresztowania, nawet przy zastosowaniu obowiązków, o których mowa w art. 275 § 2 k.p.k. Mimo ograniczonego zakresu zastosowania aresztu elektronicznego, pozytywnie należy ocenić zamiar rozszerzenia katalogu alternatywnych środków zapobiegawczych o ten środek. Chodzi nie tylko o aspekt finansowy, związany z kilkukrotnie wyższymi wydatkami państwa w odniesieniu do osoby przebywającej w areszcie śledczym. Przede wszystkim zaproponowano wprowadzenie środka, który w określonych sytuacjach będzie mógł zastąpić najbardziej dolegliwy środek zapobiegawczy, jakim jest tymczasowe aresztowanie. Orzeczenie środka zapobiegawczego w postaci aresztu elektronicznego może stanowić dla osób nim objętych możliwość utrzymania życia rodzinnego, kontynuowania działalności zawodowej lub nauki, a tym samym pociągać za sobą mniej dolegliwe skutki dla życia jednostki niż przebywanie w areszcie śledczym³².

Na tle propozycji wprowadzenia aresztu elektronicznego oraz oczekiwań, jakie Komisja Kodyfikacyjna Prawa Karnego wiąże z tym środkiem, można jednak dostrzec dwa zasadnicze problemy.

³² Por. M. Imiołczyk-Porębska, M. Popiel, *Areszt elektroniczny jako nowy środek zapobiegawczy w świetle badań ankietowych*, Pal. 2025, nr 7, s. 40-41.

Po pierwsze, z uwagi na ograniczony zakres zastosowania aresztu elektronicznego pojawia się pytanie, czy proponowane rozwiązanie rzeczywiście może stanowić skuteczną odpowiedź na istniejące problemy systemowe związane ze stosowaniem tymczasowego aresztowania, takie jak przewlekłość jego stosowania oraz nadmierna częstotliwość sięgania po ten środek. W ramach badań ankietowych przeprowadzonych przez K. Dudkę wśród sędziów i przedstawicieli innych zawodów prawniczych w 2021 r. zadano pytanie dotyczące przyczyn wzrostu liczby tymczasowych aresztowań w Polsce po 2015 r. Aż 43,4% sędziów wzrost ten przypisało rutynie orzeczniczej w stosowaniu tymczasowego aresztowania, 34,8% – brakowi wiary w skuteczność nieizolacyjnych środków zapobiegawczych, a 33,9% – wadliwej praktyce sądów stosujących i przedłużających stosowanie tymczasowego aresztowania³³. Na tym tle wydaje się, że kluczowe problemy dotyczące stosowania tymczasowego aresztowania w Polsce nie wynikają z zakresu dostępnych środków zapobiegawczych stanowiących alternatywę dla tymczasowego aresztowania, lecz raczej z praktyki ich stosowania. W tym kontekście niezbędna jest zmiana podejścia do tymczasowego aresztowania, które powinno być traktowane jako środek o charakterze *ultima ratio*, a także do alternatywnych środków zapobiegawczych, które w każdym przypadku powinny zostać wzięte pod uwagę przez prokuratora przed wystąpieniem z wnioskiem o zastosowanie lub przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania, a następnie przez sąd. Kluczowe znaczenie w tym zakresie ma również tło polityczne, w jakim orzekają sędziowie. Należy zauważyć, że statystyki dotyczące stosowania tymczasowego aresztowania w ciągu ostatnich piętnastu lat wskazują na zależność praktyki od tego, która partia polityczna sprawuje władzę³⁴. W związku z tym należy z całą pewnością pozytywnie ocenić projektowane zmiany dotyczące stosowania środków zapobiegawczych, ujęte w rządowym kompleksowym projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw³⁵, a także propozycje zawarte w projekcie Komisji Kodyfikacyjnej

³³ K. Dudka, *Wyniki badań opinii sędziów, adwokatów, radców prawnych i prokuratorów na temat przyczyn wzrostu liczby tymczasowych aresztowań* [w:] K.E. Dudka (red.), *Tymczasowe aresztowanie – środek zapobiegawczy czy środek represji?*, Warszawa 2023, s. 31-32.

³⁴ Por. J. Skorupka, *Tymczasowe aresztowanie w praktyce stosowania prawa*, Pal. 2021, nr 1-2, s. 7. W latach 2010–2015 liczba osób tymczasowo aresztowanych w Polsce systematycznie spadała. Tendencja ta uległa odwróceniu po 2016 r., gdy rozpoczął się okres stopniowego wzrostu, który utrzymywał się do 2023 r. Statystyki z 2024 roku wskazują natomiast, że pomimo braku zmian legislacyjnych odnotowano spadek liczby osób tymczasowo aresztowanych. Dane statystyczne opublikowane na stronie: <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/sprawozdania=-i-statystyki?page=1&size=10>.

³⁵ Sejm X kadencji, druk 1600; projekt przewiduje między innymi wprowadzenie obowiązku doręczania podejrzanemu odpisu wniosku o zastosowanie tymczasowego aresztowania, istotne modyfikacje w zakresie przesłanki grożącej surowej kary, a także ustanowienie zakazu stosowania

z 7 stycznia 2025 r. dotyczącym aresztu elektronicznego. Sam fakt przygotowania wspomnianych projektów ustaw można postrzegać jako wyraz dążenia rządzących do poprawy statystyk dotyczących stosowania tymczasowego aresztowania. Należy jednak podkreślić, że dla rzeczywistej zmiany praktyki niezbędne jest nie tylko uchwalenie wskazanych rozwiązań, lecz również dalsze podejmowanie działań zmierzających do zachęcania sędziów i prokuratorów do stosowania standardów międzynarodowych w zakresie środków zapobiegawczych.

Po drugie, należy się zastanowić, czy przy obecnej praktyce sądów i prokuratorów w zakresie stosowania środków zapobiegawczych areszt elektroniczny nie będzie nadużywany. Zgodnie z zamysłem projektodawców areszt elektroniczny ma być stosowany przede wszystkim na dalszym etapie przedłużającego się tymczasowego aresztowania, w celu ograniczenia czasu jego trwania. Powstaje jednak wątpliwość, czy jest to etap postępowania, na którym w ogóle zachodzą jeszcze przesłanki do dalszego stosowania środków zapobiegawczych, a przynajmniej – czy dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania nie wystarczyłby środek nieizolacyjny, charakteryzujący się mniejszą dolegliwością. W tym kontekście należy dostrzec ryzyko, iż sądy i prokuratorzy mogą postrzegać areszt elektroniczny jako rozwiązanie prostsze w zastosowaniu w miejsce tymczasowego aresztowania, aczkolwiek nie zawsze znajdujące uzasadnienie w okolicznościach konkretnej sprawy. Potwierdza to przykład Belgii, gdzie obrońcy często decydują się na złożenie wniosku o wykonywanie tymczasowego aresztowania w formie dozoru elektronicznego zamiast o zastosowanie nieizolacyjnego środka³⁶, aby przekonać niezdecydowanych, wahających się sędziów do uchylenia tymczasowego aresztowania odbywanego w warunkach aresztu śledczego³⁷. W związku z powyższym, wprowadzenie aresztu elektronicznego będzie wymagało uważnego monitorowania jego stosowania, aby nie doprowadzić do sytuacji, w której stanie się on kolejnym środkiem zapobiegawczym nadużywany w praktyce.

V. Wnioski

Z całą pewnością poszerzenie katalogu środków zapobiegawczych o areszt elektroniczny nie doprowadzi do systemowych zmian w praktyce stosowania tymczasowego aresztowania. Niemniej jednak należy

tymczasowego aresztowania w przypadkach, gdy zarzucane oskarżonemu przestępstwo zagrożone jest karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą jednego roku.

³⁶ Na temat stosowania dozoru elektronicznego jako formy wykonywania tymczasowego aresztowania por. pkt II niniejszego opracowania.

³⁷ E. Maes, A. Jonckheere, *Well Meant is...*, s. 47.

docenić poszukiwanie przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego rozwiązań zmierzających do poprawy statystyk dotyczących stosowania najbardziej dolegliwego środka zapobiegawczego – zarówno w zakresie długości jego stosowania, jak i częstotliwości sięgania po niego. Biorąc pod uwagę wyrażone uwagi krytyczne, kontynuowanie prac nad projektem wymaga wprowadzenia w nim zmian, które pozwolą uniknąć problemów mogących pojawić się na etapie praktyki stosowania aresztu elektronicznego. Wprowadzenie aresztu elektronicznego będzie natomiast wymagało uważnego monitorowania, aby nie stał się on kolejnym środkiem nadużywany przez organy postępowania.

A B S T R A C T :

This article attempts to analyse the solutions proposed by the Commission for the Codification of Criminal Law in the draft amendment to the Code of Criminal Procedure and certain other acts, which introduces a new preventive measure in the form of electronic arrest. First, the article presents the ways in which electronic monitoring is used in various jurisdictions and its existing practice in Poland. Next, it discusses the key assumptions of the proposed electronic arrest and formulates critical remarks regarding selected provisions of the draft. The following part of the article is devoted to analysing the rationale for introducing this measure, including from the perspective of achieving the objectives of the amendment envisaged by the drafters, namely reducing both the duration of pre-trial detention and the number of pre-trial detainees. In the subsequent section, the article addresses concerns about the potential overuse of electronic arrest in practice.

Keywords: electronic arrest, electronic monitoring, preventive measures, pre-trial detention.

Bibliografia

- Artymionek P., *System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności*, Wrocławskie Studia Erazmiańskie 2010, nr 5.
- Dudka K., *Wyniki badań opinii sędziów, adwokatów, radców prawnych i prokuratorów na temat przyczyn wzrostu liczby tymczasowych aresztowań* [w:] K.E. Dudka (red.), *Tymczasowe aresztowanie – środek zapobiegawczy czy środek represji?*, Warszawa 2023.
- Dyl K., Janicki G., *Dozór elektroniczny*, ZP UKSW 2005, z. 2.
- Fila K., *Środek zapobiegawczy w postaci dozoru elektronicznego jako postulat de lege ferenda*, Pal. 2018, nr 10.
- Hammerschick W., *PRETRIAD. Alternative Pre-trial Detention Measures. D2.2 – Pre-trial Detention Alternatives: Best Practices*, 09.04.2021, https://www.uibk.ac.at/media/filer_public/8f/0c/8f0c02ec-44c7-46ab-be88-839b07db8a3b/d22-pre-trial-detention-alternatives-best-practices.pdf (dostęp: 15.10.2025 r.).
- Hucklesby A., Beyens K., Boone M., *Comparing Electronic Monitoring Regimes: Length, Breadth, Depth and Weight Equals Tightness*, Punishment & Society 2021, nr 23.
- Hucklesby A., Beyens K., Boone M., *Creativity and Effectiveness in the use of electronic monitoring: a case study of five jurisdictions*, 2016, <https://emeu.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/87/2016/06/EMEU-Creativity-and-effectiveness-in-EM-Long-version.pdf> (dostęp 15.10.2025 r.).
- Imiołczyk-Porębska M., Popiel M., *Areszt elektroniczny jako nowy środek zapobiegawczy w świetle badań ankietowych*, Pal. 2025, nr 7.
- Jachimowicz M., *Środek zapobiegawczy aresztu domowego w świetle projektu noweli do KPK*, Kwart. KSSiP 2012, nr 4.
- Kładoczny P. (red.), *O standardzie, który się nie przyjął (w Polsce). Praktyka stosowania tymczasowego aresztowania w świetle przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2023, https://hfhr.pl/upload/2023/09/raport_hfpc_tymczasowe_aresztowania.pdf (dostęp: 15.10.2025 r.).
- Maes E., Jonckheere A., *Well Meant is not Always Well Done: Pre-trial Detention in Belgium* [w:] C. Morgenstern, W. Hammerschick, M. Rogan, *European Perspectives on Pre-Trial Detention. A Means of Last Resort?*, London 2023.
- Małecki M. (red.), *Tymczasowe aresztowanie w Polsce. Dlaczego jest źle? Jak powinno być? Analiza prawna na tle przepisów państw Europy*, Kraków 2023, https://kipk.pl/wp-content/uploads/2023/10/kipk_tymczasowearesztowanieraport.pdf (dostęp: 15.10.2025 r.).

- Mamak K., *Dozór elektroniczny – rozważania na tle kary pozbawienia wolności, kary ograniczenia wolności oraz przestępstwa samouwolnienia* (art. 242 § 1 kk), Cz.PKiNP 2017, nr 3.
- Mamak K., Zajac D., *Dozór elektroniczny* [w:] W. Wróbel (red.) *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, Kraków 2015.
- Pilitowski B. (red.), *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce. Wyniki badań ilościowych i jakościowych*, Toruń 2024, https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2024/03/FCWP_Stosowanie_tymczasowego_aresztowania_2024.pdf (dostęp: 15.10.2025).
- Róth E., *Coercive Measures in Criminal Proceedings* [w:] E. Váradi-Csema (red.), *Criminal Legal Studies: European Challenges and Central European Responses in the Criminal Science of the 21st Century*. Legal Studies on Central Europe, Miskolc-Budapest 2022.
- Skorupka J., *Tymczasowe aresztowanie w praktyce stosowania prawa*, Pal. 2021, nr 1-2.
- Stefański R.A., *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, WPP 2007, nr 4.
- Waltos S., *Wizja procesu karnego XXI wieku*, Prok. i Pr. 2002, nr 1.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 2600 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 11 marca 2016 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. poz. 428).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 396).
- Ustawa z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 217, poz. 1280).
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, Dz. U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 383 ze zm.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 ze zm.
- Bułgarski Kodeks Postępowania Karnego,
<https://justice.government.bg/home/normdoc/2135512224> (dostęp: 15.10.2025 r.).

Strony internetowe

Projekt Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 7 stycznia 2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekty-aktow-prawnych> (dostęp: 15.10.2025 r.).

Uzasadnienie projektu Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego z 7 stycznia 2025 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, dotyczącego aresztu elektronicznego, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/projekty-aktow-prawnych> (dostęp: 15.10.2025 r.).

Projekt z dnia 30 listopada 2005 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks Postępowania Karnego, ustawy – Kodeks wykroczeń oraz ustawy – Kodeks karny, V kadencja, druk sejm. nr 338.

Projekt z dnia 23 stycznia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks wykroczeń oraz ustawy – Kodeks karny, V kadencja, druk sejm. nr 1352.

Prokuratura Krajowa, *Sprawozdania i statystyki*, <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/sprawozdania-i-statystyki?page=1&size=10> (dostęp: 15.10.2025 r.).

Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, X kadencja, druk sejm. nr 1600.

Ryzyko cybernetyczne jako współczesne zagrożenie dla bezpieczeństwa systemu finansowego na tle prawa Unii Europejskiej

Cyber Risk as a Contemporary Threat to the Security of the Financial System in the Context of European Union Law

S T R E S Z C Z E N I E :

Rozważania podjęte przez Autora prezentowanego artykułu koncentrują się na problematyce rosnącego zagrożenia dla sektora finansowego, a w szczególności sektora bankowego nowym rodzajem ryzyka – ryzykiem cybernetycznym. Ryzyko cybernetyczne to fenomen technologiczno-regulacyjny niewystarczająco jeszcze zbadany od strony wypracowania całościowej wewnętrznej polityki banków, jak też konceptualizacji optymalnego podejścia nadzorczego, ostrożnościowego oraz w zakresie wypracowania jednolitych rozwiązań globalnych. W ostatnich latach instytucje i organy Unii Europejskiej położyły duży nacisk na przepisy dotyczące wzmocnienia bezpieczeństwa technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), w tym zwłaszcza cyberbezpieczeństwa europejskiego sektora finansowego.

Należy podkreślić – w tym mając przykładowo na uwadze nową generację przepisów nadzorczych w okresie po globalnym kryzysie finansowym lat 2008-2010 – iż wprowadzanie nowych przepisów oraz skutecznych mechanizmów ich stosowania jest jednym z głównych czynników promujących stabilność finansową. W obecnej dobie zaś, w której niezbędne jest wzmocnienie cyberodporności sektora instytucji finansowych, to właśnie ostrożna, konsekwentna i spójna strategia regulacyjna może pomóc w zapewnieniu niezbędnych podstaw bezpieczeństwa w całym sektorze finansowym, aby ograniczyć ryzyko instytucjonalne i systemowe. W niniejszym artykule Autor pragnie przedstawić kompleksowy przegląd obecnego europejskiego krajobrazu regulacyjnego dla sektora finansowego w zakresie ryzyka ICT i cyberbezpieczeństwa, podjąć próbę definicji pojęcia ryzyka cybernetycznego, wskazać grupę stypizowanych cyberzagrożeń, w tym tzw. *denial of Service* (DoS), *distributed denial of service* (DDoS), *ransomware*, *phishing*, *skimming*, jak też przedstawić postulaty *de lege ferenda* dotyczące

¹ Dr Krzysztof Mucha, Adiunkt, Instytut Nauk Prawnych, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Opolski.

rozwoju i uzupełnienia przyjętych już w UE oraz na świecie środków regulacyjnych w celu osiągnięcia spójnego, skutecznego i kompleksowego krajobrazu legislacyjnego dla zapewnienia cyberodporności europejskiego sektora finansowego.

Słowa kluczowe: System bankowy, ryzyko cybernetyczne, stabilność finansowa, denial of Service (DoS), distributed denial of service (DDoS), kryptoaktywa, rynek finansowy, nadzór bankowy, prawo UE, skimming, phishing, ransomware, DORA

Uwagi wstępne

Współczesny system finansowy z jednej strony coraz szybciej się rozwija, oferując klientom coraz liczniejsze rodzaje usług finansowych, w tym poprzez stosowanie nowych technologii teleinformatycznych, lecz z drugiej strony generuje w ten sposób nowe rodzaje zagrożeń dla swojej działalności, bezpieczeństwa swoich kontrahentów, jak też stabilności finansowej rynku finansowego jako całości.

Rosnąca rola transakcji bankowych dokonywanych kanałami elektronicznymi, jak też nieustannie przyspieszający rozwój nowych technologii to tylko niektóre z czynników wpływających na rosnące zagrożenie nowym rodzajem ryzyka w działalności banków – ryzykiem cybernetycznym – mogącym ujawnić się w działalności banków na świecie w ostatnich latach.

W obecnej erze cyfrowej technologii informacyjno-komunikacyjnej (ang. *information and communication technology*, ICT) stanowią wsparcie dla złożonych systemów wykorzystywanych w najważniejszych sektorach, w tym w szczególności w sektorze finansowym, w którym to kontekście trzeba zastrzec, iż większy zakres cyfryzacji i wzajemnych powiązań zwiększa również ryzyko związane z ICT, przez co całe społeczeństwo – i w szczególności system finansowy – staje się bardziej podatne na cyberzagrożenia lub zakłócenia w funkcjonowaniu usług i produktów wykorzystujących ICT. Ryzyko cybernetyczne to fenomen technologiczno-regulacyjny niewystarczająco jeszcze zbadany od strony wypracowania całościowej wewnętrznej polityki banków, jak też konceptualizacji optymalnego podejścia nadzorczego, ostrożnościowego oraz w zakresie wypracowania jednolitych rozwiązań globalnych. W tym kontekście niezmiennie istotna jest ewolucja właściwych przepisów na poziomie Unii Europejskiej jako zbioru regulacji o referencyjnym charakterze dla pozostałych, istotnych z punktu widzenia rozwoju rynku finansowego, jurysdykcji.

W ostatnich latach instytucje i organy Unii Europejskiej położyły duży nacisk na przepisy dotyczące wzmocnienia bezpieczeństwa technologii informacyjno-komunikacyjnych, w tym zwłaszcza cyberbezpieczeń-

stwa europejskiego sektora finansowego. Należy dobitnie podkreślić to – w tym mając przykładowo na uwadze nową generację przepisów nadzorczych w okresie po globalnym kryzysie finansowym lat 2008-2010 – iż wprowadzanie nowych przepisów oraz skutecznych mechanizmów ich stosowania jest jednym z głównych czynników promujących stabilność finansową. W obecnej dobie zaś, w której niezbędne jest wzmocnienie cyberodporności sektora instytucji finansowych, to właśnie ostrożna, konsekwentna i spójna strategia regulacyjna może pomóc w zapewnieniu niezbędnych podstaw bezpieczeństwa w całym sektorze finansowym, aby ograniczyć ryzyko instytucjonalne i systemowe. W niniejszym artykule Autor pragnie przedstawić kompleksowy przegląd obecnego europejskiego krajobrazu regulacyjnego dla sektora finansowego w zakresie ryzyka ICT i cyberbezpieczeństwa, podjąć próbę definicji pojęcia ryzyka cybernetycznego, jak też przedstawić postulaty *de lege ferenda* dotyczące rozwoju i uzupełnienia przyjętych już w UE oraz na świecie środków regulacyjnych w celu osiągnięcia spójnego, skutecznego i kompleksowego krajobrazu legislacyjnego dla zapewnienia cyberodporności europejskiego sektora finansowego.

Obecny europejski krajobraz regulacyjny dotyczący ryzyka cybernetycznego (ryzyka ICT) i cyberbezpieczeństwa dla sektora finansowego jest wielowarstwowy oraz złożony. Podkreślenia wymaga to, iż do chwili przyjęcia rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr (UE) 2022/2554 z 14 grudnia 2022 r. w sprawie operacyjnej odporności cyfrowej sektora finansowego i zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1060/2009, (UE) nr 648/2012, (UE) nr 600/2014, (UE) nr 909/2014 oraz (UE) 2016/1011 (tzw. DORA)² nie istniał jeden główny europejski akt prawny dotyczący cyberbezpieczeństwa dla sektora usług finansowych, lecz wiele rozproszonych europejskich i krajowych regulacji oraz norm sektorowych. Instytucje finansowe muszą bowiem przestrzegać przepisów dotyczących infrastruktury krytycznej, ogólnych przepisów europejskich dotyczących takich kwestii jak ochrona danych oraz regulacji i norm sektorowych. Dodatkowo normy sektorowe są podzielone na różne podsektory sektora finansowego, takie jak bankowość i systemy płatności, ubezpieczenia i reasekuracja oraz infrastruktura rynku finansowego (jak giełdy papierów wartościowych, izby rozliczeniowe czy depozyty papierów wartościowych).

DORA ma charakter kompleksowego aktu prawa UE, regulującego zagadnienie cyberbezpieczeństwa dla sektora usług finansowych w UE, przy czym DORA harmonizuje przepisy dotyczące odporności operacyjnej sektora finansowego, mające zastosowanie do dwudziestu różnych rodzajów

² Dz. Urz. UE L 333, s. 1 ze sprost., przy czym na podstawie art. 64 DORA rozporządzenie to stosuje się od dnia 17 stycznia 2025 r.

podmiotów finansowych z poszczególnych sektorów rynku finansowego, jak też zewnętrznych dostawców usług ICT. Należy wyrazić nadzieję, iż komplementarne oraz całościowe podejście regulacyjne ujęte w postanowieniach DORA, w tym poprzez spójną implementację do krajowego porządku prawnego państw członkowskich UE, będzie prowadzić do spójności w stosowaniu i wykładni prawa UE w dziedzinie objętej rozważaniami niniejszego artykułu.

1. Określenie pola problemowego, cel badawczy oraz metodologia podjętych rozważań

Założeniem Autora było położenie szczególnego nacisku na podjęcie badań nad zakresem podmiotowym, przedmiotowym oraz dotyczącym instytucjonalizacji oraz optymalizacji regulacji nadzoru nad rynkiem finansowym UE w odniesieniu do występujących obecnie zagrożeń dla bezpieczeństwa i stabilności sektora bankowego, w tym w szczególności w odniesieniu do ryzyka cybernetycznego. Dla przeprowadzenia tak zarysowanego problemu badawczego w niniejszym artykule została zastosowana metoda dogmatyczno-prawna analizy postanowień aktów polskiego prawodawstwa, jak też rekomendacji oraz innych ważnych dla interpretacji prawa polskiego dokumentów KNF, prawa unijnego, a zwłaszcza postanowień prawa pierwotnego oraz pochodnego, a także innych dokumentów mających znaczenie dla wykładni oraz stosowania prawa unijnego, wytycznych oraz rekomendacji unijnych agencji nadzoru finansowego, a także odrębnych od prawa unijnego standardów oraz dokumentów typu *soft law* organizacji międzynarodowych (ang. *Financial Action Task Force* – FATF, *International Organization of Securities Commissions* – IOSCO, *European Union Agency for Cybersecurity* – ENISA). Ważnym uzupełnieniem było sięgnięcie do metody empirycznej, zwłaszcza do szczegółowej analizy stypizowanych form zagrożeń dla sektora bankowego. Sięgnięto również do metody porównawczej, zwłaszcza w toku analizy instytucjonalizacji kompetencji organów nadzoru nad rynkiem finansowym, jak też przyjętych w obcych porządkach prawno-nadzorczych rozwiązań organizacyjnych.

Celem artykułu jest identyfikacja najważniejszych rodzajów przebiegów zagrażających sektorowi bankowemu, w tym zwłaszcza związanych z zastosowaniem najnowszej infrastruktury teleinformatycznej, które generują ryzyko cybernetyczne dla działalności banków. Należy za L. K. Lavender wskazać, że postęp technologiczny w dziedzinie finansów przed długi czas wyprzedzał regulatorów, którzy dopiero przy gwałtownym wzroście wartości rynku nowoczesnych technologicznie usług bankowych oraz rozwoju segmentu cyberaktywów zaczęli działać, wprowadzając ograniczenia

i zasady znane z reglamentacji tradycyjnych finansów³. Jednakże pomimo tych działań skala przestępstw skierowanych w sektor bankowy cały czas rośnie, przy czym wzrost zainteresowania detalicznych inwestorów tworzy sprzężenie zwrotne, gdyż coraz częściej padają oni ofiarami przestępstw oraz dostarczają płynności koniecznej do finalizacji przestępstw⁴.

2. Podstawowe cechy ryzyka cybernetycznego w bankach

W tym miejscu należy zaproponować wprowadzenie pojęcia ryzyka cybernetycznego jako zbiorczego określenia ryzyka związanego z wieloaspektowym funkcjonowaniem sektora bankowego w obecnym środowisku cyberprzestrzeni. W ślad za skupionymi badaniami P. Smagi ryzyko cybernetyczne należałoby ujmować jako część ryzyka operacyjnego w bankach, przy czym najprościej może być ono rozumiane jako połączenie prawdopodobieństwa oraz skutku wystąpienia zaburzenia w funkcjonowaniu systemów teleinformatycznych w banku, w tym w formie naruszenia poufności, dostępności oraz integralności przetwarzanych danych lub usług związanych z tymi systemami⁵. Jednocześnie – również w wymiarze operacyjnej działalności banku – ryzyko to ujawnia się, gdy banki nie są w stanie zapewnić odpowiednich kadr, narzędzi teleinformatycznych czy zasobów sieciowych, aby uniemożliwić dostęp do swojej infrastruktury osobom lub podmiotom nieuprawnionym. Ryzyko to materializuje się w postaci ataków hakerskich, które mogą przyjąć różne formy⁶, przy czym spośród najczęściej występujących możemy wymienić:

1. tak zwane odmowy dostępu, czyli *Denial of Service* (DoS) oraz *Distributed Denial of Service* (DDoS) – zgodnie z raportem zespołu CSIRT KNF ataki te w uproszczeniu można scharakteryzować jako „działanie przestępcze mające na celu powodowanie czasowej niedostępności systemów teleinformatycznych i usług organizacji świadczonych drogą elektroniczną”, zaś można to porównać do sytuacji, w której nagle przez małą szczelinę próbowała się przedostać bardzo duża ilość wody – otwór po prostu „zatka się”⁷. Istotne

³ L.K. Lavender, *Principles of Cybersecurity*, London 2018, s. 21.

⁴ Ibidem.

⁵ P. Smaga, *Ryzyko cybernetyczne w sektorze bankowym*, 26.06.2024, Obserwator finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/ryzyko-cybernetyczne-w-sektorze-bankowym> (dostęp: 21.07.2025 r.) wraz z cytowaną tam literaturą oraz opracowaniami europejskich oraz międzynarodowych regulatorów rynku finansowego.

⁶ Ibidem.

⁷ CSIRT KNF, *Cyberzagrożenia w systemie finansowym 2022*, s. 48, https://cebrf.knf.gov.pl/images/Cyberzagroenia_w_sektorze_f finansowym_2022.pdf (dostęp: 21.07.2025 r.).

jest również to, iż celem ataków cyberprzestępców stały się również banki centralne, instytucje o kluczowym znaczeniu dla zapewnienia stabilności finansowej danego rynku bankowego czy szerzej nawet regionalnej oraz globalnej sieci bezpieczeństwa finansowego⁸;

2. *ransomware* to rodzaj ataku, w którym hakerzy dokonują „włamania z porwaniem dla okupu”, jednak w tym wypadku kradzieży podlegają wrażliwe dane z systemów bankowych, zaś odzyskanie dostępu do utraconych czy też „porwanych” danych jest możliwe po zapłaceniu okupu (ang. *ransom*), gdy natomiast to nie nastąpi, to wówczas hakerzy grożą sprzedażą lub ujawnieniem danych w internecie⁹;
3. *phishing*, czyli kradzież tożsamości – próba wyłudzenia (np. od klientów banków czy też od pracowników banków) poufnych danych (np. do logowania do systemów banku) poprzez oszustwo i podszywanie się pod inne osoby bądź instytucje¹⁰. W tym rodzaju zagrożenia dla bankowości cyfrowej kluczowe jest to, że przestępcy wykorzystują następnie te dane, aby uzyskać nieautoryzowany dostęp do banku. Jak podkreśla P. Król, rodzajów ataków jest jednak znacznie więcej, a także niezmiernie dynamicznie ewoluują one, utrudniając w ten sposób identyfikację oraz obronę przed ryzykiem cybernetycznym¹¹.

Banki jako instytucje wieloaspektowo „zanurzone” w cyberprzestrzeni nie są w stanie uniknąć narażenia na ryzyko cybernetyczne, jak też uczą się dopiero nim skutecznie zarządzać. Jak trafnie zaznacza P. Smaga, wobec słabej dostępności ustrukturyzowanych danych o atakach cybernetycznych, a także technologicznej oraz kryminalistycznej specyfice tych zjawisk, niezmiernie trudnym zadaniem jest pomiar ekspozycji banków na ryzyko cybernetyczne, zaś potencjalne koszty, jakie mogą banki ponieść, to nie tylko wymierne straty finansowe, ale również bardzo istotne skutki pośrednie, takie jak utrata reputacji czy ryzyko prawne (np. pozwy od klientów), jak wreszcie negatywne reperkusje dla stabilności całego danego rynku finansowego (ryzyko zarażenia się, ryzyko kontrahenta)¹².

⁸ L.K. Lavender, *Principles...*, s. 28.

⁹ P. Król, *Ransomware jako zagrożenie dla infrastruktury krytycznej, ze szczególnym uwzględnieniem systemu bankowego*, *Bezpieczny Bank* 2025, nr 1(98), s. 97 i nast.

¹⁰ P. Smaga, *Ryzyko...*; por. szerzej: P. Król, *Phishing jako zagrożenie dla bezpieczeństwa bankowości cyfrowej*, *Bezpieczny Bank* 2024, nr 1(94), s. 25 i nast.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem.

3. Definicje legalne ryzyka cybernetycznego

Próbując ująć z prawnego punktu widzenia ryzyko cybernetyczne, to odnosi się ono do potencjalnie negatywnych skutków, takich jak straty finansowe, zakłócenia operacyjne lub szkody wizerunkowe, wynikających z zagrożeń lub luk w zabezpieczeniach systemów informatycznych i danych¹³. Obejmuje to konsekwencje nieautoryzowanego dostępu, wykorzystania, ujawnienia lub zniszczenia informacji cyfrowych i jest często definiowane na podstawie prawdopodobieństwa i wagi wystąpienia, przy czym aspekty prawne dotyczące ryzyka cybernetycznego obejmują również nieprzestrzeganie przepisów i regulacji dotyczących ochrony danych¹⁴.

N. Vyas Joshi wskazuje na następujące, kluczowe aspekty ryzyka cybernetycznego¹⁵:

1. zagrożenia – są to potencjalnie szkodliwe działania lub okoliczności, które mogą wykorzystywać luki w zabezpieczeniach, w tym ataki zewnętrzne (złośliwe oprogramowanie, *phishing*), zagrożenia wewnętrzne (nieuczciwi pracownicy) i luki w zabezpieczeniach stron trzecich;
2. luki w zabezpieczeniach – są to słabości lub wady systemów cyfrowych, takie jak tzw. niezłaatane oprogramowanie, błędne konfiguracje lub niezabezpieczone protokoły sieciowe, które mogą zostać wykorzystane przez zagrożenia;
3. konsekwencje – negatywne skutki, które mogą wynikać z cyberincydentu, takie jak:
 - straty finansowe: kary pieniężne, koszty odzyskiwania lub utrata przychodów;
 - zakłócenia operacyjne: przestoje, utrata produktywności lub niezdolność do wykonywania podstawowych funkcji;
 - uszczerbek na reputacji: utrata zaufania klientów, negatywne postrzeganie publiczne lub utrata wartości marki¹⁶;
4. konsekwencje prawne i regulacyjne – kary, grzywny lub inne sankcje administracyjne za naruszenie przepisów o ochronie danych osobowych, ochronie danych ICT lub inne przepisy bezpieczeństwa (np. infrastruktury krytycznej)¹⁷.

Po zarysowaniu tła rozważań doktrynalnych należy przejść do definicji legalnej ryzyka cybernetycznego ustanowionej przepisem

¹³ A. Touring, *Cybersecurity Risks Landscape*, New York 2025, s. 26.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ N. Vyas Joshi, *Cyber Threat. Navigating Legal Challenges in the Digital Age*, Vol. 2, New Delhi 2024, s. 53-68.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

art. 3 DORA. Celem rozporządzenia jest dostosowanie ram regulacyjnych do rozwoju technologii finansowych oraz ujednolicenie norm bezpieczeństwa cyfrowego w sektorze finansowym, w szczególności w zakresie zarządzania ryzykiem związanym z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, zarządzania incydentami związanymi z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, ich klasyfikacji i sposobu zgłaszania, testowania operacyjnej odporności cyfrowej, zarządzania ryzykiem ze strony zewnętrznych dostawców usług związanych z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi.

Art. 3 pkt 5 DORA wskazuje, iż „ryzyko związane z ICT” (ang. *ICT risk*) oznacza każdą dającą się racjonalnie określić okoliczność związaną z użytkowaniem sieci i systemów informatycznych, która – jeżeli dojdzie do jej urzeczywistnienia – może zagrozić bezpieczeństwu sieci i systemów informatycznych, dowolnego narzędzia lub procesu zależnego od technologii, bezpieczeństwu operacji i procesów lub świadczeniu usług poprzez wywołanie negatywnych skutków w środowisku cyfrowym lub fizycznym.

Postanowienia art. 3 pkt 8-11 DORA odnoszą się do kwestii materializacji ryzyka ICT w postaci kwalifikowanych prawnie rodzajów incydentów. W szczególności „incydent związany z ICT” (ang. *ICT-related incident*, art. 3 pkt 8 DORA) oznacza pojedyncze zdarzenie lub serię powiązanych ze sobą zdarzeń, nieplanowanych przez dany podmiot finansowy, które zagrażają bezpieczeństwu sieci i systemów informatycznych i mają negatywny wpływ na dostępność, autentyczność, integralność lub poufność danych lub na usługi świadczone przez ten podmiot finansowy. Art. 3 pkt 9 stanowi, że „incydent operacyjny lub incydent w zakresie bezpieczeństwa związany z płatnościami” (ang. *operational or security payment-related incident*) oznacza zdarzenie lub serię powiązanych ze sobą zdarzeń, nieplanowanych przez podmioty finansowe, o których mowa w art. 2 ust. 1 lit. a)–d) DORA, związanych z ICT lub nie, które mają negatywny wpływ na dostępność, autentyczność, integralność lub poufność danych związanych z płatnościami lub świadczonych usług związanych z płatnościami realizowanymi przez dany podmiot finansowy. Regulacje DORA, w art. 3 pkt 10, wyodrębniają także „poważny incydent związany z ICT” (ang. *major ICT-related incident*), który oznacza incydent związany z ICT o dużym negatywnym wpływie na sieci i systemy informatyczne, które wspierają krytyczne lub istotne funkcje podmiotu finansowego. Unormowania art. 3 pkt 11 DORA zawierają także definicję „poważnego incydentu operacyjnego lub poważnego incydentu w zakresie bezpieczeństwa związanego z płatnościami” (ang. *major operational or security payment-related incident*), który oznacza incydent operacyjny lub incydent w zakresie bezpieczeństwa związany z płatnościami o dużym negatywnym wpływie na świadczone usługi związane z płatnościami.

Wśród unormowań DORA znajdujemy także art. 3 pkt 13 definiujący „znaczące cyberzagrożenie” (ang. *significant cyber threat*), który to termin oznacza cyberzagrożenie, którego charakterystyka techniczna wskazuje, że potencjalnie może spowodować poważny incydent związany z ICT lub poważny incydent operacyjny, lub poważny incydent w zakresie bezpieczeństwa związany z płatnościami. Natomiast pkt 14 art. 3 DORA definiuje termin „cyberatak” (ang. *cyber-attack*), który oznacza złośliwy incydent związany z ICT wywołany przez próbę zniszczenia, ujawnienia, zmiany, dezaktywacji, kradzieży lub uzyskania nieuprawnionego dostępu do składnika aktywów lub jego nieuprawnionego wykorzystania przez jakiegokolwiek agresora.

Jeżeli chodzi o przyjęte w najistotniejszych, pozaeuropejskich jurysdykcjach definicje prawne, to należy przywołać Kodeks Stanów Zjednoczonych¹⁸, Tytuł VI, Rozdział 6 – Cyberbezpieczeństwo, którego § 650 ust. 7 definiuje „ryzyko cyberbezpieczeństwa” jako:

(A) oznacza zagrożenia oraz podatność na zagrożenia informacji lub systemów informatycznych oraz wszelkie powiązane konsekwencje spowodowane lub wynikające z nieautoryzowanego dostępu, użycia, ujawnienia, degradacji, zakłócenia, modyfikacji lub zniszczenia takich informacji lub systemów informatycznych, w tym powiązane konsekwencje spowodowane aktem terroryzmu; i (B) nie obejmuje żadnych działań, które wiążą się wyłącznie z naruszeniem warunków świadczenia usług przez konsumenta lub umowy licencyjnej konsumenta¹⁹.

Wracając do rozwiązań prawnych Unii Europejskiej, należy również zwrócić uwagę na rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr (UE) 2019/881 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie powołania ENISA

¹⁸ Kodeks Stanów Zjednoczonych (ang. *United States Code* – USC) to kodyfikacja prawa Stanów Zjednoczonych według jego przedmiotu. Jest on podzielony na 53 tytuły i publikowany przez Biuro Rady ds. Rewizji Prawa Izby Reprezentantów Stanów Zjednoczonych. Kodeks Stanów Zjednoczonych został po raz pierwszy opublikowany w 1926 roku. Kolejne wydanie główne ukazało się w 1934 roku, a kolejne wydania główne ukazywały się co sześć lat od 1934 roku. Pomiedzy wydaniami publikowane są coroczne suplementy zbiorcze w celu przedstawienia najbardziej aktualnych informacji prawnolegislacyjnych. Kodeks Stanów Zjednoczonych nie obejmuje przepisów wydanych przez agencje władzy wykonawczej, orzeczeń sądów federalnych, traktatów ani ustaw uchwalonych przez władze stanowe lub lokalne. Przepisy wydane przez agencje władzy wykonawczej są dostępne w Kodeksie Przepisów Federalnych (ang. *Code of Federal Regulations*), zaś proponowane oraz niedawno przyjęte przez Kongres USA przepisy można znaleźć w Rejestrze Federalnym (ang. *Federal Register*). USC jest dostępny pod adresem: www.uscode.house.gov (dostęp: 12.08.2025 r.).

¹⁹ 6 USC § 605(7) the term “cybersecurity risk”— (A) means threats to and vulnerabilities of information or information systems and any related consequences caused by or resulting from unauthorized access, use, disclosure, degradation, disruption, modification, or destruction of such information or information systems, including such related consequences caused by an act of terrorism; and (B) does not include any action that solely involves a violation of a consumer term of service or a consumer licensing agreement.

(Agencji Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa) oraz certyfikacji cyberbezpieczeństwa w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz uchylenia rozporządzenia (UE) nr 526/2013. Przywołane rozporządzenie o cyberbezpieczeństwie definiuje w art. 2 pkt 37 „ryzyko cyberbezpieczeństwa” jako potencjalne straty lub zakłócenia spowodowane incydem, wyrażone jako połączenie wielkości straty i prawdopodobieństwa jej wystąpienia.

W tym miejscu należy przenieść nasze rozważania na najnowszy akt prawa UE w przedmiotowej dziedzinie, to jest DORA, którego celem jest zwiększenie operacyjnej odporności cyfrowej podmiotów finansowych oraz uregulowanie świadczenia usług ICT na rynku finansowym, obowiązujące od 17 stycznia 2025 r., która ustanawia jednolite standardy zarządzania ryzykiem ICT, zarządzania ryzykiem ICT w odniesieniu do podmiotów zewnętrznych, zgłaszania incydentów związanych z ICT, testowania odporności oraz udostępniania informacji dla podmiotów finansowych.

DORA dotyczy niemal wszystkich podmiotów finansowych w UE, w tym banków, ubezpieczycieli i instytucji płatniczych²⁰, przy czym w art. 1 ust. 1 DORA czytamy, że „w celu osiągnięcia wysokiego wspólnego poziomu operacyjnej odporności cyfrowej w niniejszym rozporządzeniu ustanawia się (...) jednolite wymogi dotyczące bezpieczeństwa sieci i systemów informatycznych wspierających procesy biznesowe podmiotów finansowych”.

Kluczowe wymogi DORA w stosunku do banków to zgodnie z art. 1:

- zarządzanie ryzykiem ICT – banki muszą określić i zarządzać ryzykiem związanym z ich siecią i systemami informatycznymi;
- ryzyko związane z podmiotami zewnętrznymi – obowiązkowa jest należyta staranność i określone zobowiązania umowne dla zewnętrznych dostawców usług ICT;
- zgłaszanie incydentów: banki muszą zgłaszać poważne incydenty związane z ICT zgodnie z określonymi kryteriami;
- testowanie odporności cyfrowej – obowiązkowe testy, w tym testy penetracyjne, oparte na zagrożeniach dla niektórych podmiotów, są wymagane do oceny odporności;
- wymiana informacji – uwzględniono wymogi dotyczące udostępniania informacji wywiadowczych o zagrożeniach i danych wywiadowczych w sektorze finansowym²¹.

²⁰ Por. szerzej: J. Byrski, J. Kurek (red.), *Rozporządzenie UE w sprawie operacyjnej odporności cyfrowej sektora finansowego (DORA). Komentarz*, Warszawa 2025.

²¹ Por. szerzej: M. Lemonnier (red.), *DORA. Operacyjna odporność cyfrowa sektora finansowego. Komentarz*, Warszawa 2025.

Istotne znaczenie dla kwestii ograniczania ryzyka cybernetycznego ma także dyrektywa w sprawie usług płatniczych 2 (PSD2) – to dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2366 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca dyrektywy 2002/65/WE, 2009/110/WE, 2013/36/UE i rozporządzenie (UE) nr 1093/2010 oraz uchylająca dyrektywę 2007/64/WE²², przy czym dyrektywa ta, obowiązująca od 2018 r., zawiera szczegółowe środki bezpieczeństwa teleinformatycznego mające na celu wzmocnienie systemów płatności.

Kluczowe obowiązki w zakresie zachowania cyberodporności banku dyrektywa kieruje wobec organu zarządzającego, w tym ostateczna odpowiedzialność za ramy zarządzania ryzykiem informatycznym w organizacji spoczywa na organie zarządzającym, który musi je zatwierdzać i nadzorować. W zakresie ryzyka stron trzecich banki muszą przeprowadzać dokładną weryfikację swoich dostawców usług ICT, w tym wyspecjalizowanych dostawców kluczowych usług IT. Banki muszą inwestować w poprawę odporności na cyberataki poprzez wzmocnienie łańcuchów dostaw, poprawę zdolności reagowania na incydenty oraz udoskonalenie ram zarządzania ryzykiem.

4. Cyberataki na banki centralne

Mało poruszonym wątkiem współczesnych zagrożeń dla sektora bankowego spowodowanych atakami cybernetycznymi jest to, iż również banki centralne stały się obiektem tego rodzaju ataków. Tymczasem banki centralne to krytyczny element każdego sektora bankowego, pełniący kluczową rolę w gospodarce, stanowiący istotną część krytycznej infrastruktury finansowej każdego państwa, a w UE, poprzez szczególną pozycję traktatową Europejskiego Banku Centralnego (EBC) oraz jego relacje z innymi bankami centralnymi Eurosystemu²³, również UE jako całości. Banki centralne stanowią wyjątkowe instytucje publiczne, posiadają monopol na emisję pieniądza, odpowiadają za politykę pieniężną, stabilność finansową (nadzór mikro- i makroostrożnościowy), nadzór nad systemami płatności oraz rozrachunku papierów wartościowych, przeprowadzają operacje walutowe, jak też zarządzają oficjalnymi rezerwami walutowymi, a także wspierają zarządzanie finansami państwa. Jednocześnie banki

²² Dz. Urz. UE L 337 z 23.12.2015, s. 35–127.

²³ Na Eurosystem składają się narodowe banki centralne tych państw członkowskich UE, które przyjęły wspólną walutę euro; wszystkie narodowe banki centralne państw członkowskich wchodzą w skład Europejskiego Systemu Banków Centralnych (ESBC); por. szerzej: A. Nowak-Far, *Unia Gospodarcza i Walutowa w Europie*, Warszawa 2011, s. 64–65.

centralne dysponują także ogromnymi ilościami poufnych danych finansowych (np. śróddziennych sald rozliczeniowych poszczególnych banków komercyjnych, sald operacji na papierach wartościowych albo transakcji transgranicznych), czyniąc banki centralne atrakcyjnymi celami dla hakerów²⁴.

Za trafny należy uznać pogląd P. Smagi, wskazujący na to, iż wstępną ocenę wpływu cyberataków na banki centralne można dokonać przez pryzmat triady bezpieczeństwa informacji CIA:

1. poufność (ujawnienie poufnych dokumentów w wyniku naruszenia danych, np. wewnętrznych szczegółów dotyczących przyszłej polityki banku centralnego lub wyciek dokumentów technicznych za pośrednictwem chmury);
2. integralność (niewłaściwe wykorzystanie wewnętrznych systemów w przypadku oszustwa zewnętrznego);
3. dostępność (tymczasowa niedostępność usługi z powodu jej zakłócenia, jak np. w przypadku systemu płatności międzybankowych)²⁵.

Naruszenie dostępności i zaburzenie działania systemów banku centralnego bądź wyciek poufnych danych mogą potencjalnie prowadzić nie tylko do strat finansowych, poważnej erozji zaufania publicznego, ale także – w skrajnym przypadku – nawet do destabilizacji całego systemu finansowego.

Podkreślenia wymaga to, że materializacja ryzyka cybernetycznego w systemie finansowym może przerodzić się w kryzys płynnościowy, gdyż pierwotnie zaatakowana instytucja – w opinii Europejskiej Rady do spraw Ryzyka Systemowego (ESRB²⁶) – nie będzie w stanie zaabsorbować szoku i w efekcie rozprzestrzeni się on na szeroką skalę, stając się źródłem efektu zarażania innych instytucji, zagrażając stabilności finansowej²⁷. Z ankiety przeprowadzonej przez BIS w 2022 r. wśród banków centralnych wynika, że szacują one straty z tytułu ataku o skutkach systemowych na instytucję finansową maksymalnie nawet na 5 proc. PKB swojej jurysdykcji monetarnej. Potencjalnie największe zaburzenie stabilności finansowej może wystąpić

²⁴ P. Smaga, *Cyberataki na banki centralne – nowe zagrożenia w erze cyfrowej*, 06.03.2025, Obserwator finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/cyberataki-na-banki-centralne-nowe-zagrozenia-w-erze-cyfrowej> (dostęp: 21.07.2025 r.).

²⁵ Ibidem.

²⁶ Europejska Rada ds. Ryzyka Systemowego (ESRB) jest niezależnym organem Unii Europejskiej sprawującym nadzór makro-ostrożnościowy nad europejskim systemem finansowym. ESRB została utworzona na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1092/2010 z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie unijnego nadzoru makroostrożnościowego nad systemem finansowym i ustanowienia Europejskiej Rady ds. Ryzyka Systemowego (Dz. Urz. UE L 331 z 15.12.2010 r., s. 1), które weszło w życie 16 grudnia 2010 r.

²⁷ ESRB, *Advancing Macroprudential Tools for Cyber Resilience. February 2023, European Systemic Risk Board, 2023* <https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/reports/esrb.macroprudentialtoolscyberresilience220214-984a5ab3a7.en.pdf> (dostęp: 09.06.2025 r.).

w przypadku ataku na infrastrukturę rynku finansowego, tzn. systemy płatności i rozliczeń nadzorowane (a i częściowo prowadzone) przez bank centralny. W przypadku przedłużającej się niedostępności systemów rozliczeniowych znacząco negatywnie wpłynęłoby to na ryzyko płynności banków komercyjnych, zważywszy na istotne współpowiązania między nimi²⁸.

Stosując w tym miejscu metodę empiryczną, możemy wskazać na to, jak w praktyce przebiegały hakerskie cyberataki, choć niestety same banki centralne bardzo rzadko publicznie o tym informują. Połączenie informacji zawartych w dostępnych zasobach internetowych pozwoliło na zidentyfikowanie 81 przypadków publicznie ujawnionych ataków hakerskich na 60 banków centralnych na świecie w latach 2010–2024²⁹. Wartość ta jest najprawdopodobniej istotnie niedoszacowana ze względu na znaczne ograniczenia w dostępności kompletnych danych na temat ataków.

5. Fenomen współczesnej cyberprzestępczości w kontekście usług finansowych – próba typologii

Obecna epoka cyfrowa przyniosła ze sobą zupełnie nowe zagrożenia w niewyobrażalnej dotąd skali, przy czym efektem bezpośrednim rozwoju komunikacji wykorzystującej zapis cyfrowy i sieci teleinformatyczne jest proces globalizacji, a zmiany związane z „cyfryzacją życia ludzkiego” stanowią główne źródło powstania zagrożeń bezpieczeństwa i porządku prawnego³⁰. Na tym tle przestępstwa popełniane w cyberprzestrzeni zaliczamy do cyberprzestępczości, zaś wynika to z analizy charakteru tego przestępstwa, jak też znajduje potwierdzenie w literaturze przedmiotu³¹.

W opinii P. Opitka cyberprzestrzeń może być rozumiana od strony prawa jako miejsce niematerialne, ale odbijające się w świecie rzeczywistym i wpływające na zachowania jego mieszkańców³², zaś dodatkowo jest ona tworem ponadgranicznym, nieposiadającym swojego centrum, ponieważ jako całość stanowi wszystkie połączone ze sobą urządzenia teleinformatyczne³³. W konsekwencji takiego ujęcia rozchodzi się więc o pewien

²⁸ Ibidem.

²⁹ P. Smaga, *Cyberataki...*

³⁰ K. Chałubińska-Jentkiewicz, M. Karpiuk, *Prawo nowych technologii – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2015 s. 454.

³¹ Por. J. Kosiński, *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Kraków 2018, s. 465.

³² W podręczniku Interpolu z 2007 r. zwraca się szczególną uwagę na cztery główne obszary współczesnej cyberprzestępczości, do których zalicza się m.in. nielegalną zawartość cyfrowych nośników danych (a takimi są niewątpliwie pamięci komputerów czy skimmerów wykorzystywane do przetwarzania nielegalnie pozyskanych danych kartowych); por. 14 IT Crime Manual of the Interpol Working Party on Information Technology Crime – Europe 2007.

³³ P. Opitek, *Skimming – aspekty kryminalistyczne. Cyberprzestępczość w bankowości elektro-*

zbiór urządzeń cyfrowych, takich jak Internet, telefon, radio czy telewizja, zdolnych do wzajemnej komunikacji i przesyłania, odbierania oraz gromadzenia pakietów danych, chociaż niewątpliwie to sieć internetowa jest najczęściej i najchętniej odwiedzana przez przestępców³⁴. Nieprzypadkowo więc cyberprzestępczość jest utożsamiana z przestępczością komputerową (ang. *computer crime*), przestępczością teleinformatyczną (ang. *ICT crime*) lub przestępczością z wykorzystaniem nowoczesnych technologii teleinformatycznych (ang. *high-tech crime*)³⁵. W tym miejscu wskazać należy – za ujęciem P. Opitka³⁶ – pewne stypizowane cechy, jakimi odznaczają się czyny cyberprzestępstw, czyli:

- 1) zaangażowanie urządzeń teleinformatycznych, które są przedmiotem, środkiem lub celem zamachu;
- 2) łatwa w obsłudze, ale zaawansowana technologia wykorzystywana przez przestępców;
- 3) anonimowość sprawcy;
- 4) w wielu przypadkach nieświadomość ofiary, że jest podmiotem nielegalnych działań;
- 5) krótki czas potrzebny do popełnienia przestępstwa;
- 6) stosunkowo niskie koszty finansowe ponoszone przez sprawców w stosunku do proporcjonalnie dużych korzyści;
- 7) zorganizowanie i specjalizacja cyberprzestępców;
- 8) międzynarodowy zasięg (transgraniczność).

Postulaty de lege ferenda

Należy postulować włączenie systemowego wymiaru cyberryzyka do prawodawstwa i nadzoru ostrożnościowego oraz makroostrożnościowego, gdyż obecne przepisy dotyczące ICT i cyberryzyka koncentrują się głównie na pojedynczej instytucji. Zharmonizowany poziom cyberbezpieczeństwa wszystkich instytucji finansowych ograniczyłby ryzyko nie tylko dla pojedynczej instytucji, ale także dla całego systemu.

Ważne jest również ustanowienie uzupełniających środków makroostrożnościowych, przy czym mogą one zostać skonstruowane analogicznie do istniejących środków systemowych dotyczących ryzyka kapitałowego i płynności – takich jak dodatkowe wymogi bezpieczeństwa dla instytucji finansowych o znaczeniu systemowym. Przypomnijmy, że przepisy DORA uznają systemowy charakter cyberryzyka i obejmują szereg środków mają-

nicznej, Warszawa 2017, s. 122.

³⁴ W.A. Kasprzak, *Ślady kryminalistyczne*, Warszawa 2015, s. 10, 33–34.

³⁵ J. Kosiński, *Paradygmaty...*, s. 35.

³⁶ P. Opitek, *Skimming...*, s. 124.

cych na celu jego rozwiązanie, w tym wspieranie wymiany informacji z systemów zgłaszania incydentów oraz wzmożoną kontrolę roli i współzależności zewnętrznych dostawców usług (tzw. *third party providers* – TPP).

Należy jednocześnie odpowiednio uwzględnić systemowy charakter cyberzagrożeń w działaniach organów regulacyjnych oraz nadzorczych, przy czym współpraca w dziedzinie cyberbezpieczeństwa pomiędzy regulatorami a instytucjami finansowymi może napotykać na istotne ograniczenia. Instytucje prywatne często bowiem obawiają się ściślejszej współpracy z organami regulacyjnymi ds. cyberbezpieczeństwa ze względu na kwestie poufności i konkurencji, zaś dodatkowo związku z tym brakuje europejskich forów współpracy – być może już czas uzupełnić Europejską Radę Ryzyka Systemowego o odrębną Europejską Radę ds. Ryzyka Cybernetycznego. Jeżeli chodzi o inne inicjatywy europejskie, takie jak Inicjatywa na rzecz Wymiany Informacji i Danych Wywiadowczych w Cyberprzestrzeni (CIISI-EU), to niewątpliwie należy je rozszerzyć i udoskonalić, aby zoptymalizować współpracę, jak też wymianę informacji oraz najlepszych praktyk w europejskim sektorze finansowym. Nadto Agencja Unii Europejskiej ds. Cyberbezpieczeństwa (ENISA) mogłaby odegrać kluczową rolę jako centralny ośrodek wspierający i koordynujący współpracę międzysektorową oraz wymianę informacji między interesariuszami publicznymi i prywatnymi w całej UE.

Podsumowanie

Należy wskazać, że analiza zagrożeń związanych z cyberatakami na instytucje finansowe, w tym zwłaszcza banki, umożliwia sformułowanie kilku istotnych wniosków. Przede wszystkim możliwość ataków z cyberprzestrzeni stanowi realne i aktualne zagrożenie, które nie tylko nie traci na znaczeniu, ale wraz z rozwojem techniki i technologii, a także popularności bankowości internetowej czy stosowania technologii przechowywania danych bankowych w chmurze kreuje nowe formy i metody ataku.

Podsumowując, rozpowszechnienie się cyberzagrożeń dla bezpiecznego działania banków zwiększa konieczność umacniania i rozwijania swobodnego firewalla reżimu regulacyjnego oraz aktualizuje konieczność nieustającego szerzenia wiedzy o cyberprzestępczości wśród pracowników instytucji finansowych odpowiedzialnych za przeciwdziałanie cyberzagrożeniom. Pamiętajmy jednak, że cyberprzestrzeń daje przestępcom globalne możliwości i dużą dozę anonimowości, co nie tylko potencjalnie napędza oszustwa, wymuszenia i ataki hakerskie na różną skalę, ale także utrudnia pozyskanie wiarygodnych danych o skali i rodzajach dokonywanych nadużyć.

A B S T R A C T

The author is discussing the growing threat to the financial sector from a new type of risk – cyber risk. Cyber risk is a technological and regulatory phenomenon, that has not yet been sufficiently explored in terms of developing comprehensive internal bank policies, conceptualizing optimal supervisory and prudential approaches, or developing uniform global solutions. In recent years, European Union institutions and bodies have placed significant emphasis on regulations to strengthen information and communication technology (ICT) security, particularly cybersecurity, in the European financial sector. It is important to emphasize – for example, considering the new generation of supervisory regulations, following the global financial crisis of 2008-2010 – that introducing new regulations and effective mechanisms for their application is a key factor in promoting financial stability. In the current era, when strengthening the cyber resilience of the financial sector is essential, a prudent, consistent, and coherent regulatory strategy can help ensure the necessary security foundations across the financial sector to mitigate institutional and systemic risk. In this article, the author aims to provide a comprehensive overview of the current European regulatory landscape for the financial sector in terms of ICT risk and cybersecurity. He attempts to define the concept of cyber risk, identifies a group of typified cyber threats—including denial of Service (DoS), distributed denial of service (DDoS), ransomware, phishing, and skimming—as well as presents legal proposals for developing and supplementing regulatory measures already adopted in the EU and globally to achieve a

coherent, effective, and comprehensive legislative landscape for ensuring the cyber resilience of the European financial sector.

Keywords: Banking system, cyber risk, financial stability, denial of Service (DoS), distributed denial of service (DDoS), crypto-assets, financial market, banking supervision, EU law, skimming, phishing, ransomware, DORA

Bibliografia

- 14 IT Crime Manual of the Interpol Working Party on Information Technology Crime – Europe 2007.
- Byrski J., Kurek J. (red.), *Rozporządzenie UE w sprawie operacyjnej odporności cyfrowej sektora finansowego (DORA). Komentarz*, Warszawa 2025.
- Chałubińska-Jentkiewicz K., Karpiuk M., *Prawo nowych technologii – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2015.
- CSIRT KNF, *Cyberzagrożenia w systemie finansowym 2022*, https://cebrf.knf.gov.pl/images/Cyberzagrozenia_w_sektorze_finansowym_2022.pdf (dostęp: 21.07.2025 r.).
- ESRB, *Advancing Macroprudential Tools for Cyber Resilience. February 2023*, European Systemic Risk Board, 2023 <https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/reports/esrb.macroprudentialtoolscyberresilience202014-984a5ab3a7.en.pdf> (dostęp: 09.06.2025 r.).
- Jasiński W., Mądrzejowski K., Wiciak R. (red.), *Przestępczość zorganizowana*, Warszawa 2019,
- Kasprzak A., *Ślady kryminalistyczne*, Warszawa 2015.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Banku Centralnego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Unijna tablica wyników wymiaru sprawiedliwości z 2020 r., COM(2020) 306 final, Bruksela 2020.
- Kosiński J., *Paradygmaty cyberprzestępczości*, Kraków 2018.
- Król P., *Phishing jako zagrożenie dla bezpieczeństwa bankowości cyfrowej*, Bezpieczny Bank 2024, nr 1(94).
- Król P., *Ransomware jako zagrożenie dla infrastruktury krytycznej, ze szczególnym uwzględnieniem systemu bankowego*, Bezpieczny Bank 2025, nr 1(98).
- Lavender L.K., *Principles of Cybersecurity*, London 2018.
- Lemonnier M. (red.), *DORA. Operacyjna odporność cyfrowa sektora finansowego. Komentarz*, Warszawa 2025.
- Nowak-Far A., *Unia Gospodarcza i Walutowa w Europie*, Warszawa 2011.
- Opitek P., *Kryptowaluty w aspekcie czynności dochodzeniowo-śledczych policji*, Przegląd Policyjny 2017, nr 2(126).

Opitek P., *Skimming – aspekty kryminalistyczne. Cyberprzestępczość w bankowości elektronicznej*, Warszawa 2017.

Pływaczewski W. (red.), *Przeciwdziałanie patologiom na rynkach finansowych od edukacji ekonomicznej po prawnokarne środki oddziaływania*, Warszawa 2016.

Schaal P., *Pieniądz i polityka pieniężna*, Warszawa 1996.

Scholten M. (red.), *Research Handbook on the Enforcement of EU Law*, Cheltenham 2023.

Sławiński A. (red.), *Polityka pieniężna*, Warszawa 2011.

Szostek D., *Blockchain a prawo*, Warszawa 2019.

Touring A., *Cybersecurity Risks Landscape*, New York 2025.

Vyas Joshi N., *Cyber Threat. Navigating Legal Challenges in the Digital Age*, Vol. 2, New Delhi 2024.

Wnęk M., *Natura prawna kryptowaluty*, Warszawa 2023.

Akty prawne

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2366 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie usług płatniczych w ramach rynku wewnętrznego, zmieniająca dyrektywy 2002/65/WE, 2009/110/WE, 2013/36/UE i rozporządzenie (UE) nr 1093/2010 oraz uchylająca dyrektywę 2007/64/WE (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz. Urz. UE L 337 z 23.12.2015, s. 35-127.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1092/2010 z dnia 24 listopada 2010 r. w sprawie unijnego nadzoru makroostrożnościowego nad systemem finansowym i ustanowienia Europejskiej Rady ds. Ryzyka Systemowego, Dz. Urz. UE L 331 z 15.12.2010 r., s. 1.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2554 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie operacyjnej odporności cyfrowej sektora finansowego i zmieniające rozporządzenia (WE) nr 1060/2009, (UE) nr 648/2012, (UE) nr 600/2014, (UE) nr 909/2014 oraz (UE) 2016/1011, Dz. Urz. UE L 333 z 27.12.2022, s. 1-79.

Strony internetowe

Smaga P., *Cyberataki na banki centralne – nowe zagrożenia w erze cyfrowej*, 06.03.2025, Obserwator finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/cyberataki-na-banki-centralne-nowe-zagrozenia-w-erze-cyfrowej> (dostęp: 21.07.2025 r.).

Smaga P., *Ryzyko cybernetyczne w sektorze bankowym*, 26.06.2024, Obserwator finansowy, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/rynki-finansowe/bankowosc/ryzyko-cybernetyczne-w-sektorze-bankowym> (dostęp: 21.07.2025 r.).

Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych na tle innych zawodów prawniczych

Disciplinary Liability of Attorneys at Law Compared to Other Legal Professions

S T R E S Z C Z E N I E :

Przedmiotem artykułu jest problematyka dotycząca ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej przez radców prawnych i aplikantów radcowskich. Na podstawie analizy literatury krajowej i ustawodawstwa porównano kwestie odpowiedzialności zawodowej przedstawicieli wybranych zawodów prawniczych. W pracy zaprezentowano główne założenia dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej ponoszonej przez przedstawicieli samorządu radców prawnych. Na podstawie aktów normatywnych przeprowadzono analizę porównawczą wybranych rozwiązań prawnych przyjętych w regulacjach ustawowych dla pozostałych profesji prawniczych. W artykule odniesiono się do zarzutów dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz zaprezentowano autorskie pomysły zmian w ustawie o radcach prawnych.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność dyscyplinarna, sąd dyscyplinarny, radca prawny, adwokat

I. Wprowadzenie

Zawód radcy prawnego jest zawodem zaufania publicznego. Oznacza to, że charakteryzuje się on znacznym zaufaniem społecznym – rozumianym jako specyficzna więź łącząca wykonującego ten zawód z obywatelem². Ustawa o radcach prawnych³ nie wskazuje, co prawda, że zawód ten posiada przymiot zaufania publicznego, ale w tej kwestii jednoznacznie wypowiedział się Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z 7 maja 2002 r. Trybunał Konstytucyjny uznał, że zawody zaufania publicznego polegają

¹ Doktor Jarosław Kowalski, Katedra Prawa Informatycznego i Zawodów Prawnictwa, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, ORCID 0000-0002-4731-1928.

² L. Grzonka, J. Kostrubiec, *Zawód zaufania publicznego. Przyczynek do dyskusji*, Studia Iuridica Lublinensia 2007, tom 9, s. 26.

³ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 499, dalej u.r.p.

na świadczeniu usług związanych z osobistymi potrzebami ludzi, a sposób ich wykonywania, z uwagi na wyjątkowy charakter przedmiotowych zawodów, określony jest także normami etyki zawodowej, treścią ślubowania i tradycją korporacji zawodowych⁴. Nieodłączną cechą zawodów zaufania publicznego są normy prawne odnoszące się do odpowiedzialności dyscyplinarnej. Wykonywanie zawodu radcy prawnego wiąże się także z możliwością ponoszenia takiej odpowiedzialności w przypadku stwierdzenia postępowania sprzecznego z prawem, normami etycznymi lub godnością zawodu, bądź też naruszenia obowiązków zawodowych.

Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych uregulowana jest w u.r.p., a w zakresie obowiązków obwinionego także w Kodeksie Etyki Radcy Prawnego. Szczególną cechą tej formy odpowiedzialności jest to, że postępowanie dyscyplinarne prowadzone jest w całości przez samorządowe organy dyscyplinarne. Do wyłącznej kompetencji organów samorządu zawodowego należy także wykonywanie zasądzonych wobec członków korporacji kar i środków karnych.

Odpowiedzialność dyscyplinarna jest jednym z istotnych elementów związanych z wykonywaniem zawodu radcy prawnego. Stanowi ona gwarancję prawidłowego wykonywania zawodu, a w konsekwencji chroni interesy i dobro klienta⁵. Prawidłowo skonstruowany model odpowiedzialności dyscyplinarnej pozwala także realizować cele o charakterze prewencyjnym, jak np. ochrona obywateli przed nieprofesjonalną pomocą prawną.

Głównym celem artykułu jest próba analizy regulacji normatywnych odnoszących się do kwestii ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej przez radców prawnych. Celem dodatkowym jest porównanie wybranych aspektów odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych z odpowiedzialnością przewidzianą dla pozostałych zawodów prawniczych.

II. Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych – główne założenia

Problematyka odpowiedzialności dyscyplinarnej przedstawicieli wolnych zawodów prawniczych nabiera obecnie coraz większego znaczenia. Sytuacja ta wynika z co najmniej dwóch powodów. Pierwszy to szerokie otwarcie dostępu do zawodów prawniczych. Drugi to rosnąca konkurencja na rynku usług prawnych. Zwiększająca się rokrocznie liczba adwokatów i radców prawnych niewątpliwie musi pociągać za sobą wzrost liczby postę-

⁴ Wyrok TK z dnia 7 maja 2002 r., SK 20/00, Lex nr 54063.

⁵ Por. P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 101 i nast.

powoń dyscyplinarnych (tabela 1). Z kolei rosnąca konkurencja na rynku usług prawnych może wymuszać na usługodawcach pewne niestandardowe zachowania. B. Chlebowicz pisze, że bezwzględna walka o klienta tworzy odpowiedni grunt do inicjowania zachowań, które będąc racjonalne z punktu widzenia ekonomicznego, naruszają deontologię zawodową i zasady etyczne⁶. Nienadążający za popyt na usługi prawne skutkuje coraz częstszymi naruszeniami norm prawnych i etycznych przez osoby wykonujące zawody prawnicze, w tym przypadku radców prawnych i adwokatów.

Tabela 1. Liczba radców prawnych i adwokatów posiadających prawo wykonywania zawodu w latach 2014-2023

Rok	Liczba radców prawnych wpisanych na listy prowadzone przez rady okręgowych izb radców prawnych	Liczba adwokatów wpisanych na listy prowadzone przez okręgowe rady adwokackie
2023	53169	27413
2022	51654	26383
2021	50854	25369
2020	48119	24336
2019	46944	23403
2018	45873	22602
2017	44021	21059
2016	41452	19177
2015	40987	16925
2014	40251	14175

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych udostępnionych przez Naczelną Radę Adwokacką i Krajową Radę Radców Prawnych.

Odpowiedzialność dyscyplinarną radców prawnych i aplikantów radcowskich reguluje u.r.p.⁷, co, jak zauważa W. Mojski, stanowi realizację obowiązku konstytucyjnego wynikającego z art. 17 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁸ odnoszącego się do tworzenia w drodze ustawy samorządów zawodowych⁹. Regulacje ustawowe uzupełniane są szeregiem

⁶ B. Chlebowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych*, Radca Prawny. Zeszyty Naukowe 2017, t. 2, s. 119.

⁷ Art. 741 ustawy o radcach prawnych stanowi, że w sprawach nieuregulowanych w ustawie do postępowania dyscyplinarnego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego i Kodeksu karnego (rozdział I-III).

⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

⁹ W. Mojski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych. Wybrane aspekty konstytucyjne i międzynarodowe*, Radca Prawny. Zeszyty Naukowe 2018, t. 4, s. 26.

aktów prawnych wydawanych przez organy samorządowe, w tym Kodeksem Etyki Radcy Prawnego.

W doktrynie trwa spór o charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej. Nie ulega wątpliwości, jak pisze R. Giętkowski, że jest to odpowiedzialność typu represyjnego z uwagi na to, że kary dyscyplinarne są pewną dolegliwością dla osoby ukaranej¹⁰. Ukazanie danej osoby nie jest celem samym w sobie, a ma służyć prawidłowemu wykonywaniu określonego zawodu, w tym przypadku profesji radcy prawnego. Część autorów opowiada się za zaliczeniem tej odpowiedzialności do odpowiedzialności karnej, z uwagi chociażby na charakter postępowania, katalog kar i środków karnych¹¹. Warto w tym miejscu wspomnieć, że Trybunał Konstytucyjny, wypowiadając się kilkakrotnie na temat odpowiedzialności dyscyplinarnej, odrzucił takie stanowisko¹². Również niektórzy przedstawiciele doktryny są temu przeciwni¹³.

Według zwolenników kolejnej koncepcji odpowiedzialność dyscyplinarna opiera się na prawie pracy i prawie administracyjnym¹⁴. Wśród przedstawicieli doktryny można też znaleźć zwolenników stanowiska, że odpowiedzialność dyscyplinarna ma charakter międzygałęziowy i nie da się jej do końca zakwalifikować wyłącznie do jednej gałęzi prawa¹⁵.

W ocenie Autora odpowiedzialność dyscyplinarna ma charakter samoistny względem pozostałych rodzajów odpowiedzialności (karna, administracyjna, pracownicza). Natomiast jeśli chodzi o cechy tej odpowiedzialności, to ma ona charakter mieszany z dominującym elementem karnym. Za takim stanowiskiem Autora przemawia między innymi to, że odpowiedzialność dyscyplinarna przewidziana została w ustawach korporacyjnych (samorządowych) regulujących funkcjonowanie poszczególnych zawodów, przede wszystkim prawnych i medycznych. Odpowiedzialność dyscyplinarna co prawda posiada część cech wspólnych z odpowiedzialnością karną (m.in. kary, środki karne, dwuinstancyjność postępowania, domniemanie niewinności) i administracyjną lub nawet wynikającą z przepisów prawa pracy (jeśli obwiniony pozostaje w stosunku pracy), różny jest natomiast cel tej odpowiedzialności. Jak wspomniano, w przypadku odpowiedzialności dyscyplinarnej celem nadrzędnym jest zapewnienie prawidłowego wykonywania zawodu, a nie samo ukaranie. Jednocześnie, co warto podkreślić,

¹⁰ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013, s. 60-65.

¹¹ Por. M. Cieślak, *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Kraków 2011, s. 20; W. Świada, *Prawo karne*, Warszawa 1978, s. 14.

¹² Por. wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., K 31/08, Dz. U. z 2009 r. Nr 114, poz. 957.

¹³ M. Laskowski, *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, Themis Polska Nova 2013, nr 1(4), s. 85-97.

¹⁴ Por. Z. Salwa, *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2000, s. 178-179.

¹⁵ R. Giętkowski, *Odpowiedzialność...*, s. 190-191.

odpowiedzialności takiej podlegają wyłącznie osoby należące do ściśle określonych grup zawodowych, a nie ogół społeczeństwa.

Ustawa o radcach prawnych zawiera pięć kategorii deliktów dyscyplinarnych, przy czym odpowiedzialność radcy prawnego jest szersza niż aplikanta radcowskiego. Art. 64 ust. 1 ustawy przewiduje odpowiedzialność dyscyplinarną radcy prawnego i aplikanta radcowskiego za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie obowiązków zawodowych. Dodatkowo art. 64 ust. 1a stanowi, że radcowie prawni podlegają wspomnianej odpowiedzialności także w przypadku niewywiązania się z obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia. Ustawodawca, konstruując katalog przewinień dyscyplinarnych, posłużył się formułami o wysokim stopniu ogólności, opartymi na zastosowaniu klauzul generalnych. W istocie tylko jeden delikt został precyzyjnie określony, a mianowicie brak zawarcia obowiązkowej umowy ubezpieczenia. Jak wskazuje R. Giętkowski, odnosząc się co prawda w sposób ogólny do problematyki odpowiedzialności dyscyplinarnej, mamy do czynienia ze specyficzną techniką legislacyjną. Autor ten, co warto przytoczyć, wskazuje, że w kodeksie karnym istnieje katalog kilkuset szczegółowo określonych typów czynów zabronionych. Natomiast w ustawach dyscyplinarnych spotyka się zazwyczaj dwa typy deliktów dyscyplinarnych, których znamiona wyczerpywać może bardzo wiele mocno zróżnicowanych, konkretnych czynów. Takie rozwiązanie uzasadnia się tym, że delikty dyscyplinarne mają wyraźne zabarwienie etyczne i to nie tylko wtedy, gdy polegają na naruszeniu zasad etyki zawodowej, a dokładne i pełne skatalogowanie czynów nieetycznych jest bardzo trudne, jeśli nie niemożliwe do przeprowadzenia¹⁶. Na gruncie u.r.p. ustawodawca stworzył stosunkowo krótki i – wydawać by się mogło – zamknięty katalog deliktów. W praktyce natomiast przewinienia popełniane przez przedstawicieli tej profesji mogą wyczerpywać znamiona wielu różnych czynów zabronionych.

Identyczne rozwiązanie w zakresie kategorii deliktów dyscyplinarnych przewiduje ustawa Prawo o adwokaturze w art. 80. Odmienne natomiast kształtuje się odpowiedzialność notariusza, który zgodnie z art. 50 ustawy Prawo o notariacie¹⁷ odpowiada za przewinienia zawodowe, w tym za oczywistą i rażącą obrazę przepisów prawnych, uchybienia powadze lub godności zawodu, niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia, za niewykonanie obowiązków związanych ze sprawowaniem patronatu nad aplikantem oraz za naruszenie przepisów ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców.

¹⁶ Ibidem, s. 190-191.

¹⁷ Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 479, dalej u.p.n.

Z kolei najszerszy katalog deliktów dyscyplinarnych zawiera ustawa o komornikach sądowych¹⁸. Art. 222 ustawy przewiduje ponoszenie odpowiedzialności dyscyplinarnej nie tylko za naruszenie powagi lub godności urzędu czy uchybienie zasadom etyki zawodowej, jak ma to miejsce w przypadku adwokatów i radców, ale również za działania takie, jak np. niewykonanie zaleceń powizytacyjnych, wydatkowanie środków podlegających dokumentacji na działalność niezgodną z ich przeznaczeniem czy podejmowanie czynności z nieuzasadnioną zwłoką.

Inaczej wygląda odpowiedzialność sędziów i prokuratorów, co wynika ze szczególnego statusu tych zawodów oraz roli, jaką pełnią w demokratycznym państwie prawnym¹⁹. W przypadku sędziów ustawodawca wprowadził swoiste rozróżnienie deliktów dyscyplinarnych na przewinienia służbowe i wykroczenia²⁰. Identyczne rozwiązanie przyjęto w przypadku prokuratorów²¹. Swoistą nowością w katalogu deliktów dyscyplinarnych sędziów sądów powszechnych jest wprowadzenie odpowiedzialności za działania kwestionujące istnienie stosunku służbowego sędziego, skuteczność powołania sędziego lub umocowanie konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej²². W przypadku prokuratorów odpowiedzialność ta dotyczy działań kwestionujących istnienie stosunku służbowego sędziego lub prokuratora, skuteczność powołania sędziego lub prokuratora lub umocowanie konstytucyjnego organu Rzeczypospolitej Polskiej. Ustawodawca zmiany te uzasadniał potrzebą ochrony pewności prawa, stabilności orzeczeń i zaufania obywateli do państwa. Rozwiązania te były i nadal są szeroko krytykowane przez środowiska prawnicze. W tej sprawie wypowiadał się także Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej²³ i Europejski Trybunał Praw Człowieka²⁴. Obydwa trybunały uznały, że przepisy ograniczające możliwość badania statusu sędziów powołanych w wadliwej procedurze są sprzeczne z prawem do niezależnego sądu. Niemniej jednak przepisy te nadal obowiązują.

Model postępowania dyscyplinarnego przyjęty w u.r.p. charakteryzuje się odpowiednim stosowaniem przepisów procedury karnej. Ustawa

¹⁸ Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1018, dalej u.k.s.

¹⁹ Por. E. Gudowska-Natanek, Formalne prawo odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2018, nr 1 (41), s. 153-170.

²⁰ Art. 81 i 107 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 334.

²¹ Art. 137 i 138 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 390, dalej u.p.p.

²² Ustawa z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2020 r. poz. 190.

²³ Por. wyrok TSUE z 15 lipca 2021 r., Komisja przeciwko Polsce, C-791/19.

²⁴ Por. wyrok ETPC z 22 lipca 2021 r., Reczkowicz przeciwko Polsce, 43447/19.

o radcach prawnych przewiduje między innymi prawo obwinionego do obrony, dwuinstancyjność postępowania, przedawnienie karalności, kontradyktoryjność postępowania i kolegialność orzekania. Odpowiednie stosowanie przepisów prawa karnego obejmuje dwie możliwości. Pierwsza to stosowanie przepisów k.p.k. wprost, gdy norma pasuje bez modyfikacji (np. zasada domniemania niewinności). Druga możliwość to stosowanie przepisu z modyfikacją – gdy sytuacja wymaga dostosowania do realiów samorządowego sądu dyscyplinarnego (np. zamiast prokuratora działa rzecznik dyscyplinarny). Wydaje się zasadnym wspomnieć, że nie wszystkie normy k.p.k. mogą znaleźć zastosowanie w postępowaniach dyscyplinarnych. Sytuacja taka ma miejsce, gdy przepis k.p.k. w ogóle nie przystaje do postępowania dyscyplinarnego (np. regulacje dotyczące ławników).

Istotną cechą postępowania dyscyplinarnego jest niezależność od innych reżimów odpowiedzialności. Radca prawny obok odpowiedzialności przewidzianej w u.r.p. może ponosić odpowiedzialność karną, cywilną, administracyjną, a w przypadku osób zatrudnionych na podstawie umowy o pracę także pracowniczą przewidzianą w ramach prawa pracy.

Postępowanie dyscyplinarne prowadzone wobec członka samorządu radcowskiego ma charakter postępowania represyjnego, to jest takiego, którego celem jest poddanie jednostki jakiejś formie dolegliwości, najczęściej w postaci określonej sankcji²⁵. Z kolei W. Kozielowicz pisze, że odpowiedzialność dyscyplinarna to nie tylko działanie represyjne, ale również prewencyjne, które przymusza do należytego wykonywania zawodu²⁶. Samo postępowanie prowadzone jest przez organy dyscyplinarne wyłaniane i funkcjonujące w ramach samorządu radców prawnych. Organami tymi są: rzecznik dyscyplinarny (zastępcy rzecznika dyscyplinarnego) pełniący rolę oskarżyciela i sądy dyscyplinarne (okręgowe sądy dyscyplinarne, Wyższy Sąd Dyscyplinarny). Ustawa przewiduje także pewne kompetencje dla dziekana rady okręgowej izby radców prawnych. Są to: ostrzeżenie dziekańskie²⁷ i wykonywanie kar dyscyplinarnych²⁸.

Ustawa o radcach prawnych w sposób kompleksowy reguluje przebieg postępowania dyscyplinarnego, które obejmuje: dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym i postępowanie wykonawcze. Wartym podkreślenia jest fakt, że całość postępowania dyscyplinarnego odbywa się w ramach sądownictwa dyscyplinarnego samorządu radców prawnych.

²⁵ W. Bujko, *Odpowiedzialność dyscyplinarna* [w:] A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015, s. 492.

²⁶ W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023, s. 406.

²⁷ Art. 66 ust. 1 u.r.p..

²⁸ Art. 71 ust. 2 u.r.p.

Identyczne rozwiązanie przewiduje ustawa Prawo o adwokaturze²⁹. Odmienne rozwiązanie przewidziane zostało dla zawodu komornika, gdzie postępowanie odwoławcze toczy się nie przed organem wyższego szczebla samorządu zawodowego, a przed właściwym sądem apelacyjnym³⁰. W tym przypadku kontrola orzeczeń wydanych przez samorząd komorniczy odbywa się w ramach sądownictwa powszechnego.

Postępowanie dyscyplinarne wobec obwinionego radcy prawnego lub aplikanta obejmuje zasadniczo trzy etapy. Pierwszym krokiem jest postępowanie przygotowawcze (dochodzenie) prowadzone przez rzecznika dyscyplinarnego lub zastępcę rzecznika. Drugi etap to postępowanie przed sądem dyscyplinarnym lub Wyższym Sądem Dyscyplinarnym. Trzeci krok to postępowanie wykonawcze prowadzone przy udziale dziekana rady okręgowej izby radców prawnych, do którego kompetencji należy wykonywanie kar dyscyplinarnych.

Stronami w dochodzeniu są obwiniony i pokrzywdzony, a w postępowaniu przed sądem dyscyplinarnym – oskarżyciel, pokrzywdzony i obwiniony (radca prawny lub aplikant radcowski). Pokrzywdzonym, zgodnie z art. 68 ust. 5 u.r.p., jest osoba, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone postępowaniem radcy prawnego lub aplikanta radcowskiego określonym w art. 64 u.r.p. Warto zwrócić uwagę, że u.r.p. odmiennie niż Kodeks postępowania karnego³¹ definiuje takiego uczestnika. Zgodnie z art. 49 § 1 k.p.k. pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, instytucja państwowa lub samorządowa, choćby nie posiadała osobowości prawnej, której dobro prawne zostało bezpośrednio zagrożone lub naruszone przez przestępstwo. Do uzyskania statusu pokrzywdzonego w postępowaniu dyscyplinarnym niezbędne są dwa elementy – dobro prawnie chronione i jego naruszenie. Spełnienie tych dwóch przesłanek warunkuje uzyskanie statusu pokrzywdzonego, a co za tym idzie przyznanie określonych uprawnień procesowych³².

Postępowanie przygotowawcze wszczyna i prowadzi z urzędu rzecznik dyscyplinarny okręgowej izby radców prawnych. Po przeprowadzeniu dochodzenia rzecznik dyscyplinarny sporządza wniosek o ukaranie i wnosi go do okręgowego sądu dyscyplinarnego. W przypadku uznania, że nie zachodzą przesłanki ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej przez radcę prawnego bądź aplikanta, rzecznik dyscyplinarny odmawia wszczęcia

²⁹ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1564, dalej u.p.a.

³⁰ Art. 252 i nast. ustawy o komornikach sądowych, Dz. U. z 2018 r. poz. 771 ze zm.

³¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2025 r. poz. 46, dalej k.p.k.

³² Por. M. Kulik, *Ustawowe określenie pokrzywdzonego w ustawie o radcach prawnych*, Prawnik 2025, nr 64(1), s. 9-25.

postępowania dyscyplinarnego lub umarza postępowanie dyscyplinarne. Złożenie wniosku o ukaranie inicjuje wszczęcie postępowania przed okręgowym sądem dyscyplinarnym. Po przeprowadzeniu postępowania dowodowego sąd dyscyplinarny wydaje orzeczenie.

Od orzeczenia okręgowego sądu dyscyplinarnego stronom i Ministrowi Sprawiedliwości przysługuje odwołanie do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, który jest organem samorządu radców prawnych powołanym przez Krajowy Zjazd Radców Prawnych. Wyższy Sąd Dyscyplinarny oprócz rozpatrywania odwołań od orzeczeń okręgowych sądów dyscyplinarnych orzeka jako sąd I instancji w sprawach dyscyplinarnych członków Krajowej Rady Radców Prawnych i rad okręgowych izb radców prawnych. Warto podkreślić, że orzeczenie wydane przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny jako sąd drugiej instancji ma charakter orzeczenia prawomocnego.

Od orzeczenia wydanego przez Wyższy Sąd Dyscyplinarny w drugiej instancji przysługuje stronom, Ministrowi Sprawiedliwości, Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Prezesowi Krajowej Rady Radców Prawnych, kasacja do Sądu Najwyższego. Kasację wnosi się za pośrednictwem Wyższego Sądu Dyscyplinarnego, w terminie 30 dni od dnia doręczenia orzeczenia z uzasadnieniem³³.

Obok przepisów proceduralnych u.r.p. zawiera rozbudowany system kar i środków karnych. Ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie swoistej gradacji kar, od najłagodniejszej – upomnienia, poprzez naganą, karę pieniężną, zawieszenie prawa do wykonywania zawodu, aż do pozbawienia prawa do wykonywania zawodu³⁴.

Swoistym uzupełnieniem tego katalogu jest ostrzeżenie zawarte w art. 66 u.r.p., które jako takie nie jest karą, a środkiem penalnym³⁵. Wyłącznie uprawnionym do stosowania tego środka jest dziekan rady okręgowej izby radców prawnych. Ustawa nie wskazuje wprost, za jaki rodzaj przewinienia dyscyplinarnego można udzielić ostrzeżenia. Niemniej jednak, przywołany przepis stanowi, że *jeżeli przewinienie dyscyplinarne jest mniejszej wagi albo w świetle okoliczności sprawy będzie to wystarczającym środkiem dyscyplinującym radcę prawnego lub aplikanta radcowskiego bez potrzeby wymierzenia kary dyscyplinarnej, dziekan rady okręgowej izby radców prawnych, na wniosek rzecznika dyscyplinarnego, może przestać na udzieleniu ostrzeżenia radcy prawnemu lub aplikantowi radcowskiemu*. Warto dodać, że w u.p.a. odpowiednikiem ostrzeżenia jest upomnienie dziekańskie³⁶.

³³ Por. art. 624 u.r.p.

³⁴ Art. 65 i nast. u.r.p.

³⁵ M. Kulik, *Kary dyscyplinarne w ustawie o radcach prawnych*, *Studia Iuridica* 2022, tom 93, s. 160.

³⁶ Art. 85 ust. 1 u.p.a.

W przypadku udzielenia przez dziekana ostrzeżenia, radcy prawnemu lub aplikantowi przysługuje prawo wniesienia odwołania do właściwego sądu dyscyplinarnego.

Obok systemu kar, u.r.p. przewiduje możliwość stosowania wobec obwinionych środków karnych, którymi są: zakaz wykonywania patronatu (art. 65 ust. 2a i 2b), obowiązek przeproszenia pokrzywdzonego (art. 65 ust. 2e), podanie treści orzeczenia do publicznej wiadomości (art. 65 ust. 2f).

Przyjęte w kwestii kar i środków karnych rozwiązania są niemalże identyczne z tymi, które funkcjonują w samorządzie adwokackim oraz w dużej mierze zbliżone do tych, jakie stworzono dla zawodów notariusza i komornika. Dla każdego z wymienionych zawodów ustawodawca stworzył katalog kar, w którym sankcją najłagodniejszą jest upomnienie, następnie nagana, kara pieniężna, zawieszenie w czynnościach (zawodowych) na określony czas³⁷. Karą najsurowszą w przypadku adwokatów jest wydalenie z adwokatury³⁸, komorników sądowych – wydalenie ze służby komorniczej³⁹, a notariuszy – pozbawienie prawa prowadzenia kancelarii⁴⁰.

III. Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych na tle innych zawodów prawniczych

Regulacje dotyczące odpowiedzialności dyscyplinarnej są wspólną cechą wszystkich zawodów prawniczych, a szerzej – także innych zawodów zaufania publicznego. Niemniej jednak, z uwagi na charakter i misję zawodów prawniczych, ustawodawca zdecydował się na przyjęcie zróżnicowanych rozwiązań. W ocenie Autora, uwzględniając charakter zawodu oraz jego pozycję ustrojową, można wyróżnić trzy kategorie profesji prawniczych oraz trzy główne podejścia do kwestii odpowiedzialności dyscyplinarnej.

Do pierwszej grupy Autor zalicza przedstawicieli samorządu adwokackiego i samorządu radców prawnych. Druga grupa obejmuje zawód notariusza i komornika, a trzecia sędziego i prokuratora. Kryteriami pozwalającymi uzasadnić proponowany podział są posiadanie (lub nieposiadanie) statusu funkcjonariusza publicznego oraz możliwość (lub jej brak) prowadzenia działalności nastawionej na zysk. Pozycja ustrojowa poszczególnych zawodów miała wpływ na przyjęte przez ustawodawcę regulacje w zakresie ponoszenia omawianej odpowiedzialności.

³⁷ Ustawa Prawo o notariacie nie przewiduje kary zawieszenia w czynnościach zawodowych.

³⁸ Por. art. 81 u.p.a.

³⁹ Por. art. 224 u.k.s.

⁴⁰ Por. art. 51 u.p.n.

Tabela 2. Cechy różnicujące poszczególne zawody prawnicze

Cecha zawodu	Adwokat	Radca prawny	Komornik sądowy	Notariusz	Sędzia	Prokurator
Status funkcyj- nariusza publicznego	-	-	v	v	v	v
Prowadzenie działalności (gospodarczej) nastawionej na zysk	v	v	v	v	-	-

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ustawy Prawo o adwokaturze (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1564); ustawy o radcach prawnych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 499); ustawy o komornikach sądowych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1018); ustawy Prawo o notariacie (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 479); ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 526); ustawy Prawo o prokuraturze (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 390).

W przypadku zawodów adwokata i radcy prawnego całość postępowania dyscyplinarnego powierzono samorządom zawodowym. Identycznie wygląda sytuacja notariuszy, pomimo tego, że posiadają oni dodatkowo status funkcjonariusza publicznego i prowadzą działalność nastawioną na zysk (tabela 2). Odmienne natomiast kształtuje się sytuacja komorników sądowych, którzy jako funkcjonariusze publiczni odpowiadają w pierwszej instancji przed właściwym organem samorządowym (komisja dyscyplinarna), a dopiero w drugiej instancji przed sądem powszechnym (sądem apelacyjnym).

Najbardziej zbliżone do odpowiedzialności radców prawnych są rozwiązania przyjęte przez adwokaturę. Ustawa Prawo o adwokaturze reguluje kompleksowo zagadnienia odpowiedzialności dyscyplinarnej. Przepisy zawarte w dziale VIII ustawy obejmują nie tylko kwestie materialnoprawne (katalog kar i środków karnych, sposób ich wymierzania, podstawy odpowiedzialności dyscyplinarnej), ale też procesowe (przebieg postępowania dyscyplinarnego). Adwokaci i aplikanci adwokaccy identycznie jak radcowie prawni i aplikanci radcowscy ponoszą odpowiedzialność za postępowanie sprzeczne z prawem, zasadami etyki lub godnością zawodu bądź za naruszenie swych obowiązków zawodowych⁴¹. Niemalże identycznie, choć z kilkoma niewielkimi różnicami, uregulowano także katalog kar

⁴¹ Adwokaci dodatkowo ponoszą odpowiedzialność także za niespełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności.

dyscyplinarnych. Pierwszą różnicą jest kara eliminacyjna. W przypadku samorządu radcowskiego mamy do czynienia z pozbawieniem prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego. Z kolei adwokat może liczyć się z karą wydalenia z adwokatury. Pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego oraz wydalenie z adwokatury to najpoważniejsze kary dyscyplinarne w obu samorządach. Mają one podobny, eliminacyjny charakter. Ukarani radca prawny lub adwokat nie mogą przez okres 10 lat od uprawnienia się orzeczenia ubiegać się o ponowny wpis na listę radców prawnych lub adwokatów. Oznacza to, że kara ta ma charakter terminowy, a nie dożywotni.

Odmienny jest również zakres kary zawieszenia. W przypadku zawodu adwokata jest to zawieszenie w czynnościach zawodowych. Z kolei kara zawieszenia w stosunku do radcy prawnego ma szerszy zakres, ponieważ obejmuje zawieszenie w prawie do wykonywania zawodu⁴².

Identyczne rozwiązania przyjęto natomiast w zakresie sądownictwa dyscyplinarnego. Zarówno u.p.a., jak i u.r.p. przewidują utworzenie dwuinstancyjnego sądownictwa dyscyplinarnego (okręgowych sądów dyscyplinarnych/sądów dyscyplinarnych izb adwokackich i Wyższych Sądów Dyscyplinarnych). Obydwie ustawy przewidują również możliwość wniesienia kasacji do Sądu Najwyższego od orzeczenia wydanego w drugiej instancji. Istotne jest, iż podstawy ustawowe kasacji zostały ograniczone do rażącego naruszenia prawa lub rażącej niewspółmierności kary. Pomimo tego środek ten ma charakter szerszy niż „klasyczna” kasacja w prawie karnym. Można przypuszczać, że przyjęte rozwiązanie miało na celu realizację zasady sądowej kontroli orzeczeń sądów dyscyplinarnych, które w rozumieniu Konstytucji, jak wiadomo, nie są sądami. Sądowe postępowanie kontrolne ma na celu głównie weryfikację prawidłowości postępowania przed organami samorządu zawodowego, w tym prawidłowości stosowania przepisów zapewniających obwinionemu prawo do obrony⁴³. Warto w tym miejscu przywołać wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 września 2001 r., w którym organ ten wskazał, że gwarancją poszanowania praw i wolności obwinionego jest zapewnienie kontroli sądowej orzeczeń w sprawach dyscyplinarnych. We wszystkich postępowaniach o charakterze represyjnym prawo do sądu pełni rolę szczególną, gwarantującą kontrolę poszanowania praw i wolności obywatelskich przez niezależny, bezstronny i niezawisły sąd⁴⁴. W tym kontekście słuszna jest uwaga A. Nogała, który

⁴² K. Dudka, *Stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego w postępowaniach dyscyplinarnych uregulowanych w prawie o adwokaturze oraz ustawie o radcach prawnych*, Prawo w Działaniu 2014, tom 18, s. 42-47.

⁴³ Wyrok TK z dnia 25 czerwca 2012 r., K 9/10., Dz. U. z 2012 r., poz. 760.

⁴⁴ Wyrok TK z dnia 11 września 2001 r., SK 17/00, Dz. U. z 2001 r. Nr 103, poz. 1129.

pisze, że w obowiązującym stanie prawnym ciężko uznać, że zasada sądowej kontroli orzeczeń dyscyplinarnych samorządów prawniczych jest w pełni realizowana. Jako przykład autor ten wskazuje na brak możliwości odwołania się do sądów państwowych od kary upomnienia⁴⁵. Należy jednak zwrócić uwagę na dążenie ustawodawcy do ujednolicenia przepisów dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej adwokatów i radców prawnych, co wydaje się uzasadnione z uwagi na daleko idące podobieństwo uprawnień zawodowych przedstawicieli obu tych profesji.

Nieco inne rozwiązania znajdziemy w regulacjach odnoszących się do odpowiedzialności dyscyplinarnej notariuszy i komorników. Odmienne podejście ustawodawcy do kwestii ponoszenia odpowiedzialności przez przedstawicieli tych dwóch zawodów wynika z charakterów tych profesji. Notariusz, podobnie zresztą jak i komornik, jest określany w doktrynie mianem organu pomocniczego wobec wymiaru sprawiedliwości. Z jednej strony zawód tak notariusza, jak i komornika jest zawodem zaufania publicznego, a oni sami posiadają status funkcjonariusza publicznego. Z drugiej strony, z racji działalności ukierunkowanej na zysk i wypełniającej kodeksową definicję działalności gospodarczej⁴⁶, ustawodawca musiał przyjąć bardziej radykalne podejście. Stąd między innymi kwestia ponoszenia odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu czynności notarialnych⁴⁷ lub też zdecydowanie najszerzy spośród wszystkich profesji prawniczych zakres odpowiedzialności dyscyplinarnej w przypadku komorników⁴⁸. Warto w tym miejscu dodać, że także adwokat i radca prawny mogą ponosić odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przy wykonywaniu czynności zawodowych, pomimo tego, że zarówno u.p.a., jak i u.r.p. nie zawierają odpowiednika art. 49 u.p.n.

Katalog deliktów dyscyplinarnych zawarty w u.k.s. można podzielić na dwie grupy. Pierwsza grupa obejmuje naruszenie powagi lub godności urzędu oraz uchybienie innym zasadom etyki zawodowej (pkt 1). Druga grupa obejmuje natomiast przewinienia zawodowe, które można ująć w ramach ogólnego pojęcia naruszenia prawa (pkt 2–11). Ustawodawca, konstruując szczegółowy i skonkretyzowany katalog przewinień dyscyplinarnych komorników, odszedł od rozwiązania przyjętego między innymi

⁴⁵ A. Nogal, Kilka uwag o istocie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych, *Pal.* 2023, nr 12, s. 55.

⁴⁶ Pomimo wypełnienia przesłanek zawartych w art. 3 ustawy Prawo Przedsiębiorców, działalność zawodowa notariuszy i komorników nie jest traktowana jako działalność gospodarcza w tradycyjnym znaczeniu.

⁴⁷ Por. art. 49 u.p.n. Szerzej: K. Ryszkowski, Kwestia charakteru odpowiedzialności odszkodowawczej notariusza w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności, *Studia Iuridica* 2022, tom 95, s. 421-432.

⁴⁸ Por. art. 222 u.k.s.

w u.p.a. i u.r.p., to jest posłużenia się formułami o wysokim stopniu ogólności, opartymi na zastosowaniu klauzul generalnych. Rozwiązanie to wynika z nie do końca udanej próby stworzenia zamkniętego katalogu przewinień, który, jak pisze J. Jagieła, ma za zadanie realizować standardy cechujące postępowania dyscyplinarne zbliżone w swoich założeniach do odpowiedzialności karnej⁴⁹.

Ustawa Prawo o notariacie i ustawa o komornikach sądowych przewidują utworzenie sądownictwa dyscyplinarnego. W przypadku notariatu pozostało ono w całości w gestii samorządu notarialnego. Odmienne rozwiązanie znalazło się natomiast w u.k.s., gdzie jedynie postępowanie pierwszoinstancyjne odbywa się w ramach samorządu zawodowego przed powołaną do tego celu komisją dyscyplinarną. Postępowanie odwoławcze odbywa się z kolei przed sądem powszechnym (apelacyjnym) właściwym według siedziby kancelarii obwinionego komornika lub siedziby kancelarii, w której obwinieni aplikant albo asesor byli lub są zatrudnieni. Ustawodawca zdecydował się na swoiste ograniczenie suwerenności samorządu komorniczego kosztem wymiaru sprawiedliwości.

Ustawa Prawo o notariacie i ustawa o komornikach sądowych, podobnie jak prezentowane wcześniej u.r.p. i u.p.a., zawierają w swej treści rozbudowany katalog kar dyscyplinarnych i środków karnych. Jedną z widocznych różnic w tym zakresie jest kara pieniężna, a właściwie kwestia jej wysokości. W przypadku komorników ustawodawca przewidział karę w wysokości od 5000 złotych do 100 000 złotych. W przypadku notariatu kara pieniężna może być orzeczona do wysokości pięciokrotnego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw⁵⁰. Ustawa Prawo o adwokaturze i ustawa o radcach prawnych przewidują możliwość wymierzenia kary pieniężnej w granicach od półtorakrotności do dwunastokrotności minimalnego wynagrodzenia za pracę obowiązującego w dacie popełnienia przewinienia dyscyplinarnego. Porównując ze sobą kary pieniężne określone w czterech prezentowanych ustawach, to najwyższą z nich przewiduje u.k.s.

Ostatnia, trzecia kategoria profesji obejmuje sędziego i prokuratora. Przedstawiciele tych dwóch zawodów pełnią w polskim systemie prawnym rolę gwarantów zapewnienia sprawiedliwości i ochrony interesów społecznych, w tym przestrzegania prawa. Jednocześnie, co warto podkreślić,

⁴⁹ J. Jagieła, *Przewinienia dyscyplinarne komorników*, Przegląd Prawa i Administracji 2021, tom 126, s. 209-210.

⁵⁰ Zgodnie z obwieszczeniem Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 22 stycznia 2025 r. w sprawie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw w grudniu 2024 r. przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw w grudniu 2024 r. wyniosło 8821,25 zł.

do wykonywania tych profesji nie wystarczy ukończenie aplikacji i zdanie egzaminów państwowych. Do wykonywania zawodów sędziego i prokuratora, podobnie zresztą jak komornika i notariusza, niezbędny jest akt powołania wydany przez odpowiednie organy państwowe (Prezydent, Prokurator Generalny)⁵¹.

Odpowiedzialność sędziów sądów powszechnych reguluje ustawa Prawo o ustroju sądów powszechnych. W sprawach dyscyplinarnych sędziów orzekają sądy dyscyplinarne przy sądach apelacyjnych oraz w drugiej instancji – Sąd Najwyższy w składzie dwóch sędziów orzekających w Izbie Odpowiedzialności Zawodowej i jednego ławnika Sądu Najwyższego. W ten sam sposób ustawodawca uregulował kwestię sądownictwa dyscyplinarnego prokuratorów powszechnych jednostek prokuratury⁵².

Odmienne kształtuje się katalog kar, który w przypadku sędziów i prokuratorów został rozbudowany. Obok kar znanych z u.r.p. i u.p.a. ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie dodatkowych sankcji w postaci kary obniżenia wynagrodzenia zasadniczego o 5% - 50% na okres od sześciu miesięcy do dwóch lat, utratę jednomiesięcznego wynagrodzenia zasadniczego powiększonego o przysługujący sędziemu dodatek za długoletnią pracę, dodatek funkcyjny i dodatek specjalny, usunięcia z zajmowanej funkcji oraz przeniesienia na inne miejsce służbowe. W przypadku tych dwóch profesji karą najdotkliwszą jest złożenie sędziego z urzędu, a w przypadku prokuratora – wydalenie ze służby prokuratorskiej.

W zakresie ponoszenia odpowiedzialności dyscyplinarnej przez przedstawicieli profesji prawniczych istotną kwestią jest orzekanie przez sądy dyscyplinarne i wykonywanie wobec obwinionych kary pozbawienia prawa do wykonywania zawodu. Usunięcie z zawodu jest najsurowszą z kar przewidzianych w przepisach dotyczących odpowiedzialności dyscyplinarnej w każdej z prezentowanych ustaw. Pozostawiając na marginesie rozważania dotyczące nazewnictwa stosowanego w poszczególnych aktach normatywnych⁵³, to istotnym jest charakter tej kary. W przypadku kary pozbawienia prawa do wykonywania zawodu ustawodawca przyjął odmienne podejście, co do jej charakteru i „odwracalności”. Zastosowanie tej najsurowszej z kar nie zawsze definitywnie zamyka obwinionemu drogę powrotną do wykonywania zawodu. W przypadku zawodu adwokata, radcy prawnego, prokuratora i notariusza charakter kary pozbawienia prawa do wykonywania

⁵¹ Por. J. Kowalski, *Migracje pomiędzy zawodami prawniczymi na przykładzie zawodu prokuratora i notariusza*, Przegląd Prawno-Ekonomiczny 2025, nr 2, s. 16-17.

⁵² Art. 145 u.p.p.

⁵³ Wydalenie ze służby prokuratorskiej; wydalenie z adwokatury, pozbawienie prawa do wykonywania zawodu radcy prawnego; złożenie sędziego z urzędu; wydalenie ze służby komorniczej; pozbawienie prawa prowadzenia kancelarii.

zawodu jest ograniczony czasowo. Przepisy wskazują, że osoba wykonująca jeden z wymienionych zawodów może starać się o powrót do jego wykonywania po upływie 10 lat od wymierzenia kary. Powrót do zawodu prokuratora i notariusza wymaga wydania przez odpowiedni organ aktu powołania. Jedynie w przypadku komornika i sędziego kara ta jest nieodwracalna. Ciężko jednoznacznie stwierdzić, dlaczego ustawodawca w przypadku jedynie tych dwóch zawodów uznał, że powrót do ich wykonywania nie będzie w ogóle możliwy. Jeśli za przyczyną tych rozwiązań stały charakter i specyfika profesji oraz dobro wymiaru sprawiedliwości, to ustawodawca powinien być konsekwentny i przyjąć analogiczne rozwiązanie również w przypadku prokuratorów, którzy stoją na straży praworządności.

IV. Zarzuty pod adresem przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych

S kumulowanie całości postępowania dyscyplinarnego w ramach samorządu zawodowego świadczy z jednej strony o sile samorządu, a z drugiej o pewnym zaufaniu ustawodawcy względem korporacji radców prawnych. Tworząc obecnie funkcjonujące rozwiązania, ustawodawca przyjął, że samorząd radców prawnych będzie w stanie samodzielnie poradzić sobie z sądownictwem dyscyplinarnym i wykonywaniem kar.

Cieniem na tę sytuację kładą się pojawiające sporadycznie w mediach zarzuty dotyczące rzetelności i uczciwości w postępowaniach dyscyplinarnych prowadzonych przez organy dyscyplinarne. Można tu wskazać oskarżenia pod adresem sądów dyscyplinarnych, że są one bardziej sądami koleżeńskimi niż dyscyplinarnymi, w których koledzy nie chcą i nie skazują kolegów. Innym oskarżeniem kierowanym pod adresem samorządu radcowskiego, a pojawiającym się w sferze medialnej, jest zarzut celowego przewlekania postępowań do momentu, aż stawiane radcy prawnemu zarzuty ulegną przedawnieniu⁵⁴. W tym zakresie samorząd radców prawnych nie jest wyjątkiem. Podobne zarzuty podnoszone są również przeciwko innym samorządom prawniczym, jak np. adwokackiemu, notarialnemu czy komorniczemu.

Formułowane pod adresem samorządu radców prawnych zarzuty odnoszące się do relacji koleżeńskich i korporacyjnej lojalności opierają się głównie na regulacjach zawartych w u.r.p. i KERP⁵⁵. Zarzuty takie oparte

⁵⁴ Por. K. Żaczekiewicz-Zborska, *Kulawy system dyscyplinarny, którym rządzi przedawnienie*, 17.07.2024, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/przedluzajace-sie-postepowania-a-nie-sprawiedliwosc-w-orzekaniu-o-przewinieniach-radcow-prawnych-i-adwokatow,528047.html> (dostęp: 08.01.2025 r.).

⁵⁵ Por. art. 11, 13, 50, 57 Kodeksu Etyki Radcy Prawnego, Krajowa Izba Radców Prawnych,

są na błędnym rozumieniu bądź też nieznajomości z jednej strony przepisów regulujących wykonywanie zawodu, a z drugiej deontologii zawodu.

Nie ulega wątpliwości, że radcowie prawni są połączeni ze sobą szczególną solidarnością środowiskową. Wynika ona z charakteru tej profesji. Wykonywanie zawodu radcy prawnego wiąże się z pewnym określonym sposobem zachowania i postępowania określonym w deontologii tego zawodu. S. Pilipiec zauważa, że z pozycją radcy prawnego związana jest pewna określona mentalność środowiskowa, która oznacza, że każdy radca powinien być nosicielem i realizatorem podobnej ideologii wykonywania zawodu⁵⁶. Wszystkich radców prawnych obowiązują te same normy prawne i zasady moralne przy wykonywaniu zawodu. Przykładem tego są np. obowiązki, takie jak dbanie o godność zawodu, odpowiedzialność za samorząd, a w relacjach wzajemnych kierowanie się zasadami lojalności i koleżeństwa.

Zasada lojalności i koleżeństwa zawarta w art. 50 KERP jest jedną z naczelných zasad obowiązujących wszystkich radców prawnych i aplikantów. Przepis ten zawiera w sobie dwa elementy składowe, lojalność i koleżeństwo. Przyjęte rozwiązanie nie jest przypadkowe. Te dwa terminy wzajemnie się dopełniają i uzupełniają, tworząc razem swoistą zasadę moralną, którą mają się kierować członkowie samorządu radcowskiego. Warto podkreślić, że pojęcie lojalności jest definiowane odmiennie od terminu koleżeństwo. A. Woroniecka pisze, że koleżeństwo przejawia się w bezwzględnym zakazie dyskredytowania innych radców prawnych i aplikantów radcowskich ze względu na wiek, płeć, doświadczenie i pozycję zawodową. Zasada ta obowiązuje również w stosunku do aplikantów radcowskich. Z kolei przez lojalność przywołana autorka rozumie uczciwość, rzetelność i praworządność. Lojalność jest przymiotem człowieka, na którym można polegać i po którym nie spodziewamy się zachowań nieetycznych i bezprawnych⁵⁷. Należy zatem uznać, że norma etyczna dotycząca koleżeństwa zawarta w KERP przejawia się w bezwzględnym zakazie dyskredytowania innych radców prawnych. Działanie oparte o koleżeństwo wsparte lojalnością rozumianą jako uczciwość w postępowaniu stanowi swoisty drogowskaz w postępowaniu członków samorządu. Zasada lojalności i koleżeństwa w praktyce obejmuje nie tylko uprzejmość i służenie pomocą innym członkom samorządu, ale również powstrzymanie się od działań mogących pozbawić innego radcę prawnego zatrudnienia lub klienta.

Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Regulamin wykonywania zawodu, <https://kirp.pl/wp-content/uploads/2023/02/kodeks-etyki-radcy-prawnego-i-regulamin-wykonywania-zawodu.pdf> (dostęp: 08.01.2025 r.).

⁵⁶ S. Pilipiec, *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, Studia Iuridica Lublinensia 2016, nr 25(3), s. 750.

⁵⁷ A. Woroniecka, Art. 50-59 [w:] L. Scheffler (red.), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2023, s. 429 i nast.

W świetle prezentowanej zasady nasuwa się pytanie, jak ją rozumieć w kontekście odpowiedzialności dyscyplinarnej, gdy całość postępowania toczy się w ramach „sądownictwa” korporacyjnego. Czy omawiana zasada obowiązuje także w toku postępowania dyscyplinarnego również jego uczestników? W przypadku postępowania dyscyplinarnego zasada koleżeństwa ulega niejako wyłączeniu lub przynajmniej znacznemu osłabieniu. Nie może być inaczej z uwagi na to, że kwestia odpowiedzialności dyscyplinarnej radcy prawnego wynika nie tylko z ustawy korporacyjnej, ale również bezpośrednio z normy konstytucyjnej zawartej w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP, która jest nadrzędna w stosunku do norm etycznych zawartych w KERP.

Odnosząc się do kwestii sądownictwa dyscyplinarnego funkcjonującego w ramach samorządu radców prawnych, widoczne jest, że przepisy u.r.p. szczegółowo określają jego działanie. Zgodnie z art. 42 ust. 1 ww. ustawy okręgowe sądy dyscyplinarne i Wyższy Sąd Dyscyplinarny są organami samorządu radcowskiego. Z kolei ust. 2 stanowi, że członkami organów samorządu mogą być tylko radcowie prawni. Już w tym zapisie widać, że orzekać o karach dyscyplinarnych nie mogą aplikanci radcowscy ani osoby nienależące do samorządu.

Sądy dyscyplinarne orzekają w składach trzyosobowych, co w założeniu ma zagwarantować uczestnikom postępowania rzetelny i uczciwy proces. Drugą gwarancją rzetelności procesu sądowego w ramach postępowania dyscyplinarnego jest prawo stron do wniesienia odwołania do Wyższego Sądu Dyscyplinarnego. Uprawnienie takie rozszerzone o możliwość wglądu do akt sprawy przysługuje również Ministrowi Sprawiedliwości.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że pomimo tego, że Minister Sprawiedliwości zgodnie z u.r.p. nie jest stroną postępowania dyscyplinarnego, to został wyposażony w szereg kompetencji pozwalających na ingerencję w tę procedurę. Stanowi to w praktyce realizację kompetencji nadzorczej nad samorządem zawodowym przysługującą temu organowi, a wynikającą z art. 5 ust. 3 u.r.p.⁵⁸

Elementem mającym zapewnić rzetelność postępowania, a osobom zasiadającym w sądach dyscyplinarnych gwarancję niezależności i niezawisłości, jest art. 73 u.r.p. Przepis ten stanowi, że członkowie sądów dyscyplinarnych, w zakresie orzekania w sprawach dyscyplinarnych, podlegają tylko przepisom prawa.

Wzmocnieniem autonomii postępowania dyscyplinarnego i niezawisłości osób sądzących jest, jak pisze K. Łuniewska, to, że postępowanie

⁵⁸ Por. T. Niedziński, *Nadzór sądów i Ministra Sprawiedliwości nad postępowaniem dyscyplinarnym wobec radców prawnych*, PPA 2020, nr 123, s. 300-303.

dyscyplinarne toczy się niezależnie od postępowania karnego lub innego postępowania dyscyplinarnego, a ich wyniki nie mają dla tego postępowania mocy wiążącej⁵⁹.

Dodatkową gwarancją obiektywizmu i rzetelności postępowania jest możliwość wyłączenia organu lub jego członków w sytuacji, gdy zachodzi uzasadniona wątpliwość co do bezstronności w danej sprawie. Aktualnie obowiązująca ustawa nie zawiera regulacji w tym zakresie. Możliwość wyłączenia organu lub jego członków przewidują natomiast przepisy k.p.k. (art. 40 i nast.), na których stosowanie zezwala art. 741 u.r.p. W ocenie Autora warto się zastanowić, czy do u.r.p. nie wprowadzić regulacji pozwalających wyłączyć sędziego sądu dyscyplinarnego lub rzecznika dyscyplinarnego (zastępcę rzecznika) z urzędu lub na wniosek. Rozwiązanie takie przyjęte jest w szeregu ustaw procesowych poza wspomnianym k.p.k., są to m.in. Kodeks postępowania cywilnego (art. 48 i nast.) czy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (art. 18 i nast.).

Z kolei za obniżeniem zaufania do sądownictwa dyscyplinarnego przemawia między innymi kwestia przedawnienia karalności. Przepis art. 70 ust. 1 u.r.p. stanowi, że nie można wszcząć postępowania dyscyplinarnego, jeżeli od czasu popełnienia przewinienia upłynęły trzy lata, a w przypadkach przewidzianych w art. 11 ust. 2⁶⁰ – rok. Z kolei ust. 2 przywołanego przepisu stanowi, że w razie wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przed upływem terminu, o którym mowa w ust. 1, karalność przewinienia dyscyplinarnego ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęło pięć lat, a w przypadkach przewidzianych w art. 11 ust. 2 – trzy lata. Przyjęte rozwiązanie wydłuża co prawda termin przedawnienia w sytuacji wszczęcia postępowania dyscyplinarnego, jednak nie zawiesza biegu przedawnienia. Stąd zarzuty dotyczące umyślnego przedłużenia postępowania, skutkiem czego może dochodzić do przedawnienia karalności. W ocenie Autora treść art. 70 u.r.p. można wzbogacić poprzez wprowadzenie zapisów o zawieszeniu biegu przedawnienia w sytuacji wszczęcia względem obwinionego postępowania dyscyplinarnego, ewentualnie poprzez stosowne wydłużenie terminów określonych w ust. 2.

Elementem dopełniającym kwestie związane z przedawnieniem karalności jest długość postępowania. Przepisy ustawy nie określają terminów, w jakich dochodzenie, postępowanie przed sądem dyscyplinarnym i postępowanie wykonawcze powinny zostać przeprowadzone. Przyjęte rozwiązanie, jakkolwiek dające się racjonalnie wytłumaczyć, nie jest satysfakcjonujące

⁵⁹ K. Łuniewska, *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych i aplikantów radcowskich w obliczu zasad rzetelnego procesu*, Białostockie Studia Prawnicze 2017, nr 22(1), s. 64-65.

⁶⁰ Nadużycie wolności słowa i pisma w granicach określonych przepisami prawa i rzeczową potrzebą.

zarówno dla obwinionego, jak i pokrzywdzonego. Sytuacja, w której strony postępowania nie mają określonych terminów, może prowadzić do wątpliwości dotyczących rzetelności czy bezstronności toczącego się postępowania. Dodatkową uciążliwością dla obwinionych radcy prawnego lub aplikanta jest również możliwość zastosowania tymczasowego zawieszenia w czynnościach zawodowych przez sąd dyscyplinarny.

V. Podsumowanie

Reasumując, nie budzi wątpliwości, że normy kształtujące reżim odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych stanowią w generalnym ujęciu konstytucyjnym niewątpliwie ingerencję w sferę wolności i praw jednostki. Trudnym zadaniem było wyważanie przez ustawodawcę, jak daleko odpowiedzialność dyscyplinarna, a właściwie ponoszenie konsekwencji z tego tytułu może ingerować w sferę wolności jednostki – radcy prawnego lub aplikanta. Ustawodawca, tworząc przepisy o odpowiedzialności dyscyplinarnej, musiał ważyć, mając na jednej szali wartości takie jak dobro wymiaru sprawiedliwości, zaufanie do zawodu radcy prawnego, troska o klienta czy szerzej rynek usług prawnych. Z drugiej strony natomiast znajduje się człowiek, radca prawny lub aplikant, który tym normom prawnym podlega.

Zarzuty pod adresem samorządu radców prawnych, dotyczące ponoszenia odpowiedzialności przez radców i aplikantów, wynikają w dużej mierze z nieznamości przepisów regulujących tę materię. Ustawodawca, a wraz z nim samorząd zawodowy radców prawnych, mógłby rozważyć możliwość nowelizacji u.r.p. w zakresie regulacji odnoszących się do kwestii dyscyplinarnych.

W ocenie Autora należałoby się zastanowić nad wprowadzeniem do u.r.p. przepisów dotyczących możliwości wyłączenia z urzędu lub na wniosek organu (sądu dyscyplinarnego, rzecznika dyscyplinarnego) lub osób w nim zasiadających. Drugim postulatem wartym zastanowienia jest kwestia wprowadzenia do u.r.p. terminów, w jakich należałoby przeprowadzać czynności procesowe czy realizować poszczególne etapy postępowania dyscyplinarnego. Ostatnim postulatem jest wprowadzenie zapisów o zawieszeniu biegu przedawnienia w sytuacji wszczęcia względem obwinionego postępowania dyscyplinarnego lub ewentualne stosowne wydłużenie terminów wskazanych w obecnie obowiązującej ustawie.

Wprowadzenie proponowanych rozwiązań mogłoby przynieść co najmniej dwa pozytywne skutki. Po pierwsze, zmiany, gdyby zostały wprowadzone, mogłyby poprawić społeczny odbiór sądownictwa dyscyplinarnego i odpowiedzialności ponoszonej przez członków samorządu. Po drugie,

rozwinięcie i pewne uporządkowanie kwestii proceduralnych mogłyby mieć pozytywny wpływ na przebieg samego postępowania dyscyplinarnego.

Bibliografia

- Bujko W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna* [w:] A. Bereza (red.), *Zawód radcy prawnego. Historia zawodu i zasady jego wykonywania*, Warszawa 2015.
- Chlebowicz B., *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych*, Radca Prawny. Zeszyty Naukowe 2017, t. 2.
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Kraków 2011.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.
- Dudka K., *Stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego w postępowaniach dyscyplinarnych uregulowanych w prawie o adwokaturze oraz ustawie o radcach prawnych*, Prawo w Działaniu 2014, tom 18.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Grzonka L., Kostrubiec J., *Zawód zaufania publicznego. Przyczynek do dyskusji*, Studia Iuridica Lublinensia 2007, tom 9.
- Gudowska-Natanek E., *Formalne prawo odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziów sądów powszechnych*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2018, nr 1 (41).
- Jagięła J., *Przewinienia dyscyplinarne komorników*, Przegląd Prawa i Administracji 2021, tom 126.
- Kowalski J., *Migracje pomiędzy zawodami prawniczymi na przykładzie zawodu prokuratora i notariusza*, Przegląd Prawno-Ekonomiczny 2025, nr 2.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2023.
- Krajowa Izba Radców Prawnych, *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Regulamin wykonywania zawodu*, <https://kirp.pl/wp-content/uploads/2023/02/kodeks-etyki-radcy-prawnego-i-regulamin-wykonywania-zawodu.pdf> (dostęp: 08.01.2025 r.).
- Kulik M., *Kary dyscyplinarne w ustawie o radcach prawnych*, Studia Iuridica 2022, tom 93.
- Kulik M., *Ustawowe określenie pokrzywdzonego w ustawie o radcach prawnych*, Prawnik 2025, nr 64(1).
- Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, Themis Polska Nova 2013, nr 1(4).
- Łuniewska K., *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych i aplikantów radcowskich w obliczu zasad rzetelnego procesu*, Białostockie Studia Prawnicze 2017, nr 22(1).

- Mojski W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna radców prawnych. Wybrane aspekty konstytucyjne i międzynarodowe*, Radca Prawny. Zeszyty Naukowe 2018, t. 4.
- Niedziński T., *Nadzór sądów i Ministra Sprawiedliwości nad postępowaniem dyscyplinarnym wobec radców prawnych*, PPA 2020, nr 123.
- Nogal A., *Kilka uwag o istocie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych*, Pal. 2023, nr 12.
- Pilipiec S., *Prawo do sądu w sprawach dyscyplinarnych*, Studia Iuridica Lublinensia 2016, nr 25(3).
- Ryszkowski K., *Kwestia charakteru odpowiedzialności odszkodowawczej notariusza w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przy wykonywaniu czynności*, Studia Iuridica 2022, tom 95.
- Salwa Z., *Prawo pracy i ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2000.
- Świda W., *Prawo karne*, Warszawa 1978.
- Woroniecka A., Art. 50-59 [w:] L. Scheffler (red.), *Kodeks Etyki Radcy Prawnego. Komentarz*, wyd. 4, Warszawa 2023.
- Wyrok ETPC z 22 lipca 2021 r., Reczkowicz przeciwko Polsce, 43447/19.
- Wyrok TK z dnia 11 września 2001 r., SK 17/00, Dz.U. z 2001 r. Nr 103, poz. 1129.
- Wyrok TK z dnia 7 maja 2002 r., SK 20/00, Lex nr 54063.
- Wyrok TK z dnia 9 lipca 2009 r., K 31/08, Dz. U. z 2009 r. Nr 114, poz. 957.
- Wyrok TK z dnia 25 czerwca 2012 r., K 9/10., Dz. U. z 2012 r. poz. 760.
- Wyrok TSUE z 15 lipca 2021 r., Komisja przeciwko Polsce, C-791/19.

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o advokaturze, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1564.
- Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 499.
- Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. Prawo o notariacie, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 479.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, Dz. U. z 2025 r., poz. 46.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 334.
- Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 390.
- Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych, Dz. U. z 2018 r. poz. 771 ze zm.

Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych, t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 1018.

Ustawa z dnia 20 grudnia 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2020 r. poz. 190.

Strony internetowe

Żaczekiewicz-Zborska K., *Kulawy system dyscyplinarny, którym rządzi przedawnienie*, 17.07.2024, Prawo.pl, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/przedluzajace-sie-postepowania-a-niesprawiedliwosc-w-orzekaniu-o-przewinieniach-radcow-prawnych-i-adwokatow,528047.html> (dostęp: 08.01.2025 r.).

A B S T R A C T :

The subject of this article is the problem of incurring disciplinary liability by legal advisers and trainee legal advisers. On the basis of an analysis of national literature and legislation, the issues of professional liability of representatives of selected legal professions were compared. The paper presents the main assumptions concerning disciplinary responsibility borne by representatives of the legal adviser self-government. On the basis of normative acts, a comparative analysis of selected legal solutions adopted in statutory regulations for other legal professions was carried out. The article addresses allegations concerning disciplinary liability and presents the author's ideas for amendments to the Act on attorneys at law.

Keywords: disciplinary liability, disciplinary court, attorney at law, advocate

Komunikaty dla Autorów i Czytelników

.....

I. Informacje dla autorów i recenzentów

Warunki publikacji i wskazówki edytorskie

1. „Wojskowy Przegląd Prawniczy” przyjmuje do publikacji artykuły, materiały szkoleniowe i glosy o tematyce prawnej i dotyczące wojskowości, w szczególności z zakresu: międzynarodowego prawa humanitarnego, terroryzmu, cyberterroryzmu, cyberprzestępczości, bezpieczeństwa międzynarodowego, narodowego i wewnętrznego, obronności, jak również artykuły historyczne o tematyce prawnej i wojskowej.
2. Materiały należy przysyłać na adres e-mail: redakcja.pk.wpp@prokuratura.gov.pl.
3. Redakcja prosi o nadsyłanie materiałów przeznaczonych do publikacji wyłącznie w formie elektronicznej w edytorze Word, dla następujących ustawień: marginesy standardowe, czcionka Times New Roman w rozmiarze 12 (dla przypisów dolnych 10), interlinia 1,5 wiersza.
4. Ramy artykułu nie powinny przekraczać 25 stron znormalizowanego tekstu, a pozostałych opracowań – 10 stron.
5. Na pierwszej stronie należy zamieścić: imię i nazwisko autora (autorów), tytuł pracy, krótkie (kilkudzaniowe) streszczenie obejmujące główne tezy opracowania. Należy dołączyć tłumaczenie tytułu i streszczenia (2–3 zdania) w języku angielskim.
6. Nie należy dołączać streszczeń do materiałów innego rodzaju (głos, recenzji, sprawozdań).
7. Na końcu pracy należy podać: adres (adresy) autora (autorów), nr telefonu, adres e-mail, a także informacje o statusie profesjonalnym autora (autorów), z wyszczególnieniem posiadanych tytułów naukowych, nazwy instytucji zatrudniającej oraz zajmowanego stanowiska. Od doktorantów i aplikantów wymagana jest opinia dotycząca wartości merytorycznej przedstawionego artykułu – rekomendacja opiekuna naukowego i odpowiednio zawodowego.
8. W przypadku asesora oraz asystenta prokuratora oczekuje się rekomendacji kierownika jednostki organizacyjnej, a asystenta sędziego – przewodniczącego wydziału.

9. Redakcja zastrzega sobie prawo do dokonywania w nadesłanych materiałach zmian tytułów, skrótów, poprawek stylistyczno-językowych oraz innych przeróbek technicznych.
10. Redakcja przyjmuje prace dotychczas niedrukowane, a niezamówione materiały zwraca wyłącznie na życzenie autora (autorów).

Zasady recenzowania

Wszystkie materiały publikowane w czasopiśmie podlegają ocenie recenzentów. Recenzentowi nie przekazuje się informacji o autorze materiału przekazanego w celu sporządzenia recenzji. Autor ma prawo zapoznać się z treścią recenzji. Nazwiska recenzentów poszczególnych materiałów nie są ujawniane.

Recenzja przedstawiana jest redakcji w formie pisemnej i elektronicznej, w terminie 1 miesiąca od otrzymania materiału przez recenzenta. Termin ten w uzasadnionych wypadkach może zostać przedłużony w uzgodnieniu z Redaktorem Naczelnym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Przekroczenie wskazanego terminu może skutkować powierzeniem sporządzenia recenzji innej osobie wskazanej przez Redaktora Naczelnego.

Recenzja powinna zawierać jednoznaczny wniosek recenzenta dotyczący dopuszczenia materiału do publikacji lub jego odrzucenia. W przypadku zasugerowania przez recenzenta poprawek, warunkiem przyjęcia materiału do publikacji jest ich uwzględnienie przez autora tekstu.

W recenzji należy przedstawić główne tezy recenzowanego materiału.

Merytoryczna ocena recenzowanego tekstu powinna uwzględniać wartość tekstu, a w szczególności przydatność poruszanej w nim tematyki dla potrzeb praktyki i zgodności tekstu z profilem wydawniczym „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”, poprawność logiczną wywodów, sposób przedstawiania poglądów własnych autora oraz poprawność wykorzystania przywołanych w tekście poglądów doktryny i judykatury.

Formalna ocena recenzowanego tekstu powinna obejmować poprawność językową i redakcyjną tekstu oraz wskazywać, czy nadesłany tekst odpowiada wymogom stawianym przez redakcję „Wojskowego Przeglądu Prawniczego”. Zauważone błędy i poprawki w tym zakresie należy wskazać w recenzji.

Ostateczną decyzję o przyjęciu materiału do publikacji bądź jego odrzuceniu podejmuje Redakcja.

Lista recenzentów współpracujących z czasopiśmie zamieszczana jest na stronie internetowej Prokuratury Krajowej, w zakładce „Wojskowy Przegląd Prawniczy” i podlega corocznej aktualizacji.

Zapobieganie przypadkom ghostwriting i guest authorship

Redakcja podejmuje działania zapobiegające przypadkom *ghostwriting* (osoba wniosła istotny wkład w powstanie publikacji, bez ujawnienia swojego udziału jako jeden z autorów) oraz *guest authorship* (osoba jest wymieniana jako autor lub współautor publikacji, choć jej udział w powstaniu tekstu jest znikomy lub w ogóle nie miał miejsca) poprzez zobowiązanie autora lub współautorów składających materiał do redakcji do procentowego określenia swojego wkładu w powstanie publikacji, a także poinformowania redakcji o źródłach finansowania badań, których wyniki zostały przedstawione w utworze.

II. Informacje dla czytelników

Minister Nauki komunikatem z 5 stycznia 2024 r. ogłosił wykaz czasopism naukowych i recenzowanych materiałów z konferencji międzynarodowych. W wykazie pod pozycją 32218 umieszczony został „Wojskowy Przegląd Prawniczy”. Czasopismo uzyskało **40 pkt**.

NAKLAD 200 EGZ.